

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА І
АРХІТЕКТУРИ
ФАКУЛЬТЕТ ТЕОРІЇ ТА ІСТОРІЇ МИСТЕЦТВА
КАФЕДРА ТЕОРІЇ ТА ІСТОРІЇ МИСТЕЦТВА

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

освітнього рівня «магістр»

на тему: **Виставкова діяльність Національного
художнього музею України у 1991 - 2015 рр.**

Виконала: студентка II курсу магістратури,
групи МТІМ/2022, заочна форма навчання
спеціальності 023 Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво, реставрація
освітньо-наукової програми
Мистецтвознавство. Теорія та
історія мистецтва
ГАЛЯН ОЛЬГА ВІКТОРІВНА

Керівник: доцент, кандидат історичних
наук
АНДРЕС ГАННА ОЛЕКСАНДРІВНА

Рецензент: доцент, кандидат культурології
ЧУХРАЙ ЛЮБОВ ОЛЕКСАНДРІВНА

Київ - 2024

АНОТАЦІЯ

Галян О. В. “Виставкова діяльність Національного художнього музею України у 1991 - 2015 рр.”

Робота на здобуття освітнього рівня “магістр” за ОНП “Мистецтвознавство. Теорія та історія мистецтва”. - НАОМА, Київ, 2024

Мета кваліфікаційної магістерської роботи полягає у дослідженні знакових виставкових проєктів Національного художнього музею України у 1991 - 2015 рр. з презентації українського мистецтва у світі, з повернення “забороненого мистецтва” - творів зі спецфонду НХМУ та мистецтва художників “Культур-Ліги”, творчості авангардистів, а також з презентації та осмислення сучасного українського мистецтва новаторськими виставковими методами. В процесі дослідження було окреслено вектор розвитку виставкової діяльності НХМУ: від відновлення історичної пам’яті та справедливості, архівації сучасного українського мистецтва до руху в бік новаторських практик у виставковій роботі.

У ході дослідження зроблені висновки щодо масштабів виставкових проєктів, освітнього потенціалу виставок, векторів розвитку виставкової діяльності НХМУ та історичного значення виставкових проєктів.

У першому розділі “Історіографія, джерельна база, методи дослідження” проаналізована історіографія питання, а також сформована та вивчена джерельна база виставкових проєктів. Описана методологія наукового дослідження.

У другому розділі “Виставкова діяльність НХМУ у 1991 - 2015 роках. Презентація українського мистецтва в Україні та світі” досліджені складові виставкових проєктів з презентації українського мистецтва на американському континенті, спецфонду НХМУ, мистецтва художників “Культур-Ліги”, з презентації творчості українських митців-авангардистів - О. Богомазова, О. Архипенка, О. Екстер. Досліджений вплив історичних подій на виставкову діяльність НХМУ, визначена роль НХМУ у відновленні історичної пам’яті та справедливості.

У третьому розділі “Новаторські підходи у виставковій діяльності НХМУ. Знакові проєкти” досліджені виставкові проєкти НХМУ з презентації творчості художників української “нової хвилі”, групи Р.Е.П., переосмислення колекції НХМУ із запровадженням новаторських підходів. Визначено вектор розвитку виставкової діяльності НХМУ від початку 2000-х років - рух у бік інноваційних виставкових проєктів із залученням до співпраці незалежних кураторів. На прикладі виставкового проєкту “Велика несподіванка” (2010 р.) проаналізовано запровадження дискурсивного кураторства у музейну практику.

Наукова новизна полягає у систематизації матеріалу щодо знакових виставкових проєктів НХМУ з метою визначення ролі НХМУ у відновленні історичної пам’яті та справедливості, а також запровадженні інноваційних підходів у виставковій діяльності.

Практичне значення наукової розвідки полягає у можливості використання методів і прийомів виставкової діяльності НХМУ іншими музейними установами країни з метою модернізації та трансформації виставкової роботи.

Апробація частини дослідження здійснена у вигляді публікації тез на міжнародній науковій конференції “Одинадцяті Платонівські читання” (2023 р.) - “Виставкові проєкти Національного художнього музею України з повернення імен митців із забуття 1998 - 2016 роки”, а також у науковій статті “Виставкова діяльність Національного художнього музею України у 1998–2016 роках: повернення імен митців із забуття”, написаній у співавторстві з доцентом, кандидатом історичних наук Г.О. Андрес для “Вісника НАОМА” за 2024 рік.

Робота виконана самостійно та не містить плагіату.

Структура роботи. Основний текст складається зі вступу, 3 розділів, 11 підрозділів, висновків (82 с.), списку використаних джерел (90 позицій), списку ілюстрацій, ілюстрацій та додатків. Загальний обсяг роботи - 121 сторінка.

Ключові слова: Національний художній музей України, виставкова діяльність НХМУ, заборонене мистецтво, спецфонд НХМУ, “Культур-Ліга”, український авангард, новації у виставковій роботі.

ABSTRACT

Olga Galian "Exhibition activities of the National Art Museum of Ukraine in 1991 - 2015."

Qualifying master's thesis for the educational level "Master" in the specialty 023 "Fine Arts, Decorative Arts, Restoration" educational and professional program "Theory and History of Art" - NAFAA, Kyiv, 2024

The purpose of the qualifying master's work is to study the landmark exhibition projects of the National Art Museum of Ukraine in 1991 - 2015 on the presentation of Ukrainian art in the world, on the return of "forbidden art" - works from the spetsfond of the NAMU and the art of artists of the "Kultur Lige", the work of avant-garde artists, as well as on the presentation and understanding of modern Ukrainian art using innovative exhibition methods. In the course of the research, the development vector of the exhibition activity of the NAMU was outlined: from the restoration of historical memory and justice, the archiving of modern Ukrainian art to the movement towards innovative practices in exhibition work.

In the course of the study, conclusions were made regarding the scale of exhibition projects, the educational potential of exhibitions, the vectors of development of the exhibition activity of the NAMU, and the historical significance of exhibition projects.

In the first chapter "Historiography, source base, research methods" the historiography of the issue is analyzed, as well as the source base of exhibition projects is formed and studied. The methodology of scientific research is described.

In the second chapter, "Exhibition activity of NAMU in 1991 - 2015. "Presentation of Ukrainian art in Ukraine and the world" researched the components of exhibition projects from the presentation of Ukrainian art on the American continent in the 1990s, in relation to the spetsfond of the NAMU, the art of artists of the "Kultur Lige", from the presentation of the work of Ukrainian avant-garde artists - O. Bogomazov, O. Archipenko, O. Exter. The impact of historical events on the exhibition activity of the National Art Museum of Ukraine was investigated, and the

role of the National Art Museum of Ukraine in the restoration of historical memory and justice was determined.

In the third chapter, "Innovative approaches in the exhibition activity of the NAMU. Iconic Projects" researched the exhibition projects of the National Art Museum of Ukraine from the presentation of the work of artists of the Ukrainian "new wave", the R.E.P. group, rethinking of the collection of the National Art Museum of Ukraine with the introduction of innovative approaches. The vector of the development of exhibition activity of the NAMU since the beginning of the 2000s has been determined - the movement towards innovative exhibition projects involving the cooperation of independent curators. The introduction of discursive curation into museum practice is analyzed on the example of the exhibition project "The Great Surprise" (2010).

The scientific novelty consists in the systematization of material related to the landmark exhibition projects of the NAMU in order to determine the role of the NHMU in the restoration of historical memory and justice, as well as the introduction of innovative approaches in exhibition activities.

The practical significance of scientific research lies in the possibility of using the methods and techniques of the exhibition activity of the National Museum of the National Museum of Ukraine by other museum institutions of the country in order to modernize and transform the exhibition work.

Approbation of part of the research was carried out in the form of the publication of theses at the international scientific conference "Eleven Platonic Readings" (2023) - "Exhibition projects of the National Art Museum of Ukraine on the return of the names of artists from oblivion 1998 - 2016", as well as in the scientific article "Exhibition activity of the National Art Museum of Ukraine in 1998–2016: returning the names of artists from oblivion", written in co-authorship with associate professor, candidate of historical sciences G.O. Andres for "Visnyk NAOMA" for 2024. The work is done independently and does not contain plagiarism.

Structure of work. The main text consists of an introduction, three chapters, 11 subsections, conclusions (82 pages), a list of used sources (90 items), list of illustrations, illustrations and appendices. The total amount of work - 121 pages.

Keywords: National Art Museum of Ukraine, exhibition activities of the National Art Museum of Ukraine, forbidden art, spetsfond of the National Art Museum of Ukraine, "Kultur Lige", Ukrainian avant-garde, innovations in exhibition work.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	9
РОЗДІЛ 1.	
ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА, МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	15
1.1. Історіографія дослідження.....	15
1.2. Джерельна база та методологія дослідження.....	18
Висновки до розділу	20
РОЗДІЛ 2.	
ВИСТАВКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ НХМУ У 1991 - 2015 РОКАХ. ПРЕЗЕНТАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА В УКРАЇНІ ТА СВІТІ.....	22
2.1. Напрями і види роботи НХМУ.....	22
2.2. Міжнародні виставкові проекти НХМУ.....	32
2.3. Повернення “забороненого” мистецтва.....	39
2.4. Український авангард: повернення імен	45
Висновки до розділу.....	52
РОЗДІЛ 3.	
НОВАТОРСЬКІ ПІДХОДИ У ВИСТАВКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ НХМУ. ЗНАКОВІ ПРОЄКТИ.....	57
3.1. Виставкові проекти «Українська Нова хвиля. Живопис, фото, відео другої половини 80-х - початку 90-х років» (18.09.2009 - 11.01.2009) та “Міф “Українське бароко” (2012).....	57
3.2. “Велика несподіванка” (2010).....	67
3.3. “Конгрес рисувальників” (2013).....	71
3.4. “Герої. Спроба інвентаризації”(2014/2015).....	75
3.5. Рекомендації щодо впровадження новаторських підходів у виставковій діяльності музеїв.....	81
Висновки до розділу.....	82
ВИСНОВКИ.....	86

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	91
СПИСОК ІЛЮСТРАЦІЙ.....	101
ІЛЮСТРАЦІЇ.....	102
ДОДАТКИ.....	112

ВСТУП

Актуальність дослідження. Історія кожного музею, і Національного художнього музею України (далі НХМУ) зокрема, нерозривно пов'язана з історією країни. Кожна вага соціальна-політична подія впливає на діяльність музейної інституції як науково-дослідної та культурно-просвітницької установи. За 120 років свого існування музей пережив чимало подій: кілька разів змінював назву, давав життя новим музеям, у вирі військових подій втрачав, а потім повертав частину своїх фондів, змінював стратегію виставкової діяльності та переніс багато іншого. Відновлення незалежності України 1991 року сприяло грандіозній трансформації усіх напрямів діяльності музейної інституції. Музей виступив культурним дипломатом на міжнародній арені, демонструючи світові найцінніше - українську мистецьку спадщину. Зміна вектору виставкової діяльності сприяла дослідженню і оприлюдненню заборонених за радянських часів пластів українського мистецтва. Національний художній музей України, поряд з іншими провідними музеями країни, став активним учасником відновлення історичної пам'яті та справедливості. Ці процеси тривають і сьогодні, поступово розкриваються заборонені теми, відбувається переосмислення історії українського мистецтва, а також рух в бік деколонізації, побудови власного вектору розвитку музейної справи і виставкової діяльності.

Актуальність дослідження полягає у введенні до наукового обігу матеріалів про реалізовані упродовж 1991 – 2015 років знакові виставкові проекти Національного художнього музею України з презентації українського мистецтва в Україні та світі, з повернення із забуття імен митців та їхніх творів, що були неправомірно викреслені з історії українського мистецтва, у розкритті новаторських методів в експозиційній роботі музею на початку ХХІ століття, а також у зведенні, узагальненні інформації з цієї проблематики. Детальний аналіз знакових виставкових проєктів НХМУ доби незалежності дає змогу відтворити етапність

відновлення виставковими методами історичної пам'яті та справедливості, запровадження новаторських підходів у виставковій діяльності музею, а також простежити рух музею у напрямку деколонізації.

Вивчення досвіду НХМУ щодо зміни підходів і методів у виставковій діяльності може мати практичне значення для музеїв, що переживають трансформації, прагнуть модернізації та вдосконалення методів виставкової роботи. Результати дослідження можуть бути використані також під час складання курсів лекцій музейного лекторію та наукового аналізу розвитку виставкової діяльності музейних інституцій країни у період після відновлення незалежності.

Метою кваліфікаційної магістерської роботи є дослідження знакових виставкових проєктів Національного художнього музею України впродовж 1991 – 2015 років з презентації українського мистецтва в Україні та світі, з повернення імен та творчості митців із забуття, проєктів, що поклали початок роботи музею з актуальним мистецтвом, а також демонстрація ролі музею у відновленні історичної пам'яті та справедливості та показ музею як рушія прогресивних ідей та розвитку суспільства.

Завдання дослідження полягають у наступному:

- визначити стан наукової розробки теми та детально проаналізувати всі наявні наукові дослідження;
- проаналізувати джерельну базу, визначити хронологічні межі наукової розвідки;
- розкрити основні напрями та види роботи НХМУ;
- визначити основні історичні події, що вплинули на виставкову діяльність НХМУ у 1991 - 2015 рр.;
- систематизувати наявні матеріали щодо реалізованих упродовж 1991 – 2015 років знакових виставкових проєктів НХМУ з презентації українського мистецтва в Україні та світі, з повернення імен митців із забуття, проєктів із введення в науковий обіг сучасного мистецтва, із новаторськими підходами у виставковій діяльності;

- встановити типологію досліджуваних виставкових проєктів НХМУ, їхній масштаб та значення;
- висвітлити відгуки широкої аудиторії та фахівців на виставки музейної інституції;
- показати роль музею як культурного дипломата, як учасника важливих соціально-історичних процесів;
- сформувати рекомендації щодо впровадження новаторських підходів у виставковій діяльності музеїв.

У полі зору нашого дослідження наступні знакові виставкові проєкти Національного художнього музею України: “Дух України. 500 років малярства” (1991 р.), “Перехрестя: український модернізм. 1910 - 1930 рр.” (2006 р.), «Спецфонд» (1998 р.), «Спецфонд. 1937–1939» (2015 р.), «Спецфонд. Графіка» (2016 р.), «Культур-Ліга. Художній авангард 1910-х – 1920-х рр.» (грудень 2007–січень 2008 рр.), «Марк Епштейн. Повернення майстра» (грудень 2010 – лютий 2011 рр.), “Олександр Богомазов” (05.12.1991 - 12.02.1992 рр.), “Олександр Архипенко. Збережено в Україні” (04.12.2001 - 01.01.2002 рр.), “Олександра Екстер. Амазонка авангарду” (18.05 - 15.06.2008 рр.), «Українська Нова хвиля. Живопис, фото, відео другої половини 80-х - початку 90-х років». (18.09.2009 - 11.01.2009 рр.), “Велика несподіванка” (2010 р.), “Міф “Українське бароко” (2012 р.), Конгрес рисувальників (2013 р.), “Герої. Спроба інвентаризації” (грудень 2014 - березень 2015 рр.).

Об’єкт дослідження - виставкова діяльність Національного художнього музею України у 1991 - 2015 роках як одного з основних напрямів роботи музейної інституції.

Предмет дослідження - знакові виставкові проєкти Національного художнього музею України у період після відновлення незалежності України - у 1991 - 2015 роках.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період від 1991 року - року відновлення незалежності України, початку трансформаційних процесів у виставковій діяльності Національного художнього музею України до 2015 року,

коли після Революції Гідності в НХМУ відбулася широкомасштабна презентація забороненого мистецтва в рамках виставкового проєкту “Спецфонд. 1937 - 1939”.

Методи дослідження. У процесі проведення наукової розвідки були використані комплексні та емпіричні методи наукового дослідження. Метод аналізу дав змогу всебічно вивчити кожен виставковий проєкт та його складові. Метод синтезу сприяв систематизації отриманої інформації, формулюванню висновків. Статистичний метод уможливив визначення масштабів досліджуваних виставкових проєктів. Узагальнення зібраної інформації дало змогу виокремити ряд напрямів виставкової стратегії НХМУ в окреслений хронологічний період – презентація розвитку українського мистецтва в Україні та світі, проведення виставкових проєктів щодо повернення “забороненого” мистецтва - творів художників, що потрапили до спецфонду НХМУ, виставок творів представників єврейської культурно-просвітницької організації “Культур-Ліга”, повернення українського авангарду, здійснення проєктів з переосмислення історії українського мистецтва, введення в науковий обіг нових пластів українського мистецтва тощо.

Наукова новизна одержаних результатів. Вперше комплексно були досліджені знакові виставкові проєкти Національного художнього музею України у визначений хронологічний період - від моменту відновлення незалежності України у 1991 році, початку трансформацій у виставковій діяльності НХМУ, презентації українського мистецтва у світі до 2015 року - року проведення важливого виставкового проєкту “Спецфонд. 1937 - 1939”. Визначено вектор розвитку однієї з провідних музейних установ країни: від висвітлення довгі роки замовчуваних тем, відновлення історичної пам’яті та справедливості до руху в напрямку євроатлантичної інтеграції, вільних кураторських практик та мистецьких інтерпретацій.

Практичне значення одержаних результатів. Детальний аналіз літератури та джерельної бази - монографій і статей про експозиційну діяльність НХМУ, нормативної бази, каталогів до знакових виставкових

проектів НХМУ, музейних інвентарних карток, методичних рекомендацій із складання уніфікованого паспорту на одиницю збереження, відгуків і вражень від виставок музею дав змогу систематизувати усі наявні матеріали щодо знакових виставкових проектів Національного художнього музею України від відновлення незалежності України 1991 року до 2015 року - року історично важливої виставки “Спецфонд. 1937 - 1939”. Це в свою чергу сприяло складанню методичних рекомендацій іншим музеям України щодо впровадження новаторських підходів у експозиційно-виставковій діяльності. Систематизований матеріал є також основою для розробки курсу лекцій з історії виставкової діяльності Національного художнього музею України у 1991 - 2015 роках.

Апробація теми. Результати здійснених у ході магістерської роботи досліджень були оприлюднені у вигляді тез на міжнародній науковій конференції “Одинадцяті Платонівські читання” (2023 р.) - “Виставкові проекти Національного художнього музею України з повернення імен митців із забуття 1998 - 2016 роки”, а також у науковій статті “Виставкова діяльність Національного художнього музею України у 1998–2016 роках: повернення імен митців із забуття”, що написана у співавторстві з доцентом, кандидатом історичних наук Г.О. Андрес і подана до першого номеру електронного журналу “Вісник НАОМА” за 2024 рік. Результати дослідження виставкового проекту, присвяченого творчості учасника “Культур-Ліги” Марка Епштейна висвітлені також у тексті тез “Марко Епштейн і Єврейська художньо-промислова школа” до наукової конференції “VI читання пам’яті Миколи Біляшівського. Українська студійна художня освіта” (01.12.2023 р.), що подані до друку.

Робота виконана самостійно та не містить плагіату.

Структура роботи. Кваліфікаційна магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, одинадцяти підрозділів, висновків (82 с.), списку використаних джерел, списку ілюстрацій, ілюстрацій та додатків. Загальний обсяг роботи - 121 сторінка.

Ключові слова: Національний художній музей України, виставкова діяльність НХМУ, заборонене мистецтво, спецфонд НХМУ, “Культур-Ліга”, український авангард, новації у виставковій роботі.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ. ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Історіографія дослідження

Як предмет наукового дослідження тема “Виставкова діяльність Національного художнього музею України у 1991 - 2015 роках” потребує ґрунтовної аналітичної наукової розвідки, адже на момент 2024 року така досі відсутня. 1991 - 2015 роки - великий хронологічний проміжок часу, на який припадає ряд знакових подій в історії НХМУ: від отримання 1994 року статусу національного музею, перших презентацій мистецького спадку України на американському континенті, повернення забороненого мистецтва, демонстрації творчих досягнень українських художників-модерністів до архівації сучасного мистецтва України, запровадження новаторських практик у виставковій діяльності інституції. Трансформації у діяльності музею були спричинені як зовнішніми, так і внутрішніми чинниками. До внутрішніх чинників можна віднести колекції музею, які потребували свого відкриття та осмислення, необхідність формування пласту сучасного мистецтва тощо. Зовнішні фактори розвитку - важливі історичні події, які вплинули й на хід історії музею: це зокрема відновлення незалежності України 1991 року, Помаранчева революція 2004 року, Революція Гідності 2013/2014 рр. та ін.

Дослідженню питання виставково-експозиційної діяльності музейних інституцій присвятили свої роботи як вітчизняні, так і зарубіжні науковці.

Отже, теоретичним аспектам організації виставкової діяльності музеїв присвячені роботи Л. Великої [19], Н. Барановської [13] та інших дослідників. Короткий екскурс в історію дослідження художніх виставок як предмета наукових розвідок поданий у статті Є. Герман [22]. Аналізу таких визначних кураторських проєктів НХМУ доби незалежності, як “Велика несподіванка” та “Заручник в НХМУ” (куратор Л. Бабій, грудень 2010 - квітень 2011 рр.), Є. Герман присвячує також частину свого дисертаційного дослідження [23]. Дослідниця характеризує проєкти як такі, що мають важливі риси

дискурсивного кураторського підходу та є початок співпраці НХМУ з актуальним мистецтвом. Питанню впливу важливих історичних подій на мистецьке життя України часів незалежності, як то Помаранчева революція, Революція Гідності тощо, присвячено дослідження А. Ложкіної [49]. Авторка також робить короткий, побіжний огляд окремих виставкових проєктів НХМУ часів незалежності.

На відміну від неї Ю. Захарчук, як активний учасник організації виставки “Марк Епштейн. Повернення майстра”, робить детальний опис принципів побудови виставки, присвяченої творчості М. Епштейна [34]. В той час І. Мелешкіна концентрує увагу на описі творів М. Епштейна, представлених на виставці “Марк Епштейн. Повернення майстра” [52]. Про велике історичне значення виставкового проєкту “Дух України: 500-ліття малярства” як першого, що представив світові українське мистецтво побіжно згадує О. Голубець, коли розглядає постмодернізм в Україні [24]. З критикою виставкового проєкту “Герої. Спроба інвентаризації” на шпальтах періодичного видання “Образотворче мистецтво” виступає О. Маричевська. Поза увагою дослідниці залишається культурно-освітня програма до виставки [50].

З практичним досвідом українських кураторів, зокрема кураторів НХМУ, знайомить «Кураторський посібник», виданий артфондом «Ізоляція» [46].

У статтях музейних фахівців у провідних мистецтвознавчих виданнях - “Образотворче мистецтво”, “Музейний провулок” містяться дані як про певний виставковий проєкт (Д. Нікітін надає короткі відомості про проєкт “Спецфонд. Графіка в НХМУ” у №3 журналу “Образотворче мистецтво” за 2016 рік), так і про авторів, твори яких були представлені на виставках: “Спецфонд. Графіка в НХМУ”, “Марк Епштейн. Повернення майстра” (на шпальтах журналу “Музейний провулок” 2010 рік № 3 (17) Л. Амеліна розкриває багатогранність таланту М. Епштейна) [61; 12].

Статті у київських періодичних виданнях (електронних газетах, журналах) містять дані щодо відкриття виставки, її змістовного наповнення, презентації каталогів до виставок, інтерв'ю кураторів тощо. НХМУ довгі роки співробітничав з наступними періодичними виданнями: Радіо Свобода, Вечірній Київ, ART UKRAINE, Kyiv daily, “Музейний простір/Museum.prostir” та ін. Зокрема на електронному ресурсі “Музейний простір/Museum.prostir” у 2015 році було анонсовано відкриття виставки “Спецфонд. 1937 - 1939”, кураторські екскурсії Ю. Литвинець до проекту, а також музейний захід “Мистецтво - простір спілкування” тощо. В той час як журналістка Радіо Свобода Євгенія Олійник коротко описує тематичні блоки виставкового проекту “Спецфонд. 1937 - 1939”, надає фотографії з виставки, а також бере інтерв'ю у кураторки виставки, головної зберігачки НХМУ Ю. Литвинець, заступниці генерального директора НХМУ з науково-просвітницької роботи М. Скирди та головного зберігача музею у 1960-х роках М. Горбачова [66].

Детального дослідження потребують також культурно-просвітницькі програми до виставкових проєктів музею, що створюються з метою популяризації українського мистецтва, активного залучення всіх вікових категорій до творчих та комунікативних практик на ґрунті мистецтва. Комплексне дослідження культурно-освітніх заходів НХМУ до виставкових проєктів від 1991 року до 2015 року наразі відсутнє. Відомо, що А. Пожоджук у магістерському дисертаційному дослідженні аналізує зокрема практичну діяльність НХМУ у царині просвіти на сучасному етапі. У поле дослідження магістрантки потрапляє також освітні заходи для дітей та дорослих (майстер-класи) до виставкового проєкту “Олександра Екстер. Амазонка авангарду” (2013 р.), що є фокусі нашого дослідження [69].

Отже, наявність досліджень переважно побіжних, з акцентом на певну складову окремих проєктів НХМУ часів незалежності спонукає до проведення ґрунтовної комплексної наукової розвідки з історії та сучасних тенденцій розвитку виставкової діяльності музею, а також культурно-

просвітницьких програм до знакових виставкових проєктів НХМУ від 1991 до 2015 років.

Отже, огляд історіографії питання підтверджує актуальність нашого дослідження.

1.2. Джерельна база та методологія дослідження

Джерельну базу магістерського дослідження складають, по-перше, нормативні акти - закон України “Про музеї та музейну справу” від 29.06.1995 року та зміни до нього, внесені Верховною Радою України впродовж років незалежності. Зокрема, закон дає чіткі визначення таким поняттям, як асортиментний кабінет, зберігання, консервація, культурні цінності, музеєфікація, музей, музейна колекція, музейна справа, музейне зібрання, музейний облік, музейний предмет, Музейний фонд України, охорона музеїв, предмет музейного значення, реставрація, а також окреслює основні напрями діяльності музеїв та ін.

По-друге, в процесі роботи над магістерським дослідженням були використані каталоги до виставок “Дух України. 500 років малярства” (1991 р.), “Перехрестя: український модернізм. 1910 - 1930 рр.” (2006 р.), «Спецфонд» (1998 р.), «Спецфонд. 1937–1939» (2015 р.), «Культур-Ліга. Художній авангард 1910-х – 1920-х рр.» (грудень 2007–січень 2008 рр.), «Марк Епштейн. Повернення майстра» (грудень 2010 – лютий 2011 рр.), “Олександр Богомазов” (05.12.1991 - 12.02.1992), “Олександр Архипенко. Збережено в Україні” (04.12.2001 - 01.01.2002), “Олександра Екстер. Амазонка авангарду” (18.05 - 15.06.2008), «Українська Нова хвиля. Живопис, фото, відео другої половини 80-х - початку 90-х років». (18.09.2009 - 11.01.2009), “Велика несподіванка” (2010), “Міф “Українське бароко” (2012), “Герої. Спроба інвентаризації” (грудень 2014 - березень 2015) (див. дод. 1). Каталоги до зазначених виставкових проєктів дають можливість отримати дані щодо кількості та тематики представлених на виставках творів, архівних матеріалів, культурних інституцій - учасників виставки, імена та прізвища кураторів,

організаторів виставки, а також містять наукові розвідки, що стали науковим підґрунтям проєктів.

Музейні інвентарні картки на твори з колекції НХМУ, що також складають джерельну базу дослідження, містять повну наукову інформацію про твір мистецтва - одиницю музейного збереження, експонат виставкового проєкту. Матеріали довідкового характеру містяться також на сайтах культурних та благодійних установ країни: Пінчук арт центру, Центру візуальної культури, Фонду Ріната Ахметова. Зокрема, на сайті Пінчук арт центру міститься архів виставкових проєктів «Українська Нова хвиля. Живопис, фото, відео другої половини 80-х - початку 90-х років». (18.09.2009 - 11.01.2009) та «Міф “Українське бароко” (2012). На сайті Центру візуальної культури подано програму культурно-просвітницьких заходів до проєкту “Конгрес рисувальників”, що дозволяє скласти уявлення про культурно-просвітницькі заходи до зазначеного проєкту - ключову складову виставки-події.

Окремий блок складають електронні ресурси - відомості з фейсбук-сторінки Національного художнього музею України і фейсбук-сторінок художників - учасників виставкових проєктів з презентації сучасного мистецтва, які містять дані і про відкриття виставкових проєктів, і анонси культурно-просвітницьких заходів та їхні складові, і про твори мистецтва, представлені в рамках виставок. Висловлювання представників мистецької спільноти (В. Клименко, Ю. Ваганової, Т. Жмурко та ін.) на своїх фейсбук-сторінках та в періодиці - також виступають важливими джерелом нашого дослідження. Окремий корпус складають відгуки відвідувачів виставкових проєктів, що зокрема містяться у фільмі-екскурсії Сашка Чубка “Міф “українське бароко”. Фотографії творів мистецтва, архівних матеріалів, представлених в рамках знакових виставкових проєктів від 1991 до 2015 років також виступають важливим джерелом нашого дослідження. Вони дають можливість розкрити експозиційні принципи побудови виставок.

Методологія дослідження.

В основу дослідження було покладено історичний принцип, який дозволив за хронологією представити виставкові проєкти НХМУ від 1991 до 2015 років. В ході магістерської роботи було використано ряд методів дослідження. Метод аналізу дозволив визначити ступінь розробки теми у фаховій мистецтвознавчій літературі, визначити типологію знакових виставкових проєктів НХМУ від 1991 року до 2015 року, їхній масштаб та історичне значення, методи та прийоми виставкової діяльності НХМУ.

Метод систематизації та узагальнення дав можливість сформулювати джерельну базу дослідження та здійснити архівацію знакових виставкових проєктів НХМУ. Метод синтезу сприяв визначенню провідних векторів виставкової діяльності НХМУ в окреслений хронологічний період. Статистичний метод дозволив визначити масштаб виставкових проєктів. Історико-культурний метод дав можливість простежити вплив важливих історичних подій в історії України на діяльність НХМУ. Мистецтвознавчий аналіз творів мистецтва підкреслив роль музею в презентації знакових творів актуального мистецтва в рамках виставок НХМУ. Прикладний метод дозволив сформулювати рекомендації щодо впровадження новаторських прийомів і методів виставкової діяльності НХМУ у практику інших музейних інституцій країни.

Висновки до розділу.

Тема «Виставкова діяльність НХМУ у 1991 – 2015 роках» отримала часткову наукову розробку у вітчизняній науковій літературі. Дослідники торкалися переважно окремих складових виставкових проєктів Національного художнього музею України початку 2000 – 2010-х рр. Найбільш детальний аналіз окремих виставкових проєктів провідної музейної інституції країни поданий у роботах мистецтвознавиці Єлизавети Герман, яка спеціалізується на дослідженні кураторських практик в Україні у часи відновлення незалежності. Достатньо змістовною та різноманітною є джерельна база

дослідження: це і каталоги до виставкових проєктів, і інформаційні матеріали на сайтах провідних культурних інституцій країни, і відгуки представників мистецької спільноти та широкої аудиторії, і музейні інвентарні картки, і афіші до виставок та ін. Різноманітна джерельна база дає можливість вирішити завдання нашого наукового дослідження. У ході дослідження було використано різні методи: метод аналізу, метод систематизації та узагальнення, метод синтезу, статистичний метод, історико-культурний метод, мистецтвознавчий аналіз творів мистецтва, прикладний метод.

РОЗДІЛ 2. ВИСТАВКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ НХМУ У 1991 - 2015 РОКАХ. ПРЕЗЕНТАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

2.1. Напрями і види роботи НХМУ

Згідно з законом України “Про музей і музейну справу” (1995 р.) до основних напрямів діяльності українських музеїв належить науково-дослідна, культурно-освітня, експозиційно-виставкова, фондова, видавнича, реставраційна, пам'яткоохоронна роботи, а також різні види діяльності, що пов'язані з науковою атрибуцією, експертизою, класифікацією, державною реєстрацією та усіма видами оцінки предметів, що визначені фахівцями культурними цінностями [32].

Розглянемо детально основні напрями роботи Національного художнього музею України, і експозиційно-виставкову діяльність зокрема.

Фондова робота в НХМУ включає планування, науково-пошукову діяльність, наукове комплектування фондів музею, засідань фондово-закупівельної комісії, облік музейних предметів шляхом ведення музейних інвентарних книг, складання уніфікованих наукових паспортів на кожну одиницю збереження в паперовому і електронному вигляді, топографічних списків, проведення перевірок, забезпечення збереження, проведення наукової експертизи.

Науково-методичні наради покликані вирішувати суміжні питання, що стосуються усіх напрямів роботи музейної інституції, зокрема і питання щодо реставрації твору мистецтва.

У бланку наукового паспорту, за яким складається опис предмета в НХМУ, містяться 25 пунктів: від перевірки наявності; топографії; інвентарного номеру; номеру у книзі вступу; номеру спецобліку; назви предмета до підпису складача паспорта та перевіряючих: завідувача відділом, головного зберігача та заступника директора з наукової роботи.

Основним видом культурно-просвітницької роботи НХМУ є екскурсії: тематичні та оглядові. Круглі столи, зустрічі з митцями, конференції, музейний

лекторій - культурно-освітня робота, що розрахована на дорослу аудиторію - спеціалістів та поціновувачів мистецтва. Музейний лекторій знайомить з усіма основними періодами розвитку українського мистецтва: від іконописної традиції до сучасного українського мистецтва. В основі лекторію - музейна колекція творів українського мистецтва.

Музейні заняття, освітні програми з історії та теорії мистецтва, майстер-класи, квести - форми роботи, що ставлять за головну мету - зацікавити дитину світом мистецтва, сприяти через знайомство з візуальними мистецтвами розвитку критичного мислення, комунікативних навичок та творчих здібностей дитини. Завдяки зусиллям команди НХМУ в окреслений хронологічний період музей для громади став справжнім простором для спілкування, центром ознайомлення з творчістю найвидатніших митців минулого й сьогодення, стилями, напрямками та течіями в українському образотворчому мистецтві.

Заходи у травні в рамках Міжнародної ночі музеїв сприяють популяризації українського мистецтва як серед дорослої, так і серед дитячої аудиторії.

Художня майстерня і сьогодні відкрита для всіх, хто бажає реалізувати свої творчі здібності.

Національний художній музей України - перший в Україні музей, що почав працювати з відвідувачами за методикою “Стратегії візуального мислення” (Visual Thinking Strategies), що сприяє розвитку комунікативних навичок, вчить критично мислити шляхом споглядання творів мистецтва. Запровадила її у музейну практику Марина Скирда - мистецтвознавиця, колишня заступниця генерального директора НХМУ з науково-просвітницької роботи.

Методику Visual Thinking Strategies розробили у 1980-х рр. американські дослідники Ф. Єнавайн та А. Хаузен. Вперше її було запроваджено у Музеї сучасного мистецтва у Нью-Йорку. Завдяки зусиллям міжнародного фонду “Відродження” і Міжнародному інституту “Відкрите суспільство” (Будапешт) у 1996 - 1998 роках її було запроваджено також і в Україні. Розрахована освітня

програма на дітей та підлітків, хоча музейники активно впроваджують складові програми і в роботу з дорослою аудиторією [39].

Для дорослої аудиторії в НХМУ в окреслений хронологічний період дослідження була також розроблена освітня програма “Мистецтво - простір спілкування”. Впродовж зустрічей глядач разом з мистецтвознавицею Мариною Скирдою знайомився з творами мистецтва та досліджував їх [39].

З фондовою та культурно-просвітницькою роботою тісно пов'язана видавнича діяльність музею: друк каталогів до виставок, видання журналу “Музейний провулок” (виходив у 2004 - 2011 рр.), листівок з репродукціями творів українського мистецтва тощо. Мистецький журнал висвітлював результати наукових досліджень фахівців музею, а також співробітників інших музейних установ країни, знайомив читачів, поціновувачів мистецтва з фондovим зібранням музеїв України.

Фондове зібрання Національного художнього музею України, одного з найбільших та найстаріших музеїв на українських теренах - основа експозиційної та виставкової роботи музейної інституції. Відомо, що у музеї зберігається найбільш повна репрезентативна колекція українського мистецтва в Україні та світі. Це понад 40 000 одиниць збереження: до збірки входить старовинний український іконопис, твори живопису, графіки та скульптури від XII - до початку XXI ст. Заснований 1899 року як перший загальнодоступний музей Києва, Київський міський музей урочисто відкрився 30 грудня 1904 року. Будівля музею була спроектована київським архітектором Владиславом Городецьким, який вдосконалив проєкт архітектора Петра Бойцова. Скульптурне оздоблення виконане майстернею італійського скульптора Еліо Сала (я). Фундаментом збірки Київського міського музею стали колекції старожитностей, твори образотворчого мистецтва київського юриста, колекціонера Богдана Ханенка та його дружини Варвари Ханенко (віддали музею в дарунок археологічну колекцію), родини українських підприємців, меценатів Терещенків, історика Вікентія Хвойки, археолога, мистецтвознавця Миколи Біляшівського та інших. Поповнення музейної збірки новими

надходженнями відбувається постійно і кожне покоління мистецтвознавців докладається до цієї поважної місії. Оглянемо побіжно ряд надходжень до колекції музею. Так, на початку ХХ ст. мистецтвознавці Федір Ернст і Данило Щербаківський рятували старовинний український іконопис, збирали колекції родинних портретів з панських маєтків (зокрема, у музеї зберігаються родинні портрети Дараганів та Репніних), витвори народних майстрів та ін. У 1930 - 1980-ті рр. поповнення музейної збірки відбувалося за рахунок надходжень з Дирекції художніх виставок України та державних закупівель. Страшні історичні події 1930-х рр. (політичні репресії, зокрема) торкнулися і музейної сфери. Так, у 1937 - 1939 рр. за спеціальними партійними циркулярами саме з Дирекції художніх виставок надійшла більшість творів, що потрапила до спеціального засекреченого фонду НХМУ. Автори творів, серед них і відомі сьогодні представники українського авангарду, були звинувачені у формалізмі, націоналізмі та спотворенні радянської дійсності. Історичні обставини, зусилля музейників - все це дивом врятувало фонд, його було збережено і коли це стало можливим оприлюднено. У 1960-ті рр. у часи “відлиги” багато зусиль до поповнення фондів музею новими цікавими матеріалами доклав мистецтвознавець, тодішній головний зберігач Державного музею українського мистецтва Д.О. Горбачов. Він кілька разів здійснював поїздки поза межі України і отримав в дарунок від Августи Епштейн, сестри художника, учасника “Культур-Ліги”, директора Єврейської художньо-промислової школи Марка Епштейна, роботи автора та його архівні матеріали. Таким чином, здійснилося поповнення фонду іудаїки музею [25]. Наприкінці 1960-х років музейні фонди поповнилися ще одним дарунком - Люся Маневич виконала передсмертну волю батька, українського художника, учасника художньої секції “Культур-Ліги”, професора Української Академії Мистецтва Абрама Маневича та передала в фонд музею 48 його живописних полотен [31, с. 10] Твори стали окрасою музейної колекції, експонентами ряду постійних і тимчасових експозицій.

У 2004 році завдяки аукціону “Час меценатів” до колекції НХМУ надійшли твори сучасних художників: П. Макова, О. Гнилицького,

Г. Вишеславського, І. Чичкана, В. Марущенка, О. Гляделова, А. Сагайдаковського, Ю. Соломка, Д. Дульфана, І. Гусева, В. Цаголова та ін. У 2016 році рішенням суду колекція творів АТ “Градобанк” остаточно була визнана власністю НХМУ. Відтоді збірка НХМУ поповнилася творами сучасних українських художників - роботами О. Ройтбурда, Ю. Соломка, Я. Бистрової, В. Трубіної, Т. Сільваші, М. Кривенка, Д. Кавсана, С. Панича, М. Скугаревої, О. Тістола, А. Савадова та ін. Презентація творчості художників української “нової хвилі” на матеріалах музею відтоді стає можливою [5].

2006 року родина Зарецьких передала у фонд НХМУ живописну роботу Алли Горської “Автопортрет з сином” (1960 р.) [3].

Нові надходження формують збірку музею і відповідно один з основних напрямів його роботи - експозиційно-виставкову діяльність. Експозиційно-виставкова робота включає в себе створення постійної експозиції та тимчасових експозицій - виставок.

Постійна експозиція в Національному художньому музеї України (до повномасштабного вторгнення РФ на територію України) - експозиція, в основі якої лежить ряд знакових творів українського образотворчого мистецтва, що характеризують усі етапи його розвитку: від іконопису, барокового портретного живопису XVI - XVIII ст., класичного українського образотворчого мистецтва XIX ст., мистецтва доби модернізму, мистецтва, створеного під впливом методу соцреалізму до мистецтва постмодернізму - сучасних мистецьких практик.

В постійній експозиції НХМУ в окреслений хронологічний період знаходилося близько 10 % творів з музейної збірки. Вирішити проблему представлення музейної фондової збірки в повному обсязі покликані тимчасові виставки.

Як зазначають теоретики музейної справи М.В. Белікова та В.М. Зайцева на сьогодні можна виділити ось такі основні типи музейних виставок:

- 1) тематичні, в їх основі - певна важлива тема;
- 2) фондові, які створюються для ознайомлення з закритими до того та маловідомими колекціями творів мистецтва;

- 3) звітні, які створюються після дбайливої реставрації музейних предметів, задля демонстрації нових надходжень до музейної збірки;
- 4) ювілейні, які готуються до ювілейної дати: до дати заснування музею, до дати важливої історичної події, до дня народження митця тощо [67, с. 96].

В практичній діяльності Національного художнього музею України наявні всі типи музейних виставок.

Експозиційна робота в музеях, і в Національному художньому музеї України зокрема, складається з кількох етапів:

- 1) проведення наукових досліджень і розвідок з заданої тематики;
- 2) складання планів майбутньої експозиції;
- 3) відбір і підготовка експонатів, складання тематико-експозиційних планів;
- 4) підготовка пояснювальних матеріалів (експлікацій, афіш, етикеток);
- 5) оформлення і монтаж експозиції;
- 6) відкриття експозиції;
- 7) фото та відеофіксація тимчасової експозиції, відкриття виставки.

Тематико - експозиційний план - важливий документ, який являє собою таблицю з обов'язковими розділами. У першому розділі відображається зміст експозиції: тут надаються назви розділів, тем, підтем, їх короткий опис. У другому міститься перелік експонатів. У третьому розділі фіксується місцезнаходження експонатів в експозиційних залах. Останній, четвертий розділ, містить, зазвичай, примітки.

Щодо методів експонування, то в НХМУ, як і в інших художніх музеях, застосовують як систематичний, так і тематичний методи. Систематичний метод передбачає відбір, розміщення та інтерпретацію однорідних предметів в експозиції. Тематичний метод висвітлює певну тему, сюжет, проблему, створює музейний образ відтворюваних подій та явищ [67, с. 96 - 100].

Національний художній музей України став одним з перших державних музеїв, в якому працюють, використовуючи кураторські підходи. Від початку 1990-х рр. в музейний простір України поступово лине інформація про професію куратора - фахівця, спеціаліста з історії і теорії мистецтва, який

базуючись на професійних знаннях та досвіді пропонує свій власний, часом не стандартний, погляд на тему, концепт виставки та шляхи його реалізації. Зародилася ця професія на Заході на початку 1960-х рр., своє інституційне оформлення отримала у 1990-х рр.

Ба більше, музей відкритий для незалежних кураторів. Яскравим прикладом співпраці НХМУ з незалежним куратором став проєкт “Велика несподіванка” (24.03 – 23.05.2010). Він був присвячений Всесвітньому дню боротьби з туберкульозом і констатував, що в Україні шириться епідемія туберкульозу та розкрив заборонені як у мистецтві, так і суспільстві теми. Куратором проєкту виступила О. Островська-Люта, на той момент керівниця проєктів та програм благодійного фонду Ріната Ахметова “Розвиток України”. До проєкту долучилася також група художників “Р.Е.П.”. За допомогою мистецтва, використовуючи дискурсивний підхід, кураторка та художники групи “Р.Е.П.” говорили про важливу соціальну проблему - проблему захворюваності на туберкульоз в Україні [21]. Особливості експозиційного простору НХМУ також сприяли досягненню кураторських цілей.

Усі напрями і види роботи НХМУ тісно пов’язані між собою та здійснюються з головною метою - збереження української мистецької спадщини та популяризації її в Україні та світі. Через візуальне мистецтво сприймається будь-яка нація у світі, тож справа популяризації творчості українських митців є надзвичайно важливою. НХМУ презентує імена українських митців в Україні та світі виставковими методами, культурно-просвітницькими заходами тощо.

Серед виставкових проєктів особливого значення у роки незалежності набувають проєкти з поширення творчості митців - засновників Української Академії Мистецтва, викладачів Київського художнього інституту та педагогів НАОМА. Мистецький заклад вищої освіти України неодноразово змінював свою назву, але завжди був і є - колискою обдарувань, флагманом мистецької освіти в Україні, джерелом новацій і розвитку українського мистецтва. Так, у 2013 році до 140-ї річниці з дня народження Василя Кричевського була

організована виставка “Василь Кричевський. Між авангардом і традицією” (4 жовтня - 10 листопада 2013). Архітектор, дизайнер, художник Василь Кричевський (1873 - 1952) став одним з фундаторів Української Академії Мистецтва, очоливши майстерню українського будівництва і народного мистецтва [18, с. 7]. Заборонена за радянських часів творчість великого майстра у 2013 році постала вперше з 1940 року об’ємно для широкої аудиторії. На виставці у двох залах експонувалося 74 твори авторства Василя Кричевського, що зберігаються у фондах Національного художнього музею України. Цей переважно малярські і графічні композиції, а також орнаментальні роботи, проекти обкладинок до українських видань: книг С. Таранушенка “Лебедін” 1928 р., Ф. Ернста “Українське малярство XVII - XX сторіч” 1929 р., до видань “Українське малярство. Анатоль Петрицький” 1930 р., “Українське малярство. Іван Труш” 1931 р. та ін. [18]. Роботи продемонстрували тяжіння майстра до класичної традиції, але одночасно художник захоплюється й авангардними експериментами.

Неодноразово команда НХМУ в окреслений період дослідження влаштувала виставки, присвячені творчості видатної української художниці Тетяни Яблонської (1917 - 2005), учениці першого ректора Української Академії Мистецтва Ф. Кричевського. Так, у 1997 р. до 80-річчя від дня народження художниці НХМУ було організовано виставку, присвячену творчості Т. Яблонської, де в повній мірі було представлено усі періоди її творчості: і ранні роботи, і твори, натхненні українським народним мистецтвом, і мистецтвом Італії, і твори імпресіоністичного спрямування, і роботи пізнього періоду, виконані у техніці пастелі [59].

У 2002 році в НХМУ пройшла виставка “Тетяна Яблонська. Пори року. Живопис”, де було представлено 143 живописних полотна видатної художниці на тему природи [79]. На виставці 2006 року “Тетяна Яблонська. Пастель 2003 - 2006 рр.” в НХМУ було представлено 94 роботи в техніці пастель, де художниця також переважно зображує природу. Це роботи пізнього періоду творчості художниці [78].

З метою популяризації імені і творчості В. Кричевського, Т. Яблонської щорічно в рамках музейного лекторію музейники читають лекції.

11 жовтня 1994 року відповідно до указу президента України /№ 587/ Державний музей українського образотворчого мистецтва (так тоді називався музей) отримав статус національного [1]. Збереження колекції загальнодержавного значення (від іконопису XII ст. до художніх творів видатних українських митців XX ст.), набуття міжнародного визнання (виставка “Дух України. 500 років малярства”, 1991 р. та ін.), визначення мистецькою спільнотою і широкою аудиторією музею як провідного науково-дослідного і культурно-освітнього закладу стало підставою для отримання статусу національного. Саме цим критеріям згідно з музейним законодавством має відповідати музей національного значення. Таким чином, відтоді і по сьогодні перший загальнодоступний музей Києва має назву Національний художній музей України. Сталося це також завдяки зусиллям М. Романишина, тодішнього директора музею, народного художника України.

Статус національного накладає на музей особливу місію - інституція виступає культурним дипломатом України у світі та є соціально відповідальною перед українським суспільством. Виставковими методами музей в окреслений хронологічний період дослідження відновлює історичну справедливість - вводить в історію українського і світового мистецтва імена українських художників, неправомірно заборонених за радянських часів. Поступово також відомі за кордоном, але мало представлені в Україні до 1990-х років митці, українці за походженням, починають займати своє, належне їм місце в історії українського мистецтва (серед них О. Екстер, О. Богомазов, О. Архипенко та ін.). Величезна роль у справі повернення імен художників із забуття належить музейникам, які дбайливо, незважаючи на історичні обставини зберігали шедеври українського мистецтва від нищення, досліджували їх і передали свої знання у спадок молодим фахівцям-музейникам. Наступне покоління музейних співробітників також виконало свою місію - достойно представило творчість митців кола Михайла Бойчука, творчість

Олександри Екстер, Олександра Богомазова, творчий доробок митців єврейської культурно-просвітницької організації “Культур-Ліга”, творчість художників, що потрапили у спецфонд - закритий музейний фонд, що дивом вцілів і дійшов до нашого часу. Відновлення 1991 року незалежності України відкрило українським музейникам також можливість долучитися до світових музейних практик. В Україні, як і низці європейських країн, було запроваджено кураторство. Настав час експериментів і пошуків сучасних методів презентації українського мистецтва, осмислення всієї української образотворчої традиції.

Слід також зазначити, що Національний художній музей України став на шлях деколонізації ще задовго до закону України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії», що був ухвалений Верховною Радою України 21 березня 2023 року. Свідченнями цьому є проведення масштабних виставкових проєктів за кордоном, повернення імен українських митців, переосмислення мистецьких наративів та інші заходи.

Всього за період від 1991 року до 2015 року Національний художній музей України здійснив більше 500 виставкових проєктів. Це були різні за типом виставки: тематичні, фондкові, звітні, ювілейні. Здійснювалися виставкові проєкти як в колоборації з іншими культурними інституціями, приватними колекціонерами, сучасними майстрами, так і силами самого музею, бо базувалися на музейних фондкових колекціях. Серед великої кількості тем, розкритих НХМУ впродовж зазначеного хронологічного періоду, ми виділили ряд ключових для ретельного дослідження: це перші презентації українського мистецтва за кордоном - міжнародні проєкти, це повернення українського авангарда, відкриття теми “забороненого” мистецтва - спецфонду НХМУ та творчості митців “Культур-Ліги”, а також інноваційні виставкові проєкти НХМУ, покликані переосмислити історію українського образотворчого мистецтва та колекцію НХМУ, ввести в науковий обіг твори сучасних українських митців - «Українська Нова хвиля. Живопис, фото, відео другої половини 80-х - початку 90-х років» (18.09.2009 - 11.01.2009), “Велика

несподіванка” (2010), “Міф “Українське бароко” (2012), Конгрес рисувальників (2013), “Герої. Спроба інвентаризації” (грудень 2014 - березень 2015).

2.2. Міжнародні виставкові проєкти НХМУ

Вивчення окреслених вище виставкових проєктів НХМУ у хронологічний період від 1991 року до 2015 року дає можливість виокремити структуру їх представлення: визначення історичних подій, що впливали на виставкову політику НХМУ, тематика виставкового проєкту, часові межі, куратор або кураторська група, локація, учасники проєкту, спонсори заходу, мета та концепція, візуальний ряд, експозиційні прийоми, культурно-просвітницька програма, відгуки фахівців та широкої аудиторії, рецензії, публікації у пресі, поліграфічна продукція (каталоги, афіші, буклети) тощо.

Від початку 1990-х рр. Національний художній музей України здійснював активну виставкову діяльність за кордоном, беручи участь у міжнародних виставкових проєктах. Це був час дієвих змін, затвердження власної національної ідентичності на міжнародній арені, активного перезавантаження всієї української культури, коли із забуття поверталися імена українських художників, неправомірно викреслених з історії українського мистецтва за радянських часів. Тоді на чолі Державного музею образотворчого мистецтва України (назва НХМУ у ті часи) стояв український художник М. Романишин (1988-1999 рр.), який багато робив для того, аби перетворити музей у провідний культурний заклад країни шляхом презентації українського мистецтва в Україні та світі, залучення громадськості до культурного життя.

В одному зі своїх інтерв'ю М. М. Романишин - художник, директор Державного музею українського мистецтва сказав: «Я б назвав наш стан остаточним занепадом. І якщо ми ще тримаємося — в духовному сенсі — хоч якось, то тільки тому, що художники таки пишуть картини, актори поки що грають на сцені й музика ще звучить. Не маємо права звести цей процес нанівець. Повинні триматися — хоч би що було. Та не тільки триматися на плаву, а й діяти, працювати. Єдине, що може нас врятувати, — робота» [60].

За час перебування М. М. Романишина на посаді генерального директора ДМУОМ/НХМУ (1988 - 1999 рр.) було оновлено не тільки постійну експозицію музею (в залах експонувалися стародавній український іконопис, твори класичного мистецтва ХІХ – початку ХХ ст., мистецтво ХХ століття було доповнено мистецтвом авангарду та творчими здобутками представників школи М. Бойчука), а й проведено ряд виставок, де була представлена творчість українських митців-нонконформістів, творчі здобутки представників національного напрямку у мистецтві, а також молодих сучасних художників. Але цими виставковими проєктами НХМУ не обмежився. Було організовано ряд виставкових проєктів з презентації українського мистецтва за кордоном [4].

Загалом за період від початку 1990-х р. до 2015 р. Національний художній музей України брав участь у близько 5-х важливих масштабних виставкових проєктах за кордоном: «Дух України. П'ять століть українського малярства» (Канада, 1991 р.), «П'ять віків українського мистецтва» (Единбург (Шотландія), 1992 р.), «Авангард і Україна» (Мюнхен, 1993 р.), «Феномен українського авангарду. 1910 - 1935» (Вінніпег, 2001 - 2002 рр.), «Перехрестя: український модернізм. 1910 - 1930 рр.» (Чикаго, Нью-Йорк, 2006 р.).

Розглянемо детально виставковий проєкт «Дух України. П'ять століть українського малярства», в рамках якого були представлені вибрані твори з колекції Державного музею українського образотворчого мистецтва (нині НХМУ). Виставка була організована з нагоди 100-річчя поселення українців у Канаді. З метою широкого охоплення цільової аудиторії виставковий проєкт відбувся у трьох мистецьких локаціях. Так, з 2 серпня по 18 листопада 1991 року українське мистецтво було представлено у Мистецької Галереї Вінніпегу, з 21 грудня 1991 року по 15 березня 1992 року - у Мистецькій Галереї Едмонту, з 5 квітня по 15 червня 1992 року - у Мистецькій Галереї Гамільтону. Загалом українське мистецтво презентували понад 120 картин від іконопису ХІІ ст. до авангардних творів ХХ ст. Виставковий проєкт «Дух України. П'ять століть українського малярства» став першим великим виставковим проєктом з презентації українського мистецтва на американському континенті [30, с. 65].

Розміщені у 22 залах Вінніпезької галереї мистецтва твори з колекції музею знайомили іноземного відвідувача з основними етапами розвитку українського мистецтва за 500 років [30, с. 67]. Окрасою експозиції стали старовинні українські ікони - ікона “Св. Георгій в житії” XII ст., “Богоматір Волинська” XIV ст., “Св. Анна” кін. XVII ст., ікони XVIII ст. з іконостасу головної церкви Києво-Печерської Лаври Успенського собору, ікона “Великомучениці Анастасія та Уляна” 1740-ті рр., ікони Березнянського іконостасу XVIII ст., український портрет XVIII ст., картинки жанру “Козак Мамай” XIX ст., твори Т. Шевченка, М. Пимоненка, С. Васильківського, О. Мурашка, І. Труша, П. Холодного, Г. Нарбута, Ф. Кричевського, А. Петрицького, О. Екстер, О. Богомазова, В. Пальмова, Д. Бурлюка, М. Бойчука та його учнів, О. Шовкуненка, К. Трохименка, А. Ерделі, Й. Бокшая та багато інших творів [30].

Масштабний виставковий проєкт з презентації українського мистецтва на американському континенті відбувся за сприяння директора Державного музею українського образотворчого мистецтва в Києві М. М. Романишина. Його заступниця з наукової роботи І. О. Горбачова взяла на себе функції організатора виставкового проєкту. Організація відбулася швидко, за короткий проміжок часу.

Значущою стала підтримка іноземної сторони. Виставка була реалізована завдяки підтримці Департаменту зв'язків, Програмі музейної допомоги, уряду Канади; Департаменту культури, спадщини і громадянства уряду Манітоби; Комісії століття українців Канади; Канейдієн Ерлайнс Іннтернешонал; містіві Вінніпегу; Інвесторс Груп Інк.; Грейт-Вест Лайф Ашуренс; Річардсон Гріншілдс; Пайонір Грейн [30, с. 5].

До виставкового проєкту долучилися також дослідниця Оля Марко, а також співробітники Вінніпегської галереї мистецтв [30, с. 66].

З метою популяризації українського мистецтва у світі було видано ґрунтовне наукове видання - каталог виставки «Дух України. П'ять століть українського малярства» (видавництво Мистецької Галереї Вінніпегу).

Виставка базувалася на наукових дослідженнях І. Горбачової та інших науковців.

У листопаді - грудні 2004 року в Україні відбулася Помаранчева революція. Фальсифікація результатів президентських виборів на користь Віктора Януковича (24 січня 2010 року Оболонським райсудом Києва був визнаний винним у державній зраді та пособництві у веденні агресивної війни, засуджений до 13 років ув'язнення) викликала обурення всіх демократичних сил країни. Тисячі людей вийшли на мітинги з гаслами скасувати результати виборів. В результаті Верховний суд України призначив повторне голосування на 26 грудня 2010 року. Перемогу одержав Віктор Ющенко і став третім президентом в історії країни. Відтоді Україна взяла курс на євроатлантичну інтеграцію, активне відновлення історичної пам'яті та справедливості. Пріоритетними напрямками політики пам'яті Віктора Ющенка, за визначенням дослідника Олександра Гриценка, стали: актуалізація пам'яті про українське козацтво, голодомор 1932 - 1933 років в Україні (визначення 75-х роковин Голодомору 1932 - 1933 років, спорудження пам'ятника - Меморіалу пам'яті жертв Голодомору, боротьба на міжнародній арені за визнання Голодомору 1932 - 1933 років в Україні та ін.), відзначення подій Української революції та вшанування її діячів, визнання та вшанування визвольного руху 1930 - 1950-х років, вшанування діячів правозахисного та національно-демократичного руху 1960 - 1980-х років [26, с. 529 - 835].

Відомо, що за час перебування Віктора Ющенка на посту президента України (23.01.2005 - 25.02.2010) відбулося два знакових виставкових проекти в НХМУ, де звучала тема українського бароко. Це проєкт "Український портрет XVI - XVIII ст." (29.04.2005 - 04.09.2005), куратором якого стала дослідниця стародавнього мистецтва, завідувачка відділом стародавнього мистецтва НХМУ Г.О. Белікова. Проєкт посів друге місце у конкурсі на звання найкращого музейного проєкту 2005 року. Конкурс "Музейна подія року" був організований Музейним центром, Міжнародним благодійним фондом «Україна 3000» (голова Наглядової ради Фонду - Катерина Ющенко) та

Національною телекомпанією України [57]. На виставці було представлено понад 300 портретів з колекції Національного художнього музею України та інших 27 провідних музеїв і бібліотек країни. Серед них Національний музей історії України, Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник, Львівська галерея мистецтв (відділ “Олеський замок”), Львівський історичний музей, Національний музей у Львові, Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАНУ, Чернігівський художній музей, Полтавський історико-краєзнавчий музей та ін. В рамках виставкового проєкту були представлені парсуни представників вищого духівництва, козацької старшини (гетьманів, полковників тощо) з атрибутами влади, магнатів, шляхтичів, ктиторів, заможних міщан XVIII ст. та членів їхніх родин. Виставка продемонструвала високий рівень розвитку портретного жанру за доби бароко на українських теренах. Великі та маленькі за форматом, різні за типом (донаторські, ктиторські, фундаторські, родинні та ін.), яскраві за кольором, багаті на декоративні деталі портрети представників української знаті привертали увагу відвідувачів, спонукали їх до подальших досліджень українського портретного живопису. В основі виставки - фундаментальна дослідницька праця львівських мистецтвознавців Т. Сабодаш, В. Александровича й О. Сидора, а також дослідників відділу стародавнього мистецтва НХМУ Л. Членової та Г. Белікової [86, с. 7 - 11].

Іншим знаковим проєктом стала виставка «Українська Нова хвиля. Живопис, фото, відео другої половини 80-х - початку 90-х років». (18.09.2009 - 11.01.2009), де була піднята тема барокової образотворчості, що так яскраво простежується у творчості представників української “нової хвилі”.

Виставка “Перехрестя: український модернізм. 1910 - 1930 рр.” (липень 2006 року) також відповідно до політики національної пам’яті і справедливості відкривала світові самобутнє українське образотворче мистецтво, затверджувала на мапі світового мистецтва імена українських художників доби модернізму. Виставка проходила в Центрі мистецтв Чикаго і в приміщенні Українського музею в Нью-Йорку.

Ідея виставки належить Н.Д. Лобанову-Ростовському, колекціонеру, меценату, консультанту аукціонних домів “Крістіс” і “Сотбіс”, знавцю українського мистецтва. Мета проєкту - показати самотність українського авангарду, популяризація Києва та Харкова як важливих центрів розвитку безпредметного мистецтва на початку ХХ ст. [48].

Підготовка виставкового проєкту, що складалася з пошукової та дослідницької роботи, тривала близько 6 років. За цей час Н.Д. Лобанов-Ростовський разом з професором мистецтвознавства Д. Горбачовим за сприяння директора НХМУ А. Мельника і приватних колекціонерів сформували візуальний ряд майбутнього виставкового проєкту. Було відібрано близько 100 творів, переважно великого формату, що презентували розвиток мистецтва модерну і авангарду на початку ХХ століття в Україні [90]. Це твори К. Малевича, О. Екстер, Д. Бурлюка, В. Пальмова, А. Петрицького, В. Єрмилова, В. Максимовича та інших українських художників. У передмові до каталогу виставки Н.Д. Лобанов-Ростовський зазначив: “Козирем цієї виставки вважаю величезні за розміром твори «бердсліанця» двадцятирічного самогубця феноменального Всеволода Максимовича” [84, с. 6].

Відкриттям для американської публіки, за задумом куратора виставки, стали шість живописних декоративних полотен В. Максимовича: “Автопортрет” (1913 р.), “Поцілунок” (1913 р.), “Маскарад” (1913 р.), “Аргонавти” (1913 р.), “Бенкет” (1913 р.), “Оголені” (1914 р.) [84, с. 202]. Чотири останніх полотна є великими за розміром, багато декорованими дрібними деталями, побудовами на контрасті кольорів і яскраво характеризували розвиток стилю модерн на українських теренах.

До ініціативної групи виставки долучився також Голова Фондації Міжнародної освіти і Мистецтва у Вашингтоні Грег Гуров [84, с. 4].

В основі виставкового проєкту дослідження вчених-мистецтвознавців: Дарії Зельської-Даревич, Мирослави Мудрак, Ольги Лагутенко, Людмили Ковальської, Георгія Коваленка, Дмитра Горбачова.

З метою популяризації творчості представника українського модерну В. Максимовича, а також творчості самобутніх українських авангардистів за активної участі професора Джона Болта було видано каталог до виставки двома мовами: українською та англійською [84, с. 4]. На думку Джона Болта, український модернізм - явище національне за формою та інтернаціональне за змістом [84, с. 6].

Виставковий проєкт було реалізовано за добродійної участі Ексімбанку України (голова правління – В. Капустін) і Фонду сприяння розвитку НХМУ (співзасновники – І. Мітюков, Ф. Жебровська, П. Багрій) [84, с. 3]. До спонсорської групи увійшли також Томас Пікерінг, офіційний представник компанії Боїнг, яка стала основним спонсором виставки, Костянтин Григоришин, Микола Шимон, Олександр Табалов, трест «За взаєморозуміння», Аеросвіт. Валерій Кучинський – постійний представник України в ООН та його дружина Алла, український дипломат, надзвичайний та повноважний посол України у США Олег Шамшур також сприяли здійсненню української виставки міжнародного масштабу [84, с. 4].

Отже, Національний художній музей України став одним з перших українських музеїв, що презентував свої колекції українського мистецтва за кордоном. Популяризація основних періодів і напрямів розвитку українського мистецтва відбувалася завдяки активній участі іноземних партнерів. Підготовка кожного міжнародного проєкту здійснювалася за принципом проєктного підходу [28]. Пошукова і дослідницька робота, розробка концепції виставки передували складанню візуального ряду, підготовці пояснювальних матеріалів (експлікацій, афіш, буклетів) і складанню каталогів виставок. Вагомою складовою став також освітній компонент, адже як у Канаді, так і в США українське мистецтво в таких масштабах було представлено вперше. Іноземний глядач відкрив для себе старовинний український іконопис, класичне українське мистецтво XIX - XX ст., український авангард тощо. Велику роль у здійсненні проєктів і популяризації відіграла також українська діаспора Канади та США.

2.3. Повернення “забороненого” мистецтва

Відновлення незалежності України 1991 року поставило перед українським суспільством і науковцями зокрема чимало нових завдань, що потребували вирішення. Поступово відкривався доступ до архівів, до спеціальних сховищ бібліотек та музейних установ. Дані архівних установ, бібліотечних фондів, закриті доти комплекси мистецьких джерел, сприяли переглядові, переосмисленню мистецьких подій та культурно-історичних явищ. Це, своєю чергою, дало змогу фахівцям, музейникам, більш повно і всебічно презентувати історію українського мистецтва, окреслити основні тенденції його розвитку. Були розкриті такі теми, як спецфонд НХМУ, феномен єврейської культурно-просвітницької організації «Культур-Ліга» тощо. До історії українського образотворчого мистецтва остаточно були повернуті імена митців, викреслені з загального мистецького контексту за радянських часів.

Результатом ґрунтовних багаторічних мистецтвознавчих досліджень проблематики спецфонду НХМУ стали виставки «Спецфонд» (1998 р.), «Спецфонд. 1937–1939» (2015 р.), «Спецфонд. Графіка» (2016 р.). Спецфонд – спеціальне засекречене сховище, «сформоване» в музеї у 1937–1939 роках. До закритого сховища потрапили твори митців, яких звинуватили у формалізмі, націоналізмі, ідеологічному шкідництві. Йдеться про роботи М. Бойчука, І. Падалки, О. Павленко, О. Екстер, О. Богомазова, В. Пальмова, О. Бізюкова, Т. Фраєрмана та багатьох інших майстрів. Спецфонд дивом уникнув знищення й зберігся до нашого часу [75, с. 5, с. 8–9]. Окремо варто сказати про високу оцінку роботи історика мистецтва Д. Горбачова, який активно працював над поверненням із забуття імен українських митців-авангардистів, твори яких потрапили до закритого фонду.

Кураторкою виставки «Спецфонд» у грудні 1998 року, автором вступної статті та упорядником каталогу до неї виступила мистецтвознавиця С. Рябічева. Виставковий проєкт був здійснений за підтримки та сприяння

тогочасного директора НХМУ М. Романишина, його заступниці з науки І. Горбачової, а також завдяки участі всього колективу музею. На виставці було представлено понад 50 живописних творів – більше 35 авторів – зі спецфонду, а також копії сторінок музейної книги спецфонду [74, с. 6]. Йдеться про твори різні за сюжетом, роботи художників з різних мистецьких центрів України, в яких радянські ідеологи побачили ознаки формалізму й ідеологічної невідповідності. Більшість авторів отримали ґрунтовну мистецьку освіту в Києві, зокрема у Київському художньому інституті, зокрема, С. Єржиковський, І. Жданко, І. Липківський, О. Мордань, М. Рокицький та інші. До спецфонду потрапили і твори художників з Одеси – М. Попова, Т. Фраєрмана, Й. Гурвича, Я. Тимофєєва, О. Сірякової, а також митців з Харкова – В. Вовченка, С. Йоффе. Імена низки митців звучали у публічному просторі вперше [74].

В каталозі авторка Світлана Рябічева подає імена художників в алфавітному порядку, надає короткі біографічні відомості про них, якщо їх вдалося встановити, кожен твір, а точніше його чорно-білу репродукцію, супроводжує науковою атрибуцією.

Проектом, який повністю охарактеризував таке історико-мистецьке явище, як спецфонд НХМУ, стала виставка 2015 року (січень – квітень) «Спецфонд. 1937–1939» під кураторством головного зберігача музею, мистецтвознавиці Ю. Литвинець. Тут було представлено 93 живописних твори (понад 50 авторів), а згодом видано каталог – ґрунтовне наукове видання про роботи (про 241 твір з 300 творів, що дійшли до нашого часу), що потрапили до спецфонду НХМУ. Упорядник каталогу Ю. Литвинець. Виставковому проєкту передувала реставрація, що тривала чотири роки [66]. Реставраційні роботи здійснювали реставратори музею – І. Демидчук, Н. Чамлай, М. Омельченко, Т. Гержан [75, с. 287, 295].

Заборонене мистецтво було представлено в складний для країни час - щойно відбувся Євромайдан і почалася російсько-українська війна.

Українське мистецтво, як і наприкінці 1930-х рр., опинилося в небезпеці. РФ загарбала Крим, частину Луганської та Донецької областей, а разом з тим і мистецьку спадщину, що зберігалася на тих територіях.

Виставка знайомила відвідувачів з трьома тематичними блоками [66]: воєнна тематика (О. Бізюков «Моряк із гвинтівкою», 1932 р. (іл. 2. 1.); Л. Гриценко «Епізод із громадянської війни», 1931 р.; В. Пальмов «За радянську владу», 1927 р. та інші), сільськогосподарська (Л. Крамаренко «На погрузці хліба», 1932 р.; «Куркуль», 1930 р.), а також індустріальна (І. Липківський «Червона домна. Завод ім. Дзержинського. Кам'янське», 1926 р.; І. Лисенко «Відкатники» (іл. 2. 2), 1927 р. та інші) [75, с. 252–335].

Вперше після 1920–1930-х років експонувалися зокрема такі твори, як: «На погрузці хліба» (1932 р.) Л. Крамаренка; «На склозаводі» (середина – друга половина 1920-х рр.) Є. Горбача (іл. 2. 3); «Епізод із громадянської війни» (1931 р.) Л. Гриценко; «Відкатники» (1927 р.) І. Лисенка ; «Металургія» (1929 р.) І. Міщенко; «Засоби поневолення людини» (1929 р.) М. Козика; «Чоловічий портрет» (кін. 1920-х рр.) Г. М'якенького. Були представлені також роботи невідомих авторів [75, с. 252–335].

Вагомою складовою виставки стали інвентарні книги спецфонду та архівні матеріали, де прочитувались долі художників, які склалися трагічно. Спеціальними етикетками в постійній експозиції музею були позначені твори, що колись також входили до спецфонду.

У серпні 2016 року було продовжено виставковий проєкт «Спецфонд. 1937–1939» – «Спецфонд. Графіка» (кураторка Ю. Литвинець). Твори відомих майстрів Г. Нарбута, М. Жука, О. Довгаля, М. Рокицького експонувалися з графікою маловідомих мистців – З. Криштули, О. Кравцова, Н. Проніна, В. Пурія. Роботи останніх експонувалися вперше з 1920–1930-х років. [61, с. 68]. В експозиційному просторі було представлено 84 твори 19 авторів [36].

Виставкові проєкти, дотичні до проблематики спецфонду НХМУ супроводжувались різноманітними культурно-просвітницькими заходами,

зокрема, кураторськими екскурсіями дослідниці спецфонду, головної зберігачки НХМУ Юлії Литвинець, що викликали інтерес у глядачів [45; 89], а також музейними заняттями (захід “Мистецтво - простір спілкування”) [70] тощо.

Згодом низку творів, відкритих у межах проєктів про спецфонд, було представлено в постійній експозиції НХМУ. Зокрема і живописне полотно «Містечко» (1917 р.) І.-Б. Рибак – художника, графіка, члена художньої секції «Культур-Ліга». У кубофутуристичній манері митець зобразив єврейське містечко (штетл). На першому плані представлено численні житлові і господарчі споруди, праворуч вдалині видніється синагога – маяк життя єврейської громади (іл. 2. 4).

Феномен єврейської культурно-просвітницької організації «Культур-Ліга» було розкрито у межах виставкового проєкту «Культур-Ліга». Художній авангард 1910-х – 1920-х рр.» (грудень 2007 – січень 2008 рр.). Так було повернуто із забуття імена єврейських художників, які на початку ХХ ст. у Києві творили нове єврейське мистецтво, звертаючись до традиційної єврейської мистецької спадщини та новітньої мистецької течії – кубофутуризму. До художньої секції «Культур-Ліги» входили Б. Аронсон, І.-Б. Рибак, М. Епштейн, Е. Лисицький, Й. Чайков, С. Шор, А. Маневич, С. Нікрітін, співробітничав із секцією М. Шагал та інші митці. Згодом ідеї «Культур-Ліги» поширилися далеко поза межі України. В радянські часи про «Культур-Лігу» фактично забули. Розпорошеність архіву і мистецького спадку «Культур-Ліги», дбайливе збереження спадщини організації небайдужими врятувало її, що дало змогу науковцям провести ретельні наукові дослідження, а згодом й організувати виставковий проєкт з презентації доробку та архівних матеріалів художньої секції «Культур-Ліги».

Велику організаторську й кураторську роботу виконав Л. Фінберг – директор Центру дослідження історії і культури східноєвропейського єврейства Національного університету «Києво-Могилянська академія», організувавши виставку, яку готували понад чотири роки [58].

На виставці було представлено понад 100 робіт митців «Культур-Ліги» з колекцій НХМУ (графіка М. Епштейна, пейзажі А. Маневича, роботи І.-Б. Рибачка та Е. Лисицького), Національного музею «Київська картинна галерея», Миколаївського художнього музею ім. В. В. Верещагіна, Донецького обласного художнього музею, Чернівецького обласного художнього музею, книжкових зібрань Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, Центру досліджень історії і культури східноєвропейського єврейства НаУКМА, Музею мистецтва та історії юдаїзму в Парижі, приватних колекцій з Ізраїлю та України [44, с. 204–217]. Йдеться про книжкову і станкову графіку, живописні композиції митців «Культур-Ліги».

Вагомою складовою виставки стали також архівні матеріали – плакати, афіші, фотографії 1910–1920-х років.

Демонстрація книжок з ілюстраціями художників «Культур-Ліги» на екрані у вигляді слайд-шоу давала змогу глядачам детальніше ознайомитися з творчим доробком єврейських митців. Втрачені скульптури Й. Чайкова «Скрипаль» і «Швачка» були відтворені художником В. Гукайлом [58].

Увагу глядачів і дослідників привертала графіка М. Епштейна з фондів НХМУ [52, с. 141]. Виникали питання щодо творчого та життєвого шляху художника. Це спонукало до подальшої роботи музейників – організації ретроспективної виставки, присвяченої творчості митця. У межах виставкового проєкту «Марк Епштейн. Повернення майстра» (грудень 2010 – лютий 2011 рр.) були розкриті всі грані творчості М. Епштейна – скульптора, графіка, живописця, одного з засновників художньої секції «Культур-Ліги», директора Єврейської художньо-промислової школи. До кураторської групи увійшли завідувачка науково-допоміжного фонду НХМУ Л. Амеліна, завідувач відділу графіки НХМУ Д. Нікітін та Л. Фінберг. Координатором виставкового проєкту виступила Ю. Захарчук [34, с. 331]. На офіційній церемонії відкриття зі вступним словом виступив тодішній директор НХМУ А. Мельник, Л. Фінберг та Д. Нікітін.

На виставці було представлено 122 експонати: графіка й театральні ескізи М. Епштейна 1920-х років, оформлені ним та іншими митцями «Культур-Ліги» книжки, фотографії скульптур і живописні композиції майстра різних років [51, с. 68–72]. Це були твори переважно з фондowego зібрання НХМУ; Музей театального, музичного та кіномистецтва надав театральні ескізи М. Епштейна, а Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України – фотографії скульптур. Всі матеріали до Києва привіз мистецтвознавець, дослідник мистецтва авангарду, головний зберігач Державного музею українського образотворчого мистецтва у 1960-х рр. ХХ ст. Д. Горбачов [34, с. 330]. Твори та архівні матеріали М. Епштейна передала сестра майстра – Августа [25, с. 24–25]. Книжкова графіка була надана на виставку відділом фондів юдаїки Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, Музеєм мистецтва та історії юдаїзму (Париж), приватним колекціонером Л. Дроб'язком [51, с. 72].

Отже, зусиллями багатьох небайдужих сталася важлива та цікава подія – увесь творчий та життєвих шлях М. Епштейна представили в Національному художньому музеї України, а ім'я майстра було повернуто широкому колові глядачів та українській культурі. Для популяризації імені і творчості митця було також видано каталог до виставки [51].

Світлини з відкриття виставки засвідчують, що під час побудови експозиції використовували різні авангардні прийоми, зокрема розвішування творів під кутом, у шаховому порядку та в один ряд, а ще яскраві паспарту і додаткові візуальні елементи – фігури з твердого матеріалу персонажів п'єси А. Гольдфадена тощо. Від знайомства з театальною сценографією майстра – ескізами костюмів і театральних декорацій до вистав «Цвей Кунілемлех» та «Рістократн» – глядач переходив до споглядання графіки М. Епштейна – кубістичних композицій 1920-х рр. – «Молочарка» (іл. 2. 5), «Віолончеліст» (іл. 2. 6), «Родина» (іл. 2. 7), «Двоє», «Родина кравця», робіт, присвячених євреям-ремісникам, серії «В єврейських колоніях Криму» та інших робіт. У третій залі для посилення емоційного та освітнього впливу використали

медіа-ресурси: на телеекрані демонструвався фільм про «Культур-Лігу», звучали єврейські мелодії, а на планшеті було подано біографію майстра та світлини [34, с. 333].

На початку 1930-х років через звинувачення у «формалізмі» й «націоналізмі» М. Епштейн був змушений полишити Київ і радикально змінити свою творчу манеру. Упродовж 1930–1940-х рр. він працює у царині скульптури, для себе, для душевного спокою та рівноваги він створює живописні композиції. Серед живопису 1930–1940-х рр. майстерністю виконання і глибиною образу привертала увагу автопортрети художника [52, с. 143–144].

Складовою культурно-просвітницької програми музею щодо повернення імені М. Епштейна та інших митців «Культур-Ліги» стало також друкування статей науковцями музею [12], проведення лекцій у межах музейного лекторію.

2.4. Український авангард: повернення імен

Довгий час творчість українських митців-авангардистів була під забороною, імена видатних представників українського авангарду поступово стали повертати до української аудиторії лише з початку 1990-х років.

Авангард в Україні, що є складовою мистецької доби модернізму, - це низка напрямів і течій в українському мистецтві від 1910 р. до 1932 р.: кубізм, футуризм, кубофутуризм, фовізм та ін. В цей час українські художники активно долучалися до світових мистецьких практик, пропонуючи свої варіанти роботи з формою. Вони відходили від оповідальності, сюжетності, канонів класичного мистецтва і рухалися в бік осмислення візуальної мови мистецтва, в бік творчих експериментів.

Джерелом натхнення стає світовий мистецький центр - Париж, центр, де в цей час народжувалося нове мистецтво, зокрема кубізм. Долучається до новітніх мистецьких ідей і киянка Олександра Екстер (1882 - 1949), коли перебуває за кордоном. [37, с. 291]. Повернувшись до Києва, вона стає

амазонкою авангарду в Україні та відкриває свою творчу майстерню з навчання всіх охочих з метою розповсюдження нових ідей та творчих методів.

Паралельно із О. Екстер у Києві працює О. Богомазов (1880 - 1930 рр.) - маляр, графік, теоретик мистецтва, людина вдумлива та глибока у всіх своїх проявах. 1914 року він підсумовує свої погляди на мистецтво і його візуальну мову у теоретичному трактаті “Живопис та елементи”. Теоретичні роздуми підтверджує на практиці - в олійному живописі та графіці.

В цей час презентація нового мистецтва також відбувалася і в радикальний спосіб. Тут варто згадати епатажний перформанс 1914 року учасників групи “Гілея”, коли відвідувачів виставкового простору зустрів рояль догори дригом і все. На роялі ніхто не збирався грати.

Це всі складові українського авангарду вдумливого, теоретичного обґрунтованого, але часом й епатажного.

Ганебним наступом радянщини на творчу свободу письменників, літераторів, художників стала постанова Політбюро ЦК ВКП(б) “Про перебудову літературно-художніх організацій” від 23 квітня 1932 року. Згідно з документом ліквідації підлягали всі літературно-художні організації, брався курс на створення єдиних об’єднань письменників, музикантів, митців, що підтримували платформу радянської влади та брали участь у соціалістичному будівництві [75]. У художній сфері було затверджено єдиний метод - соціалістичний реалізм.

Художників, у творах яких радянські ідеологи вбачали ознаки формотворення, клеймили “формалістами” та “націоналістами”. Тож ряд авангардних робіт українських художників потрапив до спеціальних засекречених хранилищ. Відомо, що в Україні такі спецфонди були створені в Національному художньому музеї України (протягом 1937 - 1939 років) і у Національному музеї у Львові (знищений у 1952 році).

Початок поверненню імені кубофутуриста О. Богомазова на мапу українського мистецтва поклав на початку 1960-х рр., в часи хрущовської відлиги мистецтвознавець Дмитро Горбачов. Сталося це завдяки дбайливому

збереженню вдовою художника Вандою Монастирською творчого доробку і архіву майстра. Вона зберігала роботи у власній однокімнатній квартирі Києва і відкрила доступ до них, коли в силу історичних і політичних обставин це стало можливим [10, с. 112 - 123].

Відомо також, що кілька творів О. Богомазова у 1937 р. як твори формалістичного спрямування (тоді це був вирок) потрапили до спецфонду НХМУ. Першою спробою всебічно представити творчість художника стала виставка 1966 року, організована у Києві мистецтвознавцем Д. Горбачовим. Сьогодні український художник Олександр Богомазов завдяки зусиллям українських мистецтвознавців, серед яких Д. Горбачов, Е. Димшиць, О. Кашуба-Вольвач, та європейських фахівців введений в наукове мистецьке поле не лише України, а й всього світу. Вагомою складовою цього процесу стали виставкові проєкти із залученням творів з колекції Національного художнього музею України.

У 1991 році в Тулузі в музеї Августинців відбулася перша персональна виставка О. Богомазова, до якої було видано каталог французькою мовою. Ініціатором виставки виступив французький мистецтвознавець А. Наків. Організатором виставки з української сторони став дослідник авангарду Д. Горбачов [29].

Після успіху виставкового проєкту у Тулузі виставка, присвячена творчості видатного майстра О. Богомазова була представлена й у Києві у Національному художньому музеї України (05.12.1991 - 12.02.1992) [29]. До кураторської групи увійшли мистецтвознавці Д. Горбачов та Е. Димшиц. Це була перша велика фундаментальна виставка, присвячена творчості видатного майстра О. Богомазова на батьківщині. З метою популяризації імені і творчості митця було видано каталог основних творів художника з детальними вихідними даними про кожний твір. Роботі над виставковою і каталогом передувала активна пошукова робота, адже твори митця зберігаються в колекціях не лише державних музеїв, а й приватних колекціонерів в Україні та за кордоном. Автором вступної статті виступив Е.О. Димшиц, упорядником каталогу

М.М. Колесніков. Зокрема в каталозі представлені репродукції графічних робіт майстра - “Віолончеліст” (1914 р.), “Перехожі” (1914 р.), “Читаюча жінка” (1914 р.) та ін., а також репродукції живописних робіт - “Сінний базар. Київ” (1914 р.), “Правка пилок” (1927 р., колекція НХМУ), “Портрет доньки” (1928 р.), “Тирсоноси” (1929 р., НХМУ) та ін. За висловом куратора виставки Е.О. Димшиця проєкт мав масштабний характер та найбільш повно презентував знакові твори з творчого доробку великого українського авангардиста [64].

Серед робіт представлених, в каталозі, і робота “Монтер” 1915 року, в якій на думку мистецтвознавиці О. Кашуби-Вольвач “відбилися чільні живописні принципи О. Богомазова” [37, с. 297].

Виставка продемонструвала, що Національний художній музей України володіє доволі репрезентативною збіркою графіки видатного майстра. Це наступні роботи: “Присмерки” (1911- 1912 рр.), “Поїзд. Боярка” (1913 р.), “Голова старого” (1914 р.), “Вулиця” (1914 р.), “Базар” (1914 р.), “Голова (жіночий портрет)” (1914 р.), “Портрет художника Є. Конопацького” (1914 р.), “Київ. Пожежа” (1916 р.), “Кавказ. Герюси” (1916 р.), “Голова дівчинки” (1926 р.), “Пейзаж з деревом” (1926 р.), “Пилярі” (1928 - 1929 рр.), “Портрет В. Монастирської (1910 - 1911 рр.). Дві живописні роботи майстра “Правка пилок” (1927 р.), “Тирсоноси” (1929 р.) прекрасно доповнюють цю колекцію [64].

На початку 2000-х рр. в Києві відбулася перша персональна виставка видатного українського скульптора, майстра світового значення О. Архипенка (1887 - 1964). Уродженець Києва, він почав свій шлях у мистецтво у Київському художньому училищі. Згодом виступив засновником кубізму у скульптурі, здобув всесвітню славу, а його ідеї вплинули на розвиток мистецтва скульптури ХХ століття.

На відміну від О. Богомазова скульптор О. Архипенко залишив батьківщину - емігрував з України до Парижу, в Берліні заснував власну скульптурну школу, а згодом перебрався до США. Відповідно творчий революційний доробок майстра у царині скульптури сьогодні зберігається поза

межами України. Проте О. Архипенко ніколи не уривав зв'язків із рідним Києвом, робив дарунки музею, у творчості звертався до національної тематики.

Куратором виставки “Олександр Архипенко. Збережено в Україні” (04.12.2001 - 01.01.2002) виступила І. Горбачова. Тут була представлена невеличка частина творчої спадщини митця: ранні роботи київського періоду “Пейзаж з човном” (1906 р.) та пастель “Оголена” (1906 р.) з приватної колекції, скульптура “Жінка розчісує волосся” (1915 р.) та рисунки майстра зі збірки Національного музею у Львові, скульптурний портрет “Диригент В. Менгельберг під час виконання 9-ої симфонії Бетховена” (1925 р.) та скульптура “Шевченко-пророк” (1935 р.) зі збірки НХМУ - подарунки [63].

Це була перша спроба комплексно представити твори митця, збережені в Україні. Наступним кроком стала презентація творів митця з фондів Саарського музею (м. Саарбрюкен, Німеччина) у Національному художньому музеї України взимку 2003 - 2004 років на виставці “Олександр Архипенко та його спадкоємці”. До кураторської групи виставкового проєкту увійшли надзвичайний і повноважний Посол Федеративної республіки Німеччини в Україні, доктор Дітмар Штюдемманн, мистецтвознавці з Німеччини - доктор Йоханнес Янссен, доктор Крістоф Трепеш, доктор Барбара Каульбах, професорка НАОМА, доктор мистецтвознавства Ольга Лагутенко.

Саарський музей надав для експонування в Україні бронзові скульптури Олександра Архипенка “Жінка, що йде” (1912 р.), “Танок” (1912/1917 р.), бронзовий рельєф “Натюрморт з книгою і вазою на столі” (1918/1919 р.), літографії із серії “Живі форми” (1963 р.). Окрім творів Олександра Архипенко в експозиції були представлені також графіка та скульптура Олександра Сухоліта, скульптура та асамбляжі Анатолія Твердого - роботи майстрів, що в своїй творчій діяльності продовжили ідеї видатного скульптора, надавши їм нового, власного звучання.

Партнером виставки виступив німецький культурний центр Гете-інститут. Культурно-просвітницька програма включила в себе окрім кураторських екскурсій, майстер-класів за мотивами робіт видатного скульптора круглий стіл

“Творчість Олександра Архипенка у контексті світової культури”, де виступили провідні фахівці, дослідники мистецтва. Зокрема шляхам надходження творів Олександра Архипенка до збірки Національного музею у Львові була присвячена доповідь завідувачки відділом графіки музею О. Кіс - Федорук. Доктор мистецтвознавства з Німеччини Йоганес Янсен у своїй доповіді “Шлях Олександра Архипенка до Німеччини та Саарбрюкена” розкрив віхи творчої біографії майстра, історію експонування творів О. Архипенка у Німеччині та шляхи їх надходження до німецького музею. Доктор мистецтвознавства з Німеччини Крістоф Треш надав аналіз творчої спадщини митця 1920-х років, коли автор від кубістичних композицій поступово починає рухатися в бік “неокласицизму” і демонструє нові способи зображення людського тіла. Київська мистецтвознавиця Марина Протас у своїй доповіді поділилася своїми науковими розвідками щодо розвитку скульптурних ідей О. Архипенка у творчих проєктах українських митців [77].

Подія мала надзвичайно велике значення, адже засвідчила в черговий раз міжнародне визнання творчості О. Архипенка та його вагомий внесок у розвиток вітчизняної та світової скульптури.

Наступна виставка “Олександра Екстер. Амазонка авангарду” 2008 року (18.05 - 15.06.2008) стала першою ретроспективною виставкою мисткині в Україні [77]. Куратором виставки виступила тодішня головна зберігачка фондів Національного художнього музею України, мистецтвознавиця Юлія Литвинець. Відкриття виставкового проєкту було приурочено до важливої у світі музеїв події - до святкування Міжнародної ночі музеїв. Проєкту передувала ґрунтовна дослідницька і пошукова робота. Розпорошеність творчого спадку мисткині (і за кордоном зокрема) зумовило проведення довготривалої пошукової роботи з місцезнаходження творів О. Екстер в Україні та поза її межами.

На виставці було представлено близько 50 творів з фондів Національного художнього музею України, Музею театрального, музичного та кіномистецтва України, Національного музею “Київська картинна галерея”, Дніпропетровського обласного художнього музею, з приватних колекцій із

України та Європи [80]. Аналіз джерельної бази - каталогу до виставки - говорить про те, що це кубістичні пейзажі і натюрморти, абстрактні композиції, ескіз костюма до п'єси І. Анненського "Фаміра Кіфаред" (1916), ескізи костюмів до спектаклю "Ромео та Джульєтта" В. Шекспіра (1921 р.) тощо. Окреме місце займали проєкт оформлення вистави "Донжуан та смерть" (1930 р.), проєкти оформлення циркової вистави (1930 р.) та оперети (1930 р.), проєкт оформлення спектаклю "Венеціанський купець" (1930 р.) та інші проєкти театральних декорацій [65].

Олександра Екстер постала перед глядачами і як живописець, і як театральний художник - "реформатор мистецтва театральної декорації" [65, с.4]. В своїй творчості вона вдало поєднувала здобутки українського народного мистецтва з естетикою кубізму.

Важливою складовою виставкового проєкту стала також культурно-просвітницька програма. Так, на відкритті з метою популяризації творчості мисткині була продемонстрована Art-Fashion колекція української дизайнерки Л. Пустовіт за мотивами театральних костюмів О. Екстер, а також відвідувачі мали можливість подивитися фільм режисера Я. Протазанова "Аеліта" (1924 р.). Ескізи костюмів до фільму були також створені О. Екстер [68].

Проводилися тематичні екскурсії, майстер-класи за мотивами робіт видатної художниці. Зокрема було проведено два майстер-класи: майстер-клас з кольорознавства та майстерню авангарду. Назва майстер-класу "майстерня авангарду" була обрана не випадково. Саме так називалася школа амазонки авангарду О. Екстер, що була створена нею у Києві 1918 року за часів Української Центральної Ради. У майстерні вона не навчала азам мистецтва, а знайомила з новими мистецькими художніми течіями, їхніми прийомами. Впродовж майстер-класів відвідувачі музею знайомилися з рецептурою поєднання кольорів та створили ескізи костюмів за мотивами робіт видатної художниці. Паралельно модератори заходу знайомили учасників з життям та творчістю мисткині [69].

Висновки до розділу

Отже, на початок 1990-х - середину 2010-х років припадає один зі значних етапів у діяльності Національного художнього музею України. Відновлення 1991 року незалежності України, демократизація суспільно-політичної системи, ухвалення 28 червня 1991 року Конституції України, Помаранчева революція 2004 року, Революція Гідності (листопад 2013 р. - лютий 2014 р.), створення Українського інституту національної пам'яті у листопаді 2014 року - історичні події, які вплинули на культурну політику України у 1991 - 2015 роках. Прийнятий у 1995 році закон "Про музеї і музейну справу" регламентував діяльність всієї мережі науково-дослідних і культурно-просвітницьких установ - музеїв, і роботу Національного художнього музею України зокрема. Від 1991 року у всіх напрямках діяльності НХМУ - фондovій, експозиційно-виставковій, культурно-просвітницькій відбуваються значні зміни. Фондове зібрання поповнюється творами представників української діаспори, сучасних митців - свідків революційних процесів в Україні. Різноманітними стають культурно-просвітницькі заходи: музей долучається до світових трендів в музейній педагогіці, створює освітні програми спрямовані на розвиток критичного мислення, мовленевих навичок у дітей та підлітків, стає простором для вільного спілкування, висловлювання власних думок. В арсенал роботи співробітників музейної просвіти окрім екскурсій, лекцій, входило також проведення освітніх мистецьких програм для дітей. Культурно-просвітницькі заходи були також доповнені нестандартними рішеннями - показом дизайнерського одягу на відкритті виставки "Олександра Екстер. Амазонка авангарду". Відкриття закритих до того архівів, сховищ творів мистецтва зумовили появу досліджень щодо раніше заборонених тем, а відповідно і стратегію виставкової діяльності НХМУ - повернення в науковий обіг виставковими методами забороненого мистецтва, замовчуваних тем, ліквідація лакун в історії образотворчого мистецтва України. Іншим стратегічним напрямом стає презентація

українського мистецтва на міжнародній арені, затвердження високого культурного статусу українців у світі.

Детальний аналіз джерельної бази - каталогів до виставок, публікацій у періодиці, музейних інвентарних карток, дає можливість визначити типологію досліджуваних виставкових проєктів в окреслений хронологічний період.

Так, міжнародна виставка “Дух України. 500 років малярства” - тематична, ювілейна, присвячена 100-річчю поселення українців у Канаді, а міжнародна виставка “Перехрестя: український модернізм. 1910 - 1930 рр.” - фондова, тематична. Це масштабні виставкові проєкти, адже в рамках кожного було представлено більше 100 творів мистецтва. Проєкти були створені також з врахуванням місцевої історії, особливостей менталітету місцевих мешканців. Так, географія проєкту “Дух України. 500 років малярства” охоплює три канадські міста Вінніпег, Едмонт, Гамільтон - міста, де живе переважна більшість українців у Канаді. Тож були розставлені наступні акценти виставки: український іконопис, український портрет 17 - 18 століття, класичний український живопис 19 ст., авангард, українське мистецтво 20 ст. Українське образотворче мистецтво було показано в своєму історичному розвитку. При формуванні візуального ряду виставкового проєкту “Перехрестя: український модернізм. 1910 - 1930 рр.” куратори виставки звертали увагу на особливості менталітету та візуального досвіду мешканців США. Для проєкту були обрані великі за форматом модерністські роботи, що з легкістю і цікавістю сприймалися публікою.

Вище окреслені виставки мали велике політичне і соціокультурне значення, адже відбувалися у часи, коли Україна як незалежна держава стверджувала самобутність своєї культури на міжнародній арені. В рамках зазначених виставкових проєктів фрагментарно експонувався і заборонений за радянських часів живопис. В повному об'ємі він був представлений в межах внутрішніх виставкових проєктів: “Спецфонд” (1998 р.), “Спецфонд НХМУ. 1937 - 1939”, “Культур-Ліга. Художній авангард 1910 - 1920-х рр.”, “Марк. Епштейн. Повернення майстра”. Детальний аналіз цих виставкових проєктів

НХМУ дає змогу визначити типологію досліджуваних тимчасових експозицій – то є фондові і тематичні експозиції. Кожному виставковому проєкту передувало ґрунтовне наукове дослідження, реставраційні роботи, організаторська діяльність кураторів. Реставраційні роботи тривали не один рік, адже від кінця 1930-х рр. не реставрувалися та не виставлялися на огляд. У процесі побудови досліджуваних виставкових проєктів за основу обирали тематичний принцип, однак здійснювалися вони з урахуванням емоційного впливу експозиційних прийомів на відвідувача. За масштабом це були великі виставкові проєкти, в межах яких представляли і твори мистецтва, й архівні матеріали. У виставкових проєктах практикували нові методи експонування. Окреслені проєкти мали значний освітній потенціал. Виставки були цікавими і для спеціалістів і для глядачів – поціновувачів мистецтва. Згодом низку творів, відкритих у межах проєктів, було представлено в постійній експозиції музею, твори також стали експонентами виставок. Для популяризації відкритих тем видали каталоги до виставок, проводили екскурсії, лекції, заняття, друкували статті. Досліджені виставкові проєкти остаточно вписали в історію українського образотворчого мистецтва імена митців, викреслених з неї за радянських часів. Це дає змогу виокремити один з головних напрямків виставкової діяльності НХМУ часів незалежності – повернення із забуття «забороненого» мистецтва. Виставковими методами, що супроводжували просвітницькі заходи, музей відновив історичну справедливість, повернувши імена забутих митців, що працювали на українських теренах.

Тематичні, різні за масштабом, виставки щодо повернення творчості українських митців-авангардистів занурювали публіку у яскравий, дивовижний світ авангарду, констатували, що Київ на початку ХХ століття був важливим мистецьким центром Європи. Тут народився національний варіант кубофутуризму, провідниками якого були талановиті митці Олександр Богомазов, Олександра Екстер та їхні учні, а мистецькі ідеї винахідника кубізму у скульптурі киянина Олександра Архипенко вплинули на розвиток мистецтва скульптури ХХ століття у всьому світі. Виставковими методами

Національний художній музей України вкотре відновив історичну справедливість, затвердивши на мапі світового мистецтва, що Олександр Богомазов, Олександра Екстер, Олександр Архипенко - українські мистці.

Кожен представлений виставковий проєкт став результатом великих зусиль кожного представника музейної команди, а також запрошеної сторони. В цей час музей долучається до світових кураторських практик і починає працювати з запрошеними, незалежними кураторами, як от під час виставкового проєкту “Олександр Архипенко та його спадкоємці”. У випадку міжнародних виставкових проєктів іноземні дослідники та меценати активно долучалися до наукового обґрунтування і організації виставкового проєкту, посольські і консульські корпуси України на території інших держав також надали суттєву підтримку. Внутрішні виставкові проєкти були переважно міжінституційними, коли ряд державних музеїв долучалися до впровадження концепції виставки у життя. Твори з приватних колекцій урізноманітнювали візуальний ряд низки проєктів та стали також свідченням зацікавленості приватних колекціонерів в оприлюдненні своїх колекцій. Неоціненою є підтримка музею меценатами, що активно долучилися до втілення в життя музейних задумів. Проєктний підхід вимагав чіткої координації роботи усієї команди. З кожним наступним проєктом відбувалося вдосконалення подальшої роботи. Каталоги до міжнародних виставкових проєктів були видані за кордоном та є зразками високого художнього оформлення книги. Досить важливу роль тут у створенні високоякісних друкованої продукції зіграли українські фотографи, зокрема Михайло Андреев, що довгі роки співпрацює з музеєм. Що стосується афіш до виставкових проєктів, то в цей час переважно для створення афіш використовували репродукції знакових творів колекції, як наприклад до виставки “Олександра Екстер. Амазонка авангарду” було обрано твір “Три жіночі постаті”, а до виставки “Марк Епштейн. Повернення майстра” - твір М. Епштейна “Молочарка” (початок 1920-х рр.). Здебільшого підготовка проєктів тривала довгий час, особливо якщо вони стали результатом плідної праці музею з іноземними партнерами.

Це обумовлено різницею у законодавстві країн, у правилах страхування творів мистецтва, вирішенням логістичних питань та ін.

Національний художній музей України відновив історичну пам'ять та справедливості - виставковими і культурно-просвітницькими методами презентував українську спадщину у світі, ліквідував лакуни в історії образотворчого мистецтва України, повернув українській культурі імена заборонених українських художників - представників національної лінії у мистецтві та революційного - авангардного напрямку (**див. дод. 2**).

РОЗДІЛ 3. НОВАТОРСЬКІ ПІДХОДИ У ВИСТАВКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ НХМУ. ЗНАКОВІ ПРОЄКТИ

3.1. Виставкові проєкти «Українська Нова хвиля. Живопис, фото, відео другої половини 80-х - початку 90-х років». (18.09.2009 - 11.01.2009) і “Міф “Українське бароко” (2012)

Від кінця 1980-х років в українському мистецтві відбуваються значні зміни. Молоді, талановиті, амбітні митці відчують свободу, зумовлену політичними подіями, перебудовою зокрема, і творять нове мистецтво - українське необароко. Вони спираються на традицію - мистецтво доби бароко, використовуючи при цьому ряд постмодерністських прийомів. Їхні картини великі за форматом, насичені цитатами та сповнені міфологізму, метафоричності, а інколи навіть іронії та гротеску [16].

Виставка «Українська Нова хвиля. Живопис, фото, відео другої половини 80-х - початку 90-х років». (18.09.2009 - 11.01.2009) представляла нове українське мистецтво від другої половини 1980-х років до початку 1990-х рр., коли українське мистецтво поривало з радянськими наративами і рухалося в бік сучасного формотворення, ґрунтованого на традиції, в бік сучасних мистецьких тенденцій. Куратор виставки - завідувачка відділом мистецтва ХХ - ХХІ ст. Національного художнього музею України Оксана Баршинова. Реалізація проєкту була здійснена завдяки меценатській підтримці Ігоря Воронова і Дмитра Андрієвського. Виставка була приурочена до ювілейної дати - 110 років НХМУ.

Виставка «Українська Нова хвиля. Живопис, фото, відео другої половини 80-х - початку 90-х років» - міжінституційний проєкт, бо свої твори для експонування надали ряд провідних музеїв країни: Національний художній музей України (три твори), Сумський обласний художній музей імені Онацького, Арт-фонд Ігоря Воронова, PinchukArtCentre, МСМ «Совіарт», приватних колекціонери та безпосередньо самі учасники проєкту - художники.

Робота над виставкою актуалізувала важливе питання - необхідність формування колекції сучасного мистецтва державними музеями, аби в повній мірі мати можливість презентувати пласт українського мистецтва доби перебудови і перших років незалежності України.

До виставки було видано каталог із науковими статтями Оксани Баршинової, Галини Скляренко, історика мистецтва та куратора Олександра Соловйова, які містять опис мистецького явища, його термінологію, характеристику творчості учасників мистецького процесу [81].

Українські митці наприкінці 1980-х - на початку 1990-х років долучилися до сучасних світових мистецьких тенденцій, до сучасного європейського мистецтва, яке переживало період після концептуалізму. В Україні цей процес набув своїх самобутніх рис та спочатку нове українське мистецтво після експозицій у Києві та Москві отримало назву «український постмодерн», «українське необароко» або «український трансавангард». Українські митці актуалізували традицію, зокрема українське бароко, використавши арсенал сучасних художніх методів та прийомів. Згодом українські мистецтвознавці надали мистецькому явищу нову назву - українська “нова хвиля”. Відсутність музею сучасного мистецтва в країні, а у державних музеїв фінансових коштів на закупівлю робіт сучасних митців негативним чином вплинули на архівацію сучасного мистецтва в межах країни. Більшість художників, відчувши зацікавленість західноєвропейських поціновувачів мистецтва у своїх роботах, продавали свої твори приватним колекціонерам і ряд робіт опинився поза межами країни.

НХМУ впорався з поставленою задачею і зібрав на виставку знакові полотна митців української “нової хвилі”.

На виставці було представлено знакове для українського постмодернізму полотно Арсена Савадова та Георгія Сенченка «Печаль Клеопатри», що вперше експонувалося на всесоюзній виставці «Молодість країни» 1987 року. За визначенням Олександра Соловйова “Печаль Клеопатри” відсилає нас до роботи Дієго Веласкеса «Кінний портрет інфанта Балтазара Карлоса» (1635 р.).

У центрі композиції на тлі пустельного пейзажу з вулканом, що вивергається, автори зображують войовничу жінку з посохом у правій руці, що сидить на спині у тигра. Скуйовджений тигр зображений у позі стрибка. Фігура тигра обрамлена червоною лінією, на першому плані - пустий постамент, а поруч - архітектурний елемент у вигляді мушлі. Робота має різні трактовки, але зрозуміло єдине, що картина є візією знакових, революційних подій [82].

Експонувалися також роботи інших учасників мистецького руху українська “нова хвиля”: Олега Голосія, Олександра Гнилицького, Василя Рябченко, Валерії Трубіної, Максима Мамсікова, Сергія Панича, Миколи Троха, Гліба Вишеславського, Кирила Проценко, Марини Скугаревої, Дмитра Дульфана, Анатолія Ганкевича, Групи Ганкевич-Мігас, Юрія Соломка, Дмитра Кавсана, Леоніда Вартиванова, Іллі Чічкана, Леоніда Войцехова. Це імена, які наприкінці 1980-х - на початку 1990-х років, формували мистецьку мапу України. Здебільшого митці походили з Києва - важливого мистецького центру країни, але і Одеса і Львів також як важливі центри художньої культури країни були представлені рядом імен, що є свідченням масштабності, всеосяжності мистецьких процесів, що відбувалися у Україні в ті часи. Представлені полотна були великі за масштабом, демонстрували вміння авторів працювати у кількох техніках водночас [81].

Серед робіт були представлені і ті, які сьогодні є окрасою колекції сучасного мистецтва Національного художнього музею України: “Цар-риба” Валерії Трубіної (1989 р.), яка надійшла до колекції 2016 року, “Поранений птах” Сергія Панича (1988 р.), “Галантна пара - 2” Юрія Соломка (1991 р.) [81].

Робота “Цар-риба” Валерії Трубіної (іл. 3. 8.) є свідченням високої обізнаності авторки у темі індуїстської міфології та вірувань. Валерія Трубіна конструє композицію живописної картини з кількох знакових візуальних елементів, що мають символічне значення. Серед них ліворуч вона зображує велику цар-рибу - міфічну істоту із головою і тулубом людини, який намагається поглинути риба. Цар-риба тримає у трьох руках атрибути влади. Чотири руки та жовтий колір одягу цар-риби вказує на те, що перед нами

зображений бог Вішну. Праворуч від неї зображені людські фігури у профіль з піднятими у жесті прохання руками. Жест прохання адресований цар-рибі. У правому верхньому куті багатоликий ідол. Тло червоно-блакитне: червоним кольором маркований світ горишній, блакитним - водний простір [17].

Восени 2016 року під час передачі роботи “Цар-риба” до фондів НХМУ Валерія Трубіна зазначила: “Це робота музейного рівня. НХМУ – гідне місце для неї. Я рада, що вона знайшла свій дім саме тут, а не в приватній колекції, адже тепер вона буде доступна широкій аудиторії. Це стало можливим як завдяки Оксані Баршиновій, з якої ми вже давно домовлялися про передачу однією з моїх ключових робіт в колекцію музею, так і Марині Щербенко, з якою ми співпрацюємо ось уже 9 років, і яка зберігала цю роботу та посприяла цій події” [41].

У роботі “Галантна пара - 2” (іл. 3. 9.) Юрій Соломко зображую сцену залицяння молодого чоловіка до жінки. Одяг зображених, що характерний для французького двору доби рококо, автор конструює переважно зі шматочків географічної карти, розставляючи фарбою акценти - жовтогарячим вкриває жүстокор пристрасного чоловіка, що присів на коліно, і так само жовтогарячим обрамляє обличчя жінки, яка від зняковіння закрила очі. Чорними лініями прописує контури постатей.

У грудні 2012 року Юрій Соломко передав роботу “Галантна пара - 2” у фонди Національного художнього музею України.

А у живописній композиції “Поранений птах” Сергія Панича (іл. 3. 10), що пройнята динамічним рухом, майже усе поле картини займає фігура чоловіка, який тримає великими сильними руками зраненого птаха з розправленими крилами. Чоловік усіма своїми рухами, думками, спрямованим догори поглядом закликає весь світ допомогти птаху піднятися вгору. Всесильний герой Панича у відчаї та сподівається лише на чудо.

На думку мистецтвознавиці, кураторки проєкту Оксани Баршинової виставка стала першим своєрідним іспитом для творів нового сучасного мистецтва, які вперше за свою історію опинилися поряд з творами класичного

українського мистецтва, поряд із українським сакральним мистецтвом, творами класиків Т. Шевченка, В. Тропініна, К. Трутовського, творами неперевершеного майстра М. Пимоненка, українських пейзажистів - В. Орловського, С. Святославського, С. Васильківського, майстрами авангарду, бойчукістами, творами українських шістдесятників тощо [71]. Виставковими методами нове українське мистецтво виборювало собі право бути присутнім на палітрі українського мистецтва, бути архівованим і бути вписаним в історію образотворчого мистецтва України.

Проект мав велике історичне значення. Вперше у стінах провідного художнього музею країни були представлені знакові твори українського мистецтва кінця 1980-х - початку 1990-х рр. Як відомо, українська нова хвиля отримала своє наукове обґрунтування у мистецтвознавчих працях О. Баршинової, Г. Складенко, В. Соловйова, а музей виставковими методами остаточно ввів нове українське мистецтво в науковий обіг і ознайомив широку аудиторію з цією проблематикою. Проект констатував також, що нове українське мистецтво рухаючись в бік європейських мистецьких новацій - трансавангарду, що поступово відходив в історію, зберігає та плекає свою самобутність, актуалізує традицію.

Проект продемонстрував також відродження руху меценатства в Україні. Адже культура у всі часи потребує меценатської підтримки заможних, активних, дієвих людей. Наприкінці ХІХ - на початку ХХ ст. розвиток культури, і мистецтва зокрема, підтримували митрополит Андрей Шептицький, Варвара та Богдан Ханенки, родина цукро заводчиків Терещенків та інші. Результати їхньої плідної праці стало і зростання цілої плеяди талановитих українських художників, і поява першого загальнодоступного музею в Україні. Сьогодні силами меценатів підтримується розвиток мистецтва і збереження нових пластів українського мистецтва.

Наступний виставковий проект, що є у полі нашого дослідження **“Міф “українське бароко”** відбувся 2012 року, коли країна знову переживала період політичної невизначеності щодо вектору власного розвитку. Політика пам’яті

чинного президента Віктора Януковича являла собою демонтаж попередніх здобутків на ниві політики пам'яті та історичної справедливості. Було здійснено перегляд таких тем, як Друга світова війна із поверненням термінології “Велика Вітчизняна війна”, голодомор в Україні 1932 - 1933 років та інших, а також повернення наративів щодо “спільної історії” з рф [26, с. 835-1012].

Створений в умовах політичної невизначеності проєкт залучив українське суспільство до питання визначення власного вектору розвитку у майбутньому, наголосив на окремісті, самості, самобутності української образотворчої традиції, підтвердивши це творчими здобутками сучасних митців - художників української “нової хвилі”.

В основі кожного виставкового проєкту - наукова складова і виставка “Міф “українське бароко” не є виключенням. Виставковий проєкт “Міф “українське бароко” став результатом тривалих наукових розвідок не одного покоління українських мистецтвознавців. Так, на початку ХХ ст. дослідники українського мистецтва, музейники Данило Щербаківський та Федір Ернст видали у Києві каталог до виставки “Український портрет XVII-XX ст.”, що пройшла у Всеукраїнському історичному музеї імені Т. Шевченка у 1925 році. Науковий каталог містить результати дослідження Д. Щербаківським українського бакового портрету від XVII - до кінця XVIII ст., а також нарис Ф. Ернста про український портрет від кінця XVIII ст. до поч. ХХ ст. [85]. Також завдяки багаторічній праці української мистецтвознавиці, докторки мистецтвознавства (1988), професорки Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури Л.С. Міляєвої з'явився ряд ґрунтовних мистецтвознавчих робіт щодо проблематики доби бароко в українському мистецтві. Так, у співавторстві з Г.Н. Логвиним науковиця є авторкою дослідження «Українське мистецтво XIV — першої половини XVII ст.» (1963), автором книг «The Ukrainian Icon 11th-18th centuries. From Byzantium to Baroque» (1996; англ., нім., франц. мовами) та інших робіт [83; 11].

Підґрунтя виставкового проєкту склали також багаторічні ґрунтовні дослідження завідувачки відділом стародавнього мистецтва Г.О. Белікової - каталог “Український портрет XVI - XVII ст.” (2006) та ін. [86].

Для здійснення виставкового проєкту “Міф “Українське бароко” (2012) команда НХМУ залучила також запрошену кураторку, теоретика мистецтва, старшого наукового співробітника відділу образотворчого мистецтва Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України Галину Скляренко, що знається на таких етапах розвитку українського мистецтва, як андеграунд, “нова хвиля” тощо. В основу інноваційному проєкту музею були покладені теоретичні дослідження науковиці, що дозволило під новим кутом поглянути на усю історію українського мистецтва, звернутися до першоджерел мистецтва сучасних українських художників, представників “нової хвилі” - до мистецтва доби бароко.

Знаковий виставковий проєкт НХМУ “Міф “Українське бароко” відбувся у 2012 році (2012.04.27 - 2012.08.26). Він мав на меті переосмислення всієї української художньої традиції. Ідея виставки виникла, за словами кураторки Г. Скляренко, ще у 1990-х рр., але була здійснена на початку 2010-х рр., коли прийшов час осмислення творчості художників “нової хвилі” (кінець 1980-х - початок 1990-х рр.), коли були визначені межі мистецького явища та його учасники [76]. Вони також, як і попередні покоління українських митців, звернулися до традиції, до витоків української образотворчості - до українського бароко. У своїй статті Г. Скляренко зазначає: “..... українських митців цікавила саме національна традиція, що часто ототожнюється з «козацьким бароко», фіксуючи її ретроспективність, міфологічність, двозначність культурних стереотипів, які зберегли в собі не тільки позитивні, але й дискусійні змісти” [73, с. 193].

До кураторської групи виставкового проєкту увійшли завідувачка відділом мистецтва XX - початку XXI ст. О. Баршинова, старший науковий співробітник ІМФЕ ім. М. Рильського НАН України та Інституту проблем сучасного мистецтва Г. Скляренко.

У виставкових залах НХМУ були представлені класичні барокові композиції XVIII ст. та твори сучасного мистецтва з фондів Національного художнього музею України, Музею театрального, музичного та кіномистецтва України, Музею книги і друкарства України, Національного музею декоративного мистецтва України, Дирекції художніх виставок Національної спілки художників України, з приватних збірок та майстерень сучасних художників.

Твори художників української “нової хвилі” П. Керестея, С. Панича, А. Степаненка, О. Гнилицького, В. Трубіної, Д. Кавсана, О. Чепелика, С. Солонського, В. Рябченка, М. Скугаревої, Я. Бистрової, О. Ройтбурда, П. Макова, А. Савадова були розміщені у 9 залах музею поруч з українськими іконами та парсунами від XVII - XVIII ст., творами українських авангардистів, класиків українського мистецтва, зокрема з творами Ф. Кричевського, соцреалістичними творами тощо [56].

Переосмислення всієї історії українського образотворчого мистецтва, демонстрація провідної лінії бароко, що охопила багато сфер життя українців і пройшла крізь часи, через мистецький та науковий матеріал - ось такою була мета масштабного виставкового проєкту “Міф “українське бароко” [55].

Куратори дали відвідувачам також можливість провести власне мистецтвознавче дослідження. Так, наприклад, біля скульптури архангела Михайла XVIII ст. глядач мав можливість побачити роботу В. Рябченка “Самсончик” (1989). Тут простежувався і взаємозв’язок, і витоки творчих експериментів В. Рябченка. Саме у добі бароко глядач мав можливість відшукати витоки декоративності В. Рябченка, автора живописної серії “Героїчні пупсики”.

Певні паралелі глядач мав можливість провести, досліджуючи твір Ф. Кричевського “Наречена” та роботу О. Тістола “Роксолана”.

Куратори виставки виокремили ряд тематичних блоків: віддзеркалення, синтез, влада, топографія, тілесність, декоративність. Початком виставки зробили масштабну інсталяцію на фасаді музею - інсталяцію Олілги Мілентій

“Золоті труби. Газогін Дружба” (2012), яка з одного боку уособлювала собою газогін “Дружба”, а з іншого стала символом декоративності, надмірності, розкоші, що так притаманно мистецтву доби бароко.

У фільмі-екскурсії “Міф “українське бароко” О. Баршинова зазначила: “Ми хотіли сказати про те, що саме в епоху бароко у XVII - XVIII ст. було закладено саме ті підвалини, які визначили національний характер і можливо провідні теми, образи і навіть формальні риси українського мистецтва. Це була епоха автономності, епоха Гетьманщина, яка, на жаль, завершилася трагічно, втратою самостійності і, можливо, що цей трагізм він як раз і відбився на наступних поколіннях і на наступних зверненнях, частих зверненнях саме до епохи бароко, як такої дуже романтизованої епохи” [54].

Масштабною була й просвітницька програма. По-перше, це фільм-екскурсія Сашка Чубка “Міф “українське бароко”, де куратори виставки детально знайомили глядача з концепцією, ідеєю виставки та складовими виставкового проєкту. Участь у створенні фільму взяли також Могилянська школа журналістики і Центр польських і європейських студій НаУКМА. По-друге, це проведення 31.05.2012 року круглого столу «Актуальність бароко», в якому взяли участь куратори виставки Г. Скляренко, кандидат мистецтвознавства, старший науковий співробітник ІМФЕ ім. М.Рильського НАН України та Інституту проблем сучасного мистецтва та О. Баршинова, завідувача відділом ХХ – початку ХХІ ст. НХМУ, а також А. Кондратюк, кандидат мистецтвознавства, Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник, С. Пролєєв, доктор філософських наук, Інститут філософії ім. Г. Сковороди НАН України, М. Селівачов, доктор мистецтвознавства, ІМФЕ ім. М. Рильського НАН України, С. Тримбач, голова Національної спілки кінематографістів України.

В обговоренні взяли участь також: Віктор Щербина, Тіберій Сільваші, Костянтин Дорошенко, Павло Гудімов, Микола Стороженко, Олександр Івашина, Катерина Стукалова, Іван Коломієць [42].

08.06.2012 року в рамках проєкту відбулася демонстрація фільму Сергія Параджанова «Київські фрески» (1966 р.), присвяченого подіям Другої світової війни, а також фільму режисера Романа Ширмана «Небезпечно вільна людина» (2004) - фільму, присвяченого постаті С. Параджанова [6].

З метою популяризації творчості художників української «нової хвилі» проводилися кураторські екскурсії, а також було видано каталог, презентований 02.11.2012 року у стінах музею.

Виставка викликала неоднозначні відгуки у широкій аудиторії. Ось декілька відгуків з Книги відгуків музею, що потрапили у кадри фільму «Міф «українське бароко» [54]:

- «У цьому вінегреті полотен почувася як у божевільні!»
- «Жах! Зіпсували настрої та враження про музей!»
- «Сподіваюся, перетворення в другий Арт-Центр не станеться!»
- «Іноді роботи майстрів XVIII ст. Виглядають надсучасно!»
- «Фантастична ідея - розкішне втілення!»
- «Бажано показати виставку в усіх обласних центрах!»

Відгук учасника виставки художника Олега Тістола: «Дуже гарно зроблена кураторська робота..... Ця виставка нарешті розкриває, що відбувалося останні 300 - 400 років».

Підводячи підсумки, слід зазначити, що при створенні знакового виставкового проєкту «Міф «Українське бароко» куратори застосували ряд новаторських підходів:

- запрошення незалежного куратора, теоретика мистецтва - науковиці Г. Складенко;
- спільна кураторська робота незалежного куратора Г. Складенко і музейного куратора О. Баршинової;
- відмова від послідовного хронологічного принципу, натомість в пріоритеті був тематичний принцип, співставлення художників з різних мистецьких епох;
- надзвичайна масштабність виставкового проєкту: близько творів було розміщено у 9 залах музею (1/2 всієї експозиційної площі музею);

- використання масштабної та контраверсійної інсталяції на вході до музею задля привернення уваги до виставкового проєкту;
- інтервенція сучасного мистецтва у простір класичного мистецтва;
- використання текстового матеріалу науковців в експозиційному просторі (Чижевського Д.І., Січинського В.Ю.);
- архівація сучасного мистецтва виставковими методами;
- новий формат виставки - виставка-дослідження;
- запрошення широкої аудиторії до дискусії щодо витоків українського образотворчого мистецтва.

Виставка має велике історичне та культурно-просвітницьке значення. По-перше, вона сприяла переосмисленню всієї історії українського образотворчого мистецтва, підтвердила провідну роль лінії бароко у його розвитку, по-друге, шляхом обґрунтування тяглості традиції, барокової зокрема, твори митців української “нової хвилі” були остаточно введені в мистецтвознавчий науковий обіг, і по-третє, виставка поставила перед українським суспільством багато питань до обговорення та дала відповіді на них. Це питання “Хто ми?”, “Яке наше коріння?”, “Яке наше мистецтво?”, “Якими є витoki нашої сучасної образотворчості?”. Виставка мала різні за характером відгуки відвідувачів, тобто була неоднозначною, спонукала до дискусії.

3.2. “Велика несподіванка” (2010)

Виставка “Велика несподіванка” 2010 року стала одним з перших проникнень сучасного мистецтва у простір класичного музею та актуалізувала проблему відсутності державного музею сучасного мистецтва в Україні - площі, простору, майданчику для експонування та обговорення творів сучасних художників. Як відомо, Національний художній музей України систематично працює з сучасними митцями та виставковими методами архіває сучасне мистецтво. Влаштування зустрічей-обговорень, майстер-класів з сучасними митцями в стінах музею сприяють також ознайомленню широкої аудиторії із самим поняттям “сучасне мистецтво”, з прийомами та методами роботи

сучасних митців. Музей протягом всіх років після відновлення незалежності України займається також формуванням збірки сучасного мистецтва. Поповнення музейної колекції відбувається переважно за рахунок дарунків меценатів, передачі у власність музею колекції “Градобанку” тощо.

Отже, проєкт “Велика несподіванка” 2010 року в НХМУ став яскравим прикладом інтервенції сучасного мистецтва у простір класичного музею та співпраці музею з незалежним куратором. Проєкт торкався важливої соціальної проблеми - боротьби із захворюваністю на туберкульоз та сприяв публічному обговоренню цієї теми. Ініціатором виставки виступила Олеся Островська-Люта, що на той момент мала великий досвід роботи у мистецькій інституції - Центрі сучасного мистецтва при Національному університеті “Києво-Могилянська академія” та була керівницею соціальних програм у фонді Р. Ахметова “Розвиток України”. До ідейної групи проєкту увійшли також художники об’єднання “Р.Е.П.” (“Револьюційний експериментальний простір”) - Ксенія Гнилицька, Нікіта Кадан, Жанна Кадирова, Володимир Кузнецов, Лада Наконечна, Леся Хоменко [20].

Відкрилася виставка у Всесвітній день боротьби із захворюваністю на туберкульоз - 24 березня 2010 року. Підготовка до виставки тривала більше пів року. Цінова політика заходу також мала привернути до себе увагу: квитки коштували 0 грн., 1 грн., 5 грн., 10 грн.

Відомі своїми гучними акціями у публічному просторі від 2004 року “Інтервенція”, “Галерея Р.Е.П.”, “Контрабанда”, “Євроремонт” учасники художнього об’єднання “Револьюційний експериментальний простір” запропонували свій погляд на важливу соціальну проблему у стінах поважної мистецької інституції.

Візуальний ряд виставкового проєкту склали твори постійної експозиції НХМУ від іконопису XII ст. до українського портретного живопису XVII - XVIII ст., робіт Т. Шевченка, В. Тропініна та твори радянської доби з колекції НХМУ, які останні кілька десятиліть не виставлялися, хоча і не були табуйованими. Це портретні зображення діячів і героїв радянської доби.

Особливості музейного простору продиктували радикальний експозиційний прийом - у фальш-стінах - гіпсокартонних ширмах музейної експозиції були створені отвори, крізь які відвідувачі і роздивлялися запропонований кураторами візуальний ряд - скульптурні і живописні роботи радянської доби. Таким чином, куратори виставки закликали відвідувачів до активного споглядання шляхом пошуку об'єктів візуального мистецтва у спеціальних схованках, що були продиктовані самим простором музею. У залах постійної експозиції було встановлено також спеціальні металеві пластини на ніжках з текстами немистецького спрямування - імітація музейних експлікацій. Ці тексти - то є спогади, справжні розповіді людей, коли їм вперше довелося почути про хворобу туберкульоз і хворих. Тут варто навести приклад такого тексту: “У моєї тітки в селі знаходиться туберкульозний санаторій. Навколо санаторію – парк. В дитинстві, проходячи поблизу, місцеві хлопці казали: «Он там тубікі бігають». Я завжди уявляв прозорі тіні, що похитуються під деревами... так і не бачив їх” [20]. Отже, живі тексти, написані розмовною мовою апелювали до почуттів відвідувачів, спонукали до роздумів, занурень у власне минуле, у власні спогади щодо запропонованої для обговорення кураторами теми. Написи на металевих пластинах були розміщені у залах барокового живопису та біля робіт Т. Шевченка і В. Тропініна. Таким чином класичне українське мистецтво ставало тлом, ідеалістичною картинкою, на тлі якої розгорталися жахливі людські трагедії, спричинені страшною хворобою [20].

У каталозі, що було видано до виставки, художники, учасники групи “Революційний експериментальний простір” пишуть, що бачать музей місцем, простором, з якого можна дивитися на реальність та осмислювати реальне життя з його проблемами [35]. Так і відбулося на практиці, коли відвідувачі музеї стикнулися з реальною проблемою в ідеальному місці, де панує мистецтво, спокій та рівновага, - у художньому музеї.

До культурно-просвітницької програми проєкту увійшли розмови з куратором та групою “Р.Е.П.”, лекція медика - фахівця з інфекційних хвороб, есей Тараса Прохаська до відкриття проєкту.

Виставка отримала ряд відгуків у періодичних виданнях. Зокрема кандидатка філософських наук, журналістка Тамара Злобіна у своїй статті “Мистецтво працює болем у соціальному тілі” зазначає, що “кураторський проєкт Олесі Островської-Лютої, який втілила у життя група РЕП, здійснив непомітну на перший погляд зміну - історичні артефакти увійшли до сфери сучасності, перетворившись на активних мовців” [35].

У статті “Сучасне українське мистецтво: історична пам’ять та світовий контекст” мистецтвознавиця, музейниця Оксана Баршинова зазначає, що проєкт мав на меті відкрити відвідувачам прогалини в історії вітчизняного образотворчого мистецтва, що творяться на сучасному етапі, адже портрети діячів радянської доби “випали з мейнстріму історії мистецтва, але все ще чекають на свою зважену оцінку” [14].

Український художник Павло Хайло у статті “Що постає з повітря, що в ньому розчиняється” аналізуючи розвиток сучасного мистецтва в Україні зазначає, що група “Р.Е.П.” в проєкті “Велика несподіванка” сконцентрувала свої зусилля переважно на роботі із музейним простором [88].

Олеся Котубей-Геруцька роблячи загальний огляд найкращих мистецьких виставкових проєктів України за 31 рік незалежності у статті “Виставка на кораблі в Криму, становлення "Мистецького арсеналу", харківські бієнале: улюблені виставки незалежності” охарактеризувала “Велику несподіванку”, куратором якої виступила О. Островська-Люта, також як інтервенцію сучасних митців у простір музею, які працюючи з фондовою колекцією музею розкрили ряд замовчуваних тем, і тему епідемії туберкульозу в Україні зокрема [40].

На нашу думку, проєкт сприяв вирішенню кількох важливих завдань: звернув увагу відвідувачів на важливу соціальну проблему через активне здобуття відвідувачами знання крізь тіло мистецтва, сприяв критичному осмисленню замовчуваних тем - творів радянської доби та захворювання на

туберкульоз, ознайомив відвідувачів з сучасним мистецтвом та сучасними мистецькими практиками, започаткував публічне обговорення табуйованих тем.

Новаторство в експозиційній діяльності проявилось у використанні можливостей фальш-стін музейної експозиції, у створенні умов для діалогу традиції з сучасністю з її наболілими проблемами (маються на увазі таблички з розповідями людей в постійній експозиції). Виставковий проєкт “Велика несподіванка” починався вже у аванзалі музею, де довгі роки знаходилася великий скульптурний портрет Леніна, схований у часи незалежності за гіпсокартонними ширмами. Тож, відвідувачі мали можливість підглянути за лаштунки музею, побачити сховане від їхнього ока та почати критично осмислювати мистецьку спадщину. В рамках виставкового проєкту “Герої. Спроба інвентаризації”, який осмислював тему героїв та героїчного, масштабний Ленін був публічно винесений з аванзали музею у музейне сховище.

3.3. Конгрес рисувальників (2013)

Конгрес рисувальників - інноваційний мистецький захід, що тривав у стінах НХМУ три тижні від 18 травня до 9 червня 2013 року. Конгрес рисувальників було приурочено до важливої музейної події - Міжнародної ночі музеїв. Міжінституційний проєкт було організовано НХМУ спільно з Польським інститутом у Києві та Центром візуальної культури у Києві. Відповідно захід пройшов за участі знаного польського художника Павла Альтхамера, що виступив ініціатором і куратором події, а також сучасних українських художників та митців з інших країн. Художники працювали разом з відвідувачами музею - разом створювали колективну масштабну композицію з текстовими посланнями в одному з залів музею (у шаховій залі музею).

Партнери проєкту виступили Фонд “Розвиток України”, компанії Caparol, ARTTECHNOLOGY та Stedley Art Foundation.

Слід зазначити, що вперше подібний захід було проведено в рамках 7-ї Берлінської бієнале сучасного мистецтва 2012 року: у приміщенні недіючої

церкви у Берліні (Elisabethkirche) разом з митцями так само малювали всі охочі. Ця акція відсилала до відеороботи куратора фестивалю Артура Жмієвського “Они” (“Oni”) 2007 року, де йшлося про чотири соціальні групи, кожна з яких створила собі графічну емблему, а потім учасники груп обговорювали соціальні проблеми. Захід мав успіх у широкій аудиторії, тож організатори події Павел Альтхамер та Артур Жмієвський вирішили повторити його в інших європейських столицях, зокрема у Римі, Варшаві та Києві [38].

У мистецькій кар’єрі скульптора, перформера, акціоніста Павела Альтхамера це була чергова мистецька акція, що викликала великий резонанс у суспільстві, цього разу в українському. Серед його найцікавіших акцій - “Брудно 2000”, коли він вмовив жителів одного з будинків мікрорайона Варшави Брудно вмикати і вимикати світло в певній послідовності і таким чином було створено на фасаді будинку напис світлом - “2000”. За задумом П. Альтхамера на “Конгресі рисувальників” кожен міг висловити свою думку, погляди за допомогою візуальних символів, вивільнити себе від тягара роздумів за допомогою фарби, фломастерів, олівців чи інших матеріалів, дати свої візуальні коментарі щодо наболілих тем - політичної, економічної, культурної ситуації в країні. Як і в інших своїх акціях, перформансах, Павел Альтхамер і тут виступив посередником, об’єднавши сучасних українських митців, кураторів мистецьких проєктів, іноземних фахівців з поціновувачами мистецтва - відвідувачами музею, створивши для них умови для діалогу, дискусії.

На відкритті “Конгресу рисувальників” були присутні ініціатор проєкту, польський художник Павел Альтхамер, учасники соціального центру ESC (Рим), представники українських художньо-політичних угруповань «Худрада», «Р.Е.П.», «Пряма дія», «Феміністична Офензива» та відвідувачі музею [38].

Всі три тижні колективна творчість супроводжувалася різноманітними культурно-просвітницькими заходами.

Зокрема, для відвідувачів було влаштовано зустрічі та майстер-класи з українськими митцями, творцями сучасного мистецтва - Марією Матієнко, Анною Звягінцевою, Нікітою Каданом (робота “Окремі випадки”),

Володимиром Проценко, Олександром Долгим, Дмитром Корнієнко, Іваном Мельничуком, Вовою Воротньовим, Миколаєм Власовим, Аліною Копицею, Анатолієм Беловим, zigendemonic, Тетяною Гершуні, Алісою Березкою, Аліною Якубенко, Алевтиною Кахідзе, Сергієм Поповим, а також зустріч з учасниками художньої резиденції KYIV AIR.

Окремими подіями стали зустріч з Борисом Буденом - хорватським філософом, письменником, перекладачем, автором книги “Зона переходу. Про кінець посткомунізму” (2013), що проживає у Берліні, а також з кураторами мистецьких проєктів - Оксаною Брюховецькою та Станіславом Сілантьєвим.

Про становище жінок в українському суспільстві говорили впродовж кількох зустрічей з представниками групи Феміністична Офензива - феміністичного угруповання, створеного 2010 року в Києві.

В рамках “Конгресу рисувальників” учасники групи Tenpoint Побережський Максим та Тищенко Олексій розповідали як створювати сучасний медіа-арт, а Лада Наконечна про Школу візуальних комунікацій.

На стінах музейної зали відвідувачі залишали не лише свої візуальні композиції, а й текстові послання. Ось декілька з них:

“Україна - вперед!”

“Вона працює”.

“Бандитам - в’язниці!”

“Готуй революцію

Лишай аудиторію

Виходь на вулицю”.

“Ні бога, ні пана, ні декана!”

“Досить! Нам навчатись! Нам вирішувати!”

“Це наш універ!!!”

“No more drug war REVOLUTION” (іл.).

В рамках “Конгресу рисувальників” відбувся показ 8-хвилинного фільму Олексія Радинського “Випадок у музеї” - фільму про художню цензуру в Україні і випадок, що стався з дослідниками цього питання у Харківському художньому музеї.

Особливо насиченим видався передостанній день культурно-мистецького заходу: презентації проекту “In-hibition” Центру візуальної культури, а також презентації каталогу виставки “Спірна територія” кураторського об’єднання “Худрада” передувала розмова зустріч з митцем Павлом Маковим та з художниками групи “SOSka”, а після презентацій на відвідувачів чекала дискусія про Конгрес рисувальників за участі Марії Задорожної, Світлани Цуркан (Національний художній музей України), Лесі Кульчинської, Олексія Радинського (Центр візуальної культури), яку модерував Василь Черепанин.

9 червня 2013 року у день закриття “Конгресу рисувальників” на відвідувачів музею чекав сюрприз - кожен бажаючий мав можливість отримати шматок колективної композиції на пам’ять про знаменну подію [33].

“Конгрес рисувальників” викликав широкий резонанс по-перше в самій музейній спільноті, про що свідчать численні перепости співробітниками музею цієї знакової події в історії виставкової та культурно-просвітницької діяльності НХМУ. Організаторка проекту з боку НХМУ тодішня заступниця генерального директора з виставкової роботи Юлія Ваганова дає таку оцінку знаковому проекту “Конгрес рисувальників”: “Наступні два проекти — “Велика несподіванка. Р.Е.П.”, 2010, кураторка Олеся Островська-Люта, і “Конгрес рисувальників”, 2013, куратор Павел Альтхамер. Проекти реалізовані також в НХМУ і ставлять питання інтервенції сучасних митців у музей, підіймаючи питання соціальної ангажованості мистецтва і його інструментарію, а також соціальної ролі мистецької інституції. Якщо перший проект спирається на колекцію музею, створюючи діалог, а також метафорично відкриває нам теми замовчування, то другий ставить під питання метод, яким оперує інституція, і підважує ієрархічність в світі митців” [62].

По-друге, архівні матеріали - фотографії з місця події свідчать про популярність проєкту у широкій аудиторії, яка активно включилася у роботу із створення візуальних і текстових висловлень.

Систематизував матеріал щодо проєкту “Конгрес рисувальників”, ми можемо підвести підсумки. Проєкт являє собою черговий етап входження сучасного мистецтва в інституційний простір музею з метою ознайомлення широкій аудиторії з самим поняттям сучасне мистецтво, його методами та шляхами презентації. Колективна масштабна композиція стала простором для спілкування, вивільнення думок та настроїв всіх охочих. Створені візуальні зображення та текстові матеріали свідчать також, що в українському суспільстві накопичилося багато наболілих проблем: це і політична криза, і економічна нестабільність, і світоглядні проблеми. Вони ніби зафіксували передреволюційний стан, в якому перебувала країна. Міжнародний характер проєкту свідчить також, що з одного боку українська музейна інституція є доволі привабливим об’єктом для співпраці, з іншого, що вона відкрита до долучення до сучасних мистецьких практик, і акціонізму зокрема. НХМУ за допомогою польського митця Павла Альтхамера продовжив включення України у поле перформативних і акціоністських практик, що за короткий час набули своєї популярності в Європі та світі. Захід став також приводом поговорити про актуальні соціальні проблеми такі, як становище жінок та їхні ролі та права, про гендерну рівність, про політичний розвиток країни, зокрема з хорватським філософом Борисом Буденом та ін.

3.4. Герої “Спроба інвентаризації” (2014/2015)

Наприкінці 2014 року в Національному художньому музеї України було влаштовано резонансну виставку “Герої. Спроба інвентаризації”.

Куратори виставки поставили за мету переосмислити разом з відвідувачами поняття “герой” та простежити шляхи створення героїчного канону. До кураторської групи увійшли колишній директор Інституту “Мистецтво в контексті” університету мистецтв у Берліні Міхаель Фер, а також

фахівці Національного художнього музею України: головний зберігач НХМУ Ю. Литвинець, заступниця генерального директора НХМУ з виставкової роботи Ю. Ваганова, завідувачка відділом мистецтва ХХ - ХХІ ст. О. Баршинова та інші співробітники музею. Слід зазначити також, що Міхаель Фер довгий час очолював перший у Європі музей сучасного мистецтва - Музей Карла Ернста Остхауза у місті Хаген (1987 - 2005 рр.), з 2003 р. є виконавчим директором Музею речей у Берліні та як куратор створив велику кількість виставок щодо музею як соціальної та культурної інституції [15].

Організатори виставкового проєкту - Національний художній музей України та Гете-Інститут.

Робота над виставкою-дослідженням тривала в складних історичних реаліях. Щойно в Україні відбувся Революція гідності, РФ загарбала Крим та східні області України (частину Луганської та Донецької областей), почалася російсько-українська війна, тривали деколонізаційні процеси. В суспільно-політичному просторі з'явилися справжні герої, герої сьогодення - воїни, захисники України. Відповідно вибір теми виставки-дослідження був підказаний куратором самим життям, що робило її надзвичайно актуальною подією. Ретельне вивчення колекції музею, дало розуміння, що в Україні в різні історичні періоди існували різні типи героїв і риторика героїчного була доволі різноманітною. За мету Міхаель Фер поставив себе максимально повно показати "героїчну спадщину" музею [27]. До візуального ряду експозиції увійшло 180 творів живопису, графіки та скульптури від давнини до другої половини ХХ століття. Тематична, фондова експозиція виставки зайняла увесь перший поверх музею та аванзалу. Перед глядачами постали герої різних історичних періодів, що зберігалися у мистецькій скарбниці, герої реальні і сконструйовані за допомогою міфологем. Тут було експоновано і портрети представників української козацької старшини, і образи трударів - робітників заводів, фабрик, колгоспів, а також учасників Другої світової війни. Перед глядачами постала також галерея портретних зображень діячів української культури: імпресіоністичний портрет українського філософа Григорія

Сковороди, скульптурні портрети письменників Ліни Костенко, Василя Стуса, Лесі Українки. В окремій залі експонувалися портрети Т.Г. Шевченка. Окрасою експозиції стали також композиції класичного живопису із зображенням українського козацтва. На виставці були також представлені скульптурні портрети кремлівських очільників Леніна та Сталіна. Портрети першого куратори експонували, використавши новий підхід. Вони відтворили у залі куточок музейного фондосховища зі стелажми, на яких були представлені роботи. Таким чином, з одного боку дали відвідувачам можливість зазирнути за куліси, а з іншого показали, що даному персонажу не варто очікувати окремого місця в експозиційному просторі музею. На думку, Міхаеля Фера показати разом справжніх героїв разом з антигероями - це вчинок для музею [27].

Останню залу тимчасової експозиції “Герої. Спроба інвентаризації” куратори залишили порожньою, аби відвідувачі поміркували под поняттям герой сьогодення. Кого він? Як виглядає? Чим керується у житті?

Поглянемо на думки представників мистецької спільноти щодо виставки.

Так, Тетяна Жмурко, сьогодні завідувачка відділом мистецтва ХХ - початку ХХІ ст., учасниця творчої команди проєкту згадує: “Разом із нашим колективом він (*Міхаель Фер*) намагався надати нового тлумачення образу героя та показати його трансформації й інтерпретації в різні періоди історії. Лишень уявіть, це був перший рік після Майдану, в нашій пам’яті закарбований лише один образ героя – майданівець, і куратор пропонує експонувати раніше сховані твори з колекції NAMU, присвячені радянським героям, аби поглянути в очі своєму минулому. Це було дуже потужно й, здавалося, навіть контраверсійно. Проте я й до сьогодні вважаю цей проєкт одним із найкращих за певні роки виставкової діяльності NAMU» [2].

Цікавою є думка іншої учасниці мистецької сцени України Валентини Клименко, мистецтвознавиця, журналістка, піарниці, авторки текстів на мистецьку тематику: “В НХМУ зараз дуже хороша виставка - "Герої. Спроба інвентаризації". Хороша, тому що а) зібрано прекрасний, майстерний живопис, вкладений у прокрустові рамки соцарту, в нинішньому метражі музею його

можна побачити виключно на тематичних виставках, тому спішіть; б) в "інвентарних книгах" дуже просто і вичерпно описано багато факторів зображення героїчного - від канонічних поз, жестів, одягу до іконографії і літературних відповідників візуальній формулі; в) побачене запускає процес пошуку відповіді на запитання - хто для тебе герой. Кумир - штучно зліплений, герой - вихоплений променем прожектора (часу, соціального запиту, медіа, ідеологами, опініан лідерами). На жаль, у наш час звичайна людина може стати героєм лише на війні, рейтинг найвпливовіших жінок журналу "Фокус" - тільки одне з підтверджень, але кожен назве свого "невідомого" героя серед знайомих і друзів, поруч із яким хочеться бути сильнішим, світлішим і добрішим" [8].

Окрім позитивних відгуків, проєкт викликав також фахову критичну оцінку. Мистецтвознавиця Оксана Маричевська, підводячи підсумки аналізу виставки, зауважила, що тема і концепція виставки є надзвичайно актуальними, мистецький рівень творів теж є високим, бо це фонд НХМУ. Далі фахівчиня продовжила: "Експозиція - надзвичайно фрагментарна та вирвана з контексту. Це погляд куратора, враженого великою кількістю робіт, які в іншій країні навряд чи мали б змогу експонуватися. Виставка - не критичний аналіз "героїчної спадщини", вона швидше є, як зазначено у прес-релізі, "сучасною інтерпретацією та презентацією музейної колекції" [50, с.121].

Врахувати варто також думки широкої аудиторії. На фейсбук-сторінці музею зібрано кілька з них:

«Найкраща виставка за останні N років. Динамічна, змістовна побудова експозиції дає можливість повноцінно розкрити тему, актуальну для українського глядача...»;

«Тут можна зустріти і подивитися в очі всім – від козака Мамая до Леніна...»;

«Демонструвати шовіністичні "досягнення" радянської влади як мінімум недолуго. Невже в запасниках музею нема доречніших творів для експозиції?»;

«Так что, назад в будущее? Не хочу!»;

«На деякі твори і події нашої історії подивились іншими очима. Дякуємо, що спонукаєте до роздумів і пошуків власної думки!» [7].

Популяризації виставкового проєкту сприяла ґрунтовна культурно-просвітницька робота. Це круглий стіл на тему «Герої: час і місце» (03.04.2015), учасники якого розмірковували на тему героїзму в історії та сучасності, “героїзацію як суспільну практику, естетику героїчного, а також про діяльність держави і громадськості зі вшанування українських героїв” [43]. Лекція професора історії Гарвардського університету Сергія Плохія "Козацький міф" (29.04.2015) знайомила з історією українського козацтва, міфологізацією козаччини [47]. Лекція Юрія Макарова «Радянське місто. Візуальний та соціальний досвід» знайомила з міською культурою кінця "великої імперії" (15.03.2015).

На міжнародній конференції “Герої: спроба інвентаризації” Міхаель Фер виступив з доповіддю "Герої, зірки, митці: роздуми про їхню соціальну роль", Ася Мандіч, доцент модерного і сучасного мистецтва і музейних студій, Університет Сараєво (Боснія і Герцеговина) з доповіддю “Герої на руїнах соціалізму: приховані скарби, (від)/(с)творені історії”, Сергій Ковалевський, арт-директор, Красноярський музейний центр «Площадь Міра» (Красноярськ, Росія) з доповіддю "Герої розсіяних станів": Музей як креативна платформа антропологічного становлення.

До подіумної дискусії “Чи потрібні герої?” долучилися Сергій Ковалевський (куратор, Росія), Олеся Островська-Люта (старший експерт компанії pro.mova, Україна), Юлія Сорокіна (куратор, Казахстан), професор Міхаель Фер (куратор, Німеччина), Вато Церетелі (керівник Центру сучасного мистецтва, Грузія), Сабіна Шиклінская (куратор, Азербайджан). Модератором виступила Юлія Ваганова, заступниця директора з виставкової роботи і міжнародної співпраці Національного художнього музею України [53].

Як зазначає Юлія Ваганова, учасниця творчої команди проєкту, що “під час цієї бесіди Міхаель Фер намагатиметься продемонструвати, що герої, зірки та митці - це сторони однієї (маскулінної) парадигми, які варіюються залежно

від соціально-економічного і технологічного стану суспільства, в якому вони розвиваються. (Контroversійною) тезою доповіді буде твердження про те, що суспільства потребують героїчних історій і подвигів, як реальних, так і надуманих, задля того, щоб зрозуміти та змінити свій власний стан” [9].

В рамках виставкового проекту проводилися також тематичні екскурсії, по суботах в музеї працював клуб "Мистецтво - простір спілкування".

Отже, підводячи підсумки, можемо зауважити, що в основу виставкового проекту “Герої. Спроба інвентаризації” куратором була покладена важлива та актуальна для українського суспільства, що переживало і переживає деколонізаційні процеси, тема - тема героїчного, героя минулого і сьогодення, шляхи створення героїчного канону. Дискурсивний підхід дав змогу досвідченому куратору по новому поглянути на колекцію музею, за допомогою мистецтва розкрити нагальну соціальну проблему - як розрізнити героїв справжніх і героїв, створених за допомогою міфологем. Для цього куратор та команда Національного художнього музею України застосувала зокрема наступні методи:

- імітація фондосховища в експозиційному просторі;
- експонування скульптур у нестандартних ракурсах (скульптури Леніна, Сталіна експонувалися зі зворотнього боку);
- окрема зала, де демонструвалися портрети українського письменника, поета, художника Т. Г. Шевченка;
- порожня експозиційна зала для роздумів та ін.

Велика кількість неоднозначних відгуків представників мистецької спільноти і глядачів на проект є свідченням дискусії у суспільстві, що переживає деколонізаційні процеси та обирає цивілізаційні шляхи розвитку у майбутньому.

3.5. Рекомендації щодо впровадження новаторських підходів у виставковій діяльності музеїв

Вивчення практичного досвіду НХМУ у сфері виставкової діяльності дозволяє сформулювати рекомендації іншим українським художнім музеям.

По-перше, запрошення незалежного куратора до співпраці з музеєм може подарувати радикально нові підходи щодо осмислення як постійної експозиції, так і тимчасових виставкових проєктів.

Сучасний незалежний куратор - вільний у виборі теми, має свій погляд на колекцію музею, працює переважно застосовуючи методи дискурсивного кураторського підходу. Він може змінити уявлення про музей, покласти початок осучасненню музейної інституції без глобальних змін, які потребують музеї України, бо працює на рівні актуальних на сьогодні сенсів.

Новаторські підходи в експозиційній діяльності - відмова від хронологічного, історичного принципу побудови виставкових проєктів на користь тематичного принципу, дискусії з традицією - сприятимуть осучасненню експозиційного простору, залученню відвідувачів до активного отримання знання зокрема.

Створення перешкод для огляду мистецьких творів (наприклад, маленьких віконечок у фальшстінах) провокує відвідувача на детальне пізнання умовно забороненого твору мистецтва.

Кроссекторальний принцип побудови культурно-просвітніх програм до виставкових проєктів, що застосовує у своїй практиці НХМУ, сприяє обговоренню не лише мистецьких тем, а й важливих соціально-культурних питань: як то “герой” і “героїчне”, пандемія туберкульозу в Україні тощо.

Активне запрошення відвідувачів до співпраці з художниками, творення колективного твору мистецтва - інструмент, яких сприятиме розвитку творчих навичок відвідувачів та створить платформу для обміну думками між художником та глядачем.

Життєві наративи прості та зрозумілі кожному в академічному експозиційному просторі - шлях до сердець відвідувачів, що заохочує їх відвідувати музей знову і знову.

Створення кімнат, музейних залів для роздумів підкреслює важливість думок відвідувачів для куратора виставкового проєкту.

Висновки до розділу

Отже, виставкові проєкти «Українська Нова хвиля. Живопис, фото, відео другої половини 80-х - початку 90-х років». (18.09.2009 - 11.01.2009), «Міф «Українське бароко» (2012), «Велика несподіванка» (2010), «Конгрес рисувальників» (2013), «Герої. Спроба інвентаризації» (грудень 2014 - березень 2015) припадають на 2009 - 2015 роки. Час складний в історії української держави, коли на шляху до відновлення історичної пам'яті та справедливості чинилися перепони з боку визнаного 2019 року винним у державній зраді президента Віктора Януковича та його політичної команди. Незважаючи на складні політичні обставини, Національний художній музей України продовжував в цей час активно працювати - проводилися подальші дослідження творів, що входили до спецфонду НХМУ, відбувалося осмислення нових пластів українського мистецтва - творчого доробку митців української «нової хвилі», групи «Р.Е.П.» та інших художніх об'єднань, запроваджувалися інноваційні підходи у виставковій діяльності. Музей фактично взяв на себе обов'язки щодо введення творчості українських сучасних митців у науковий обіг. Зумовлено це було і відсутністю державного музею сучасного мистецтва, і окремих інституцій, щоб активно вивчали доробок молодого покоління художників. Тож архівування, формування збірки сучасного українського мистецтва, демонстрація досягнень молодих, активних, талановитих митців - функції, які НХМУ активно виконує в цей період. Так, від початку 2000-х музей різними шляхами зібрав колекцію сучасного мистецтва України. Як зазначає Оксана Баршинова велика кількість знакових творів сучасного мистецтва надійшла до збірки НХМУ завдяки акції «Час меценатів» (2004 р.) («Тато,

шолом тисне” О. Гнилицького та ін.), після великої ретроспективної виставки Олега Голосія збірку поповнила й одна його робота. Колекція “Градобанку”, передана НХМУ рішенням суду, також стала джерелом поповнення збірки сучасного мистецтва НХМУ (знакові твори О. Ройтбурда, В. Трубіної, Д. Кавсана, Л. Вартиванова). Знакові роботи А. Савадова, О. Ройтбурда, А. Сагайдаковського, І. Чічкана були придбані музеєм завдяки підтримці ОTR Банку [72]. Детальні наукові дослідження мистецтвознавців, співробітників НХМУ О. Баршинової, Т. Жмурко стали підґрунтям для подальшого кроку - виставок сучасного мистецтва в НХМУ. Виставкові проєкти «Українська Нова хвиля. Живопис, фото, відео другої половини 80-х - початку 90-х років». (18.09.2009 - 11.01.2009), “Міф “Українське бароко” (2012) стали першими масштабними презентаціями сучасного українського мистецтва у стінах НХМУ. Фондова колекція НХМУ була доповнена творами зі збірок державних музеїв, приватних колекціонерів та майстерень художників. Фахово вибудовані експозиції давали можливість торкнутися не лише мистецької проблематики, а й розкрити історичні процеси на українських теренах. Якщо перший проєкт - ювілейна виставка до 110 років існування музею «Українська Нова хвиля. Живопис, фото, відео другої половини 80-х - початку 90-х років» став першим етапом введення мистецтва української “нової хвилі” в науковий обіг, то другий “Міф “Українське бароко” (2012) був створений з метою осмислення всієї української художньої традиції, він демонстрував тяглість і актуалізацію традиції у мистецтві за допомогою нових прийомів сучасності - прийомів постмодернізму. Виставка стала також результатом довготривалих наукових досліджень не одного покоління українських мистецтвознавців та музейників. Виставки залучили до дискусії широку аудиторію: фахівців-мистецтвознавців, меценатів, художників-авторів робіт, широку аудиторію. Вони мали значний освітній потенціал. Звертали на себе увагу й новаторські експозиційні прийоми: масштабна контраверсійна для того часу інсталяція Олілги Мілентій “Золоті труби. Газогін Дружба” (2012 р.), відмова від хронологічного історичного принципу побудови експозиції на користь тематичного, проблемного принципу,

розміщення в експозиційному просторі з метою підтвердження тяглості традиції знакових творів українського мистецтва поруч з творами сучасних митців. Інноваційність виставкового проєкту “Міф “українське бароко” проявилася також у запрошенні до співпраці над проєктом теоретика мистецтва Галини Скляренко.

Робота із запрошеними, незалежними кураторами була продовжена у наступних проєктах “Велика несподіванка” (2010), “Конгрес рисувальників” (2013), “Герої. Спроба інвентаризації” (грудень 2014 - березень 2015) і стала констатацією того факту, що музей відкритий для співпраці та діалогу. Проєкти “Велика несподіванка” та “Герої. Спроба інвентаризації” продемонстрували також нові підходи у роботі з колекцією. Проєкти були також масштабними, фондovими експозиціями, які працювали з замовчуваними сьогодні темами - темою радянської мистецької спадщини, захворюваності на туберкульоз в Україні. Від 2014 року поняття “герой” та героїчне набуває в Україні нових сенсів, нових значень. Проговорити цю актуальну тематику в рамках виставкового проєкту стало нагальною потребою. Проєкт “Герої. Спроба інвентаризації” викликав неоднозначні відгуки, адже не всі готові були знову побачити в музейних залах скульптури Сталіна та Леніна. Дискусійність проєкту також стала свідченням актуальності обраної теми. Порожня відкрита зала апелювала до думок, спогадів відвідувачів виставки так само, як і таблички з написами про туберкульоз в залах постійної експозиції НХМУ в рамках проєкту “Велика несподіванка”. Художня група “Р.Е.П.” в рамках “Великої несподіванки” критично осмислила радянську спадщину та одночасно знайомила відвідувачів з методами роботи сучасного мистецтва: тут об’єкти мистецької спадщини стають матеріалами для митців, а музейний простір - полем для акту творення. Тема ж була підказана самим життям.

Ознайомлення з новими методами сучасного мистецтва та свою інтервенцію у простір класичного музею художники групи “Р.Е.П.” продовжили в рамках проєкту “Конгрес рисувальників” 2013 року під

керівництвом Павела Альтхамера, відомого у світі акціоніста, перфомера з Польщі. До них долучилися також представники інших мистецьких угруповань. Експериментувати разом з собою вони кличуть всіх охочих - всіх відвідувачів музею. Створене колективне полотно з текстовими посланнями також роблять колективною власністю, колективним надбанням. Проєкт відбувся у передреволюційний час, напередодні Революції гідності і ніби зафіксував настрої суспільства напередодні історичних подій, що вплинули на хід української історії.

Отже від початку 2000-х років НХМУ активно запроваджує новаторські підходи у виставковій діяльності, демонструючи грандіозні трансформації у своїй виставковій діяльності (**див. дод. 3**).

ВИСНОВКИ

В ході проведення магістерського дослідження щодо виставкових проєктів НХМУ у 1991 - 2015 рр. було вивчено стан наукової розробки теми дослідження в науковій літературі та проаналізовано джерельну базу дослідження.

Нами сформульовані висновки, що тема “Виставкова діяльність Національного художнього музею України у 1991 - 2015 роках” має часткову розробку у наукових працях вітчизняних мистецтвознавців. Так, наприклад, деякі проєкти НХМУ часів незалежності стають предметом дослідження мистецтвознавиці Єлизавети Герман. Співробітниця НХМУ, кураторка виставкових проєктів Оксана Баршинова ділиться досвідом кураторської роботи на шпальтах кураторського посібника від фонду культурних ініціатив “Ізоляція”.

Джерельну базу дослідження склали близько 90 джерел різного походження: каталоги до виставок, внутрішня музейна документація, нормативна база, анонси культурно-освітніх заходів до виставок на сайтах та фейсбук-сторінках культурних установ, відгуки представників мистецької спільноти та широкої аудиторії, музейні інвентарні картки, фотографії виставкових експозицій із архівів музею та ін. Розкрито також методологію дослідження. В ході дослідження було використано такі методи: метод аналізу, систематизації та узагальнення, синтезу, історико-культурний метод, мистецтвознавчий аналіз, прикладний метод.

Охарактеризовані основні напрями та види роботи НХМУ, до яких належить фондова, експозиційно-виставкова, культурно-просвітницька діяльність з їхніми складовими, специфіка якої полягає у поглибленому вивченні, аналізі та дослідженні творів українського мистецтва із фондового зібрання музею, представленні їх широкому загалу, введенні в науковий обіг імен забутих українських художників.

Основними історичними подіями української історії, що вплинули на виставкову діяльність НХМУ стали: відновлення незалежності України 1991

року, Помаранчева революція 2004 року, каденція президента Віктора Ющенка, політика якого сприяла відновленню історичної пам'яті та справедливості, Революція Гідності 2013/2014 років, початок російсько-української війни у лютому 2014 року.

Систематизація наявного фактологічного матеріалу щодо реалізованих упродовж 1991 – 2015 років знакових виставкових проєктів НХМУ та їх аналіз дає можливість визначити основні напрями виставкової політики музею в зазначених хронологічних межах дослідження: це проєкти з презентації українського мистецтва в Україні та світі, з повернення імен митців із забуття - спецфонд НХМУ і художня секція “Культур-Ліги”, імен українських авангардистів, проєкти із новаторськими підходами у виставковій діяльності, проєкти з презентації сучасного українського мистецтва. Всього за період від 1991 року до 2015 року у стінах НХМУ відбулося близько 500 виставкових проєктів.

В ході дослідження ми встановили типологію досліджуваних виставкових проєктів НХМУ, їхній масштаб та значення.

Проєкти щодо презентації українського мистецтва на американському континенті, з повернення забороненого мистецтва, творчості українських художників авангардистів - “Дух України. 500 років малярства” (1991 р.), “Перехрестя: український модернізм. 1910 - 1930 рр.” (2006 р.), «Спецфонд» (1998 р.), «Спецфонд. 1937–1939» (2015 р.), «Спецфонд. Графіка» (2016 р.), «Культур-Ліга. Художній авангард 1910-х – 1920-х рр.» (2007/2008 р.), «Марк Епштейн. Повернення майстра» (2010 р.), “Олександр Богомазов”(1991 р.), “Олександр Архипенко. Збережено в Україні” (2001 р.), “Олександра Екстер. Амазонка авангарду” (2008 р.) - це переважно фондові виставки, які в деяких випадках акумулювали фондові колекції і архівні матеріали інших культурних установ і інституцій, приватних колекціонерів. Вони відбулися переважно у перші роки відновлення незалежності і мали масштабний характер, базувалися на науковій діяльності багатьох поколінь мистецтвознавців, вводили в історію українського образотворчого мистецтва неправомірно забуті, заборонені за

радянських часів теми. В основі кожного виставкового проєкту - ґрунтовні наукові дослідження не одного покоління наукових співробітників музею. Здійснені вони були переважно музейними кураторами, значні зусилля до організації виставки «Культур-Ліга. Художній авангард 1910-х – 1920-х рр.» доклав запрошений куратор - Леонід Фінберг. Проєкти мали великий освітній потенціал. В рамках культурно-освітніх програм до виставкових проєктів проводилися кураторські екскурсії, лекції, творчі майстер-класи, круглі столи та ін. Виставки отримали позитивні відгуки представників мистецтвознавчої спільноти та широкої аудиторії, спонукали експозиціонерів до подальшої роботи. Закордонні проєкти відбулися завдяки колосальній підтримці української діаспори на американському континенті та іноземних урядових організацій, спонсорів, меценатів - поціновувачів мистецтва.

Виставкові проєкти «Українська Нова хвиля. Живопис, фото, відео другої половини 80-х - початку 90-х років». (18.09.2009 - 11.01.2009), «Велика несподіванка» (2010), «Міф “Українське бароко” (2012), “Конгрес рисувальників”, “Герої. Спроба інвентаризації” (грудень 2014 - березень 2015) - інноваційні проєкти Національного художнього музею України, що переосмислювали колекцію НХМУ, вводили сучасне українське мистецтво в науковий обіг, демонстрували нові підходи в експозиційній діяльності музею. Це були переважно масштабні виставкові проєкти, що мали значний освітній потенціал. В рамках виставок були представлені фондів колекції НХМУ, виставки «Українська Нова хвиля. Живопис, фото, відео другої половини 80-х - початку 90-х років» та «Міф “Українське бароко” представили також творчість сучасних українських художників - представників української “нової хвилі” з майстерень, приватних колекцій тощо. В рамках цього блоку виставкових проєктів було розпочато активну співпрацю з незалежними кураторами (Г. Склярєнко, М. Фер, П. Альтхамєр, О. Острівська-Люта) та процес запровадження дискурсивного підходу у кураторській роботі.

До нових підходів виставкової діяльності відносимо дискурсивний підхід, який було запроваджено куратором О. Острівською-Лютою у стінах НХМУ в

рамках проєкту “Велика несподіванка” (2010 р.), коли кураторка мистецькими засобами почала розмову з відвідувачами щодо важливої соціальної проблематики - проблеми захворюваності на туберкульоз в Україні. На допомогу кураторці прийшла група художників Р.Е.П., яка використовуючи різні експозиційні прийоми в новий спосіб розкрила дві замовчувані теми - радянське мистецтво і страшну хворобу легенів.

Новаторським підходом стала також відмова від історико-хронологічного принципу побудови експозиції в рамках проєкту “Міф “українське бароко” (2012 р.), натомість куратори виставки запропонували тематичний і порівняльний принципи. Виставкою-подією став проєкт “Конгрес-рисувальників” (2013 р.), в якому культурно-освітня складова відіграла важливу роль. Створений колективно твір став результатом творчих експериментів всіх охочих і куратора проєкту - Павла Альтхамера. Він фіксував не тільки творчі успіхи окремого індивіда, а й продемонстрував настрої в українському суспільстві, що переживало трансформації. Часом це були доволі революційні настрої.

Всі проєкти другого виставкового блоку супроводжувалися масштабними культурно-освітніми заходами. Так, в рамках проєкту “Міф “українське бароко” (2012 р.) Сашко Чубко відзняв однойменний фільм-екскурсію, в якому кураторка проєкту Оксана Баршинова детально розкрила концепцію і тематику виставки. Виставковий проєкт “Герої. Спроба інвентаризації” (2015 р.) об’єднав науковців України та інших країн для обговорення поняття “герой” та “героїчне”. Проєкт “Конгрес рисувальників” (2013 р.) став виставкою-подією, в рамках якої відбувалися постійні зустрічі з художниками - учасниками групи Р.Е.П. та іншими представниками культурної сфери.

Аналіз відгуків фахівців - представників мистецької спільноти і широкої аудиторії говорить про неоднорічне сприйняття виставкових проєктів, більшість проєктів викликали дискусію, жваве обговорення у суспільстві, та широкий суспільний резонанс. Це заклало перспективи для подальшої діяльності музею у зазначеному напрямку, що власне і підтверджує, що проєкти

породжували наукову дискусію. В результаті проекти не давали однозначної відповіді на складні питання, не формували канон, були позбавлені ідеологічного навантаження. Широкий перелік виставок НХМУ за кордоном дає право НХМУ також називатися музеєм, що здійснює культурну дипломатію.

Систематизація та глибоке вивчення матеріалів щодо знакових виставкових проектів НХМУ дали змогу сформувавши рекомендації щодо впровадження іншими музеями новаторських практик НХМУ у виставковій діяльності. Це може бути корисним іншим музеям, що зараз здійснюють переосмислення своїх мистецьких колекцій.

Окреслені виставкові проекти стали швидкою реакцією музею на важливі соціо-культурні та політичні події в країні, продемонстрували, що музей виступає відкритою платформою для обговорення, висловлювання різних думок щодо стратегій подальшого розвитку культурного життя України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Facebook: Національний художній музей України / NAMU [Електронний ресурс]
<https://www.facebook.com/namu.museum/posts/pfbid02jzWdGqTPmioU2kVKsbabEQawFhagKu6m>
2. Facebook: Національний художній музей України / NAMU [Електронний ресурс] URL:
<https://www.facebook.com/namu.museum/posts/pfbid07qZx5Q3qjrhogusiHVWQxgwZTUcb3FSZytbLnyHqGcvD6iYqtH4Eu3Kqt6BGAtcTl> (дата звернення 10.05.2024).
3. Facebook: Національний художній музей України / NAMU [Електронний ресурс]
https://www.facebook.com/photo/?fbid=836868628476452&set=a.630808479082469&locale=uk_UA (дата звернення: 08.05.2024)
4. Facebook: Національний художній музей України / NAMU [Електронний ресурс]
https://www.facebook.com/photo?fbid=825567366273245&set=pcb.825569399606375&locale=uk_UA
5. Facebook: Національний художній музей України / NAMU [Електронний ресурс]
https://www.facebook.com/photo/?fbid=10158238149858144&set=a.434627048143&locale=uk_UA (дата звернення: 08.05.2024)
6. Facebook: Національний художній музей України / NAMU [Електронний ресурс]
https://www.facebook.com/search/top/?q=%D0%BA%D0%B8%D1%97%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96%20%D1%84%D1%80%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B8%20%D0%B2%20%D0%BD%D1%85%D0%BC%D1%83&locale=uk_UA

7. Facebook: Національний художній музей України / NAMU [Електронний ресурс]

https://www.facebook.com/search/top/?q=%D0%93%D0%B5%D1%80%D0%BE%D1%97%20%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%B0%20%D1%96%D0%BD%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97&locale=uk_UA

8. Facebook: Valentyna Klymenko [Електронний ресурс] URL:

https://www.facebook.com/search/top?q=valentyna%20klymenko%20%D0%B3%D0%B5%D1%80%D0%BE%D1%97%20%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%B0%20%D1%96%D0%BD%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97&locale=uk_UA (дата звернення: 10.05.2024).

9. Facebook: Yuliya Vaganova [Електронний ресурс] URL:

https://www.facebook.com/search/top?q=vaganova%20%D0%BC%D1%96%D1%85%D0%B0%D0%B5%D0%BB%D1%8C%20%D1%84%D0%B5%D1%80&locale=uk_UA (дата звернення: 10.05.2024).

10. James Butterwick. Alexander Bogomazov (1880 - 1930). London, 2016. 134 pages [Електронний ресурс] URL:

https://uartlib.org/downloads/AlexanderBogomazov2016_uartlib.org.pdf (дата звернення 09.05.2024).

11. The Ukrainian Icon 11th-18th centuries (album) / National Collections of Ukraine, Author Liudmyla Miliiaieva, Mariia Helytovych. Kyiv, 2007. 528 pages.

12. Амеліна Л. Марк Епштейн // Музейний провулок. 2010. № 3 (17). С. 60–67.

13. Барановська Н. Експозиційна робота у діяльності музею. Historical and cultural studies. 2015. Вип. 1, № 2. С. 13–17 [Електронний ресурс]

URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/hcs_2015_2_1_6 (дата звернення: 06.02.2024).

14. Баршинова О. Сучасне українське мистецтво: історична пам'ять та світовий контекст // Незалежний культурологічний часопис “Г”. 2015. 10 березня [Електронний ресурс] URL: <https://www.ji->

magazine.lviv.ua/2020/suchasne-ukrainske-mystectvo.htm (дата звернення 10.05.2024).

15. Белорусець Є. Міхаель Фер: Як змінюється музей // Artukraine. 2012. 30 жовт. [Електронний ресурс] URL: <https://artukraine.com.ua/a/kolonka-evgenii-belorusesc--mihael-fer-kak-menyuetsya-muzej/> (дата звернення: 10.05.2024).

16. Буцикіна Є. Про феномен постмодернізму в українському візуальному мистецтві // Artslooker. 2021. 29 жовт. [Електронний ресурс] URL: <https://artslooker.com/pro-fenomen-postmodernizmu-v-ukrainskomu-vizualnomu-mistetctvi/> (дата звернення: 09.05.2024).

17. Валерія Трубіна. Цар-риба // Pinchukartcentre [Електронний ресурс] URL: <https://archive.pinchukartcentre.org/works/valeriya-trubina-1989-tsar-riba-polotno-oli> (дата звернення 10.05.2024).

18. Василь Кричевський. Між авангардом і традицією (4 жовтня - 10 листопада): каталог виставки / Нац. художній музей України; відп. ред. Ю. Зиновіва; авт. вступ. стаття Д. Нікітін Київ : ArtHuss, 2013. 60 с.: 50 іл.

19. Велика Л. Музейне експозиційне мистецтво. Харків : ХДАК, 2000. 159 с. : іл.

20. Велика несподіванка. 24.03 - 23.05.2010 / Нац. художній музей України, група Р.Е.П., кур. О. Островська-Люта. Київ : 2010.

21. Велика несподіванка: каталог виставки / Фонд Ріната Ахметова; куратор проєкту О. Островська - Люта. Київ, 2010. 56 с.

22. Герман Є. Історія дослідження художніх виставок як особливої форми репрезентації мистецтва ХХ – початку ХХІ ст. // Українська академія мистецтва : дослідн. та наук.-метод. пр. 2013. № 21. С. 201–209 [Електронний ресурс] URL: <https://naoma-science.kiev.ua/index.php/journal/issue/view/8/21-2013-pdf> (дата звернення: 06.02.2024).

23. Герман Є. Кураторська практика в сучасному мистецтві. Світовий досвід та український контекст: дис. на здобуття наукового ступеня канд.

- Мистецтвознавства : 17.00.05 «Образотворче мистецтво» / НАОМА, Київ, 2016. 309 с.
24. Голубець О. Українське мистецтво ХХ століття. Львів : видавництво “Колір ПРО”, 2022. 199 с.
25. Горбачов Д. Деякі сторінки з історії формування арт-юдаїки в Національному художньому музеї України // Єврейська культурна спадщина України: матеріали міжнар. наук. конф. «Збереження та популяризація єврейської культурної спадщини України», м. Київ, 26–27 жовт. 2016 р. Київ: Дух і Літера, 2018. С. 17–26.
26. Гриценко О. Президенти і пам’ять. Політика пам’яті президентів України (1994 - 2014): підґрунтя, послання, реалізація, результати. Київ : “К.І.С.”, 2017. 1136 с. : іл.
27. Гришко Л. Інвентаризація героїв через мистецтво // DW 2014. 19 грудн. [Електронний ресурс] URL: <https://www.dw.com/uk/%D1%96%D0%BD%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F-%D0%B3%D0%B5%D1%80%D0%BE%D1%97%D0%B2-%D1%87%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B7-%D0%BC%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%86%D1%82%D0%B2%D0%BE/a-18139875> (дата звернення: 10.05.2024).
28. Грох Г. Міжнародні виставки у діяльності Національного художнього музею України // Музей: менеджмент і освітня діяльність. Львів : Літопис, 2009. С. 98 - 103.
29. Димшиц Е. Едуард Димшиц: “Нічого для мене не є аргументом, якщо з’явилися помітні маркери підробки”: [інтерв’ю] / розмову вела Галина Глеба // Your Art. 2020. 23 квітн. [Електронний ресурс] URL: <https://supportyourart.com/conversations/eduard-dymshits/> (дата звернення: 09.05.2024).
30. Дух України.500-ліття малярства: каталог виставки. Вінніпег : Видання Мистецької Галереї Вінніпегу, 1991.

31. Жбанкова О.Б. Абрам Маневич. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2003. 28 с.
32. Закон України Про музеї та музейну справу [Електронний ресурс] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 09.05.2024).
33. Закриття конгресу рисувальників. Take part! 2013 [Електронний ресурс] URL: <https://vcrc.org.ua/category/archive/page/15/> (дата звернення: 10.05.2024).
34. Захарчук Ю. О. Марк Епштейн. Повернення майстра. Ретроспективна виставка в Національному художньому музеї України // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. 2011. № 9. С. 328–334 [Електронний ресурс] URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/had_2011_9_29 (дата звернення: 14.02.2024).
35. Злобіна Т. Мистецтво працює боєм у соціальному тілі // Спільне. 2010. 21 травн. [Електронний ресурс] URL: <https://commons.com.ua/uk/mistetstvo-pratsyuue-bolem-u-sotsialnomu/> (дата звернення 10.05.2024).
36. Катаєва М. Киянам показують графіку, що була схована 80 років // Вечірній Київ. 2016. 26 серп. [Електронний ресурс] URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/7905/> (дата звернення: 05.02.2024).
37. Кашуба-Вольвач О. Кубофутуризм О. Богомазова: стилістичні особливості творів 1914 - 1916 років [Електронний ресурс] URL: https://uartlib.org/downloads/KubofuturizmBogomazova_uartlib.org.pdf (дата звернення 09.05.2024).
38. Конгрес рисувальників у Національному художньому музеї України // Музейний простір / Prostir.Museum. 2013 [Електронний ресурс] URL: <http://prostir.museum/ua/event/466> (дата звернення: 10.05.2024).
39. Коротко/Культура. // День. 2009 [Електронний ресурс] URL: <https://m.day.kyiv.ua/article/kultura/korotko-kultura-346> (дата звернення: 08.05.2024)
40. Котубей-Геруцька О. Виставка на кораблі в Криму, становлення "Мистецького арсеналу", харківські бієнале: улюблені виставки незалежності // Суспільне культура. 2022. 26 серп. [Електронний ресурс] URL:

<https://suspilne.media/culture/274196-vistavka-na-korabli-v-krimu-stanovlenna-misteckogo-arsenalu-harkivski-bienale-ulubleni-vistavki-nezaleznosti/> (дата звернення: 10.05.2024).

41. Крок до сучасності: трансавангард у НХМУ // Artukraine. 2016. 29 жовт. [Електронний ресурс] URL: <https://artukraine.com.ua/n/krok-do-suchasnosti--transavangard-u-nkhmu/> (дата звернення 10.05.2024).

42. Круглий стіл “Актуальність барокко” відбудеться в художньому музеї // Музейний простір / Prostir.Museum. 2012. 30 травн. [Електронний ресурс] URL: <http://prostir.museum/ua/post/12120> (дата звернення 10.05.2024).

43. Круглий стіл “Герої: час і місце” [Електронний ресурс] URL: <https://www.youtube.com/watch?v=70QPRA3dPCs&list=PLJfosTs9nc5oMZASjdlZmunrQhkt0iQ0A> (дата звернення: 10.05.2024).

44. Культур-Ліга: художній авангард 1910–1920-х років : альбом-каталог. Київ : Дух і Літера, 2007. 216 с. : іл.

45. Кураторська екскурсія Юлії Литвинець виставкою «Спецфонд» в НХМУ // Музейний простір. 2015 [Електронний ресурс] URL: <http://prostir.museum/ua/event/2858> (дата звернення: 06.02.2024).

46. Кураторський посібник / за ред. О. Погребняк, Д. Чепурного, К. Яковленко. Київ : Ізоляція. Платформа культурних ініціатив, 2020. 160 с.

47. Лекція Сергія Плохія “Козацький міф” / Наму [Електронний ресурс] URL: <https://www.youtube.com/watch?v=UONrsKzbgAM&list=PLJfosTs9nc5oMZASjdlZmunrQhkt0iQ0A&index=3> (дата звернення: 10.05.2024).

48. Лобанов-Ростовський Н. Мій дар Україні. Фрагменти з книги "Епоха. Доля. Колекція" (2010) // Забута спадщина. 2016. 3 лют. [Електронний ресурс] URL: <http://lostart.org.ua/ua/advice/291.html> (дата звернення 09.05.2024).

49. Ложкіна А. Перманентна революція. Мистецтво України XX - XXI століття. Київ : ArtHuss, 2019. 544 с.

50. Маричевська О. Герої спроба інвентаризації // Образотворче мистецтво. 2015. № 1. С. 120 - 121 [Електронний ресурс] URL: <https://elib.nlu.org.ua/view.html?&id=6959>, С. 121) (дата звернення: 10.05.2024).

51. Марк Епштейн. Повернення майстра : альбом-каталог / уклад. Д. Нікітін. Київ : Дух і Літера, 2010. 72 с.
52. Мелешкіна І. Марк Епштейн. Повернення майстра // Курбасівські читання. 2011. № 6. Ч. 1. С. 141–144 [Електронний ресурс] URL: <https://kurbas.org.ua/projects/almanah6/15.pdf> (дата звернення: 06.02.2024).
53. Міжнародна конференція “Герої. Спроба інвентаризації // Музейний простір. 2015. 24 квітня / Prostir. museum [Електронний ресурс] URL: <http://prostir.museum/ua/post/34909> (дата звернення: 10.05.2024).
54. Міф “Українське бароко”: фільм-екскурсія / реж. С. Чубко [Електронний ресурс] URL: <https://www.youtube.com/watch?v=cXoVuLgVjcA> (дата звернення: 10.05.2024)
55. Міф «Українське бароко» // Блог Фонду Ріната Ахметова. 2012. 19 квіт. [Електронний ресурс] URL: <http://www.i3grants.org/uk/posts/163-mif-%C2%ABukrayinske-baroko%C2%BB/p/4> (дата звернення 10.05.2024).
56. Міф «Українське Бароко»: каталог виставки / авт. статей: Г. Скляренко, О. Баршинова. Київ : 2012. 192 с.: іл.
57. Музиченко Я. Музейна насолода // Україна молода. 2006. 30 травн. [Електронний ресурс] <https://umoloda.kyiv.ua/number/682/222/24767> (дата звернення 10.05.2024).
58. Музиченко Я. Серце Культур-Ліги // Україна молода. 2008. 15 січн. [Електронний ресурс] URL: <https://www.umoloda.kiev.ua/number/1082/164/38737/> (дата звернення: 06.02.2024).
59. Народний художник України, академік академії мистецтв України Тетяна Яблонська : каталог виставки. Київ, 1997.
60. Нетудихата Т. Коли українці матимуть свій Лувр? // Урядовий кур’єр. 2019. 11 жовт. [Електронний ресурс] URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/koli-ukrayinci-matimut-svij-luvr/> (дата звернення: 09.05.2024).
61. Нікітін Д. Спецфонд. Графіка НХМУ // Образотворче мистецтво. 2016. № 3. С. 68.

62. Носко К. Українські художні музеї за 30 років: як змінювались та чого чекати у майбутньому // Суспільне культура. 2021. 10 листоп. [Електронний ресурс] URL: <https://suspilne.media/culture/179334-ukrainski-hudozni-muzei-za-30-rokiv-ak-zminuvalis-ta-cogo-sekati-u-majbutnomu/> (дата звернення: 10.05.2024).
63. Олександр Архипенко: каталог виставки / Нац. художній музей України, вступ. стаття І. Горбачова. Київ, 2001. 15 с.
64. Олександр Богомазов: каталог творів / вступ. ст. Е. Димшиц. Київ : Гарант, 1991 [Електронний ресурс] URL: https://uartlib.org/downloads/Bogomazov_Catalogue_uartlib.org.pdf (дата звернення 10.05.2024).
65. Олександра Екстер. Амазонка авангарду: каталог виставки /18.05 - 15.06.2008/ Нац. художній музей України. Київ, 64 с.
66. Олійник Є. «Спецфонд»: у Києві експонують заборонене мистецтво 30-х років // Радіо Свобода. 2015. 23 січн. [Електронний ресурс] URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/26809879.html> (дата звернення: 06.02.2024).
67. Основи музеєзнавства : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / М. В. Белікова, В. М. Зайцева. Запоріжжя : ТОВ “ЛІПС” ЛТД, 2015. 180 с.
68. Петрова О. Шаленство в кубі. Київські адреси Олександри Екстер // Дзеркало тижня. 2008. 23 травн. [Електронний ресурс] URL: https://zn.ua/ukr/ART/shalenstvo_v_kubi_kiyivski_adresi_oleksandri_ekster.html (дата звернення: 09.05.2024).
69. Походжук А. Інноваційні практики художніх музеїв України в роботі з відвідувачами у XXI ст.: кваліф. магістер. дис. освітнього рівня “магістр” / НАОМА, Київ, 2022. 141 с.
70. Розкриття «Спецфонду»: вихідні в НХМУ // ART UKRAINE. 2015. 11 лют. [Електронний ресурс] URL: <https://artukraine.com.ua/n/rozkrityya-specfondu--vikhidni-v-nkhmu/> (дата звернення: 06.02.2024).

71. Рябець О. Тримай “Хвилю!” Відкриваємо білі плями українського постмодернізму // Ден. 2009. № 171 [Електронний ресурс] URL: <https://day.kyiv.ua/article/kultura/trymay-khvylyu> (дата звернення 10.05.2024).
72. Семенік О. Баршинова О.: “Історія українського мистецтва ХХ століття — це суцільні прогалини” // LB.ua. 2020. 2 березня [Електронний ресурс] URL: https://lb.ua/culture/2020/03/02/451385_oksana_barshinova_istoriya.html (дата звернення: 10.05.2024).
73. Скляренко Г. “Нова хвиля” і українське мистецтво ХХ століття // Сучасне мистецтво. 2009. Вип. 6. С. 188 - 196.
74. «Спецфонд» Національного художнього музею України : кат. вист. / авт.-упоряд. С. Рябічева. Київ : ІНСІТ, 1998. 62 с. : іл.
75. Спецфонд 1937–1939 років. З колекції НХМУ : каталог / авт.-упоряд. Ю. Литвинець. Київ : Фенікс, 2016. 408 с. : іл.
76. Стукалова К. «Міф «Українське бароко». Проект Національного художнього музею // Artukraine. 2012. 28 серп. [Електронний ресурс] URL: <https://artukraine.com.ua/ukr/a/mif-ukrainskoe-barokko--proekt-nacionalnogo-hudozhestvennogo-muzeya/> (дата звернення 10.05.2024).
77. Творчість Олександра Архипенко у контексті світової культури: матеріали круглого столу у рамках виставки “Олександр Архипенко та його спадкоємці”. м. Київ, груд. 2003 - січн. 2004 р., Нац. художній музей України. Київ : Форсал 8, 2005. 48 с.
78. Тетяна Яблонська : пастель 2003 - 2005 : каталог / НХМУ; авт вступ. ст. С. Мамаєв ; концепція Г. Атаян. Київ : Студіо, 2006. 42 с.
79. Тетяна Яблонська. Пори року. Живопис : каталог виставки / Нац. художній музей України; авт. вст. статті Л. С. Ковальська. Київ : “ТРИУМФ”, 2002.
80. Томак М. Хвилююча зустріч амазонки авангарду й української моди // День. 2008. № 72 [Електронний ресурс] URL: <https://m.day.kyiv.ua/article/cuspilstvo/khvylyuyucha-zustrich-amazonky-avanhardu-y-ukrayinskoji-mody> (дата звернення: 09.05.2024).

81. Українська нова хвиля. Друга пол. 1980-х – поч. 1990-х.: каталог виставки / Упоряд.: О. Баршинова. Авт. статей: А. Мельник, Г. Скляренко, О. Баршинова. Київ : Оранта, 2009. 224 с.: іл.
82. Українська Нова хвиля. Мистецтво другої половини 1980-х — початку 1990-х років // Pinchukartcentre [Електронний ресурс] URL: <https://archive.pinchukartcentre.org/exhibitions/ukrayinska-nova-hvilya> (дата звернення 10.05.2024).
83. Українське мистецтво XIV - першої половини XVII ст. / авт. Л. Міляєва, Г. Логвін. - Київ : Мистецтво, 1963. 111 с.
84. Український модернізм 1910 - 1930 / Альбом. Хм. : Галерея, 2006. 288 с.
85. Український портрет XVII-XX ст.: каталог виставки / авт. Д. Щербаківський, Ф. Ернст. Київ, 1925 рік, 64 с.
86. Український портрет XVI-XVIII століть : каталог-альбом / Нац. худож. музей України; авт.-уклад.: Г. Белікова, Л. Членова ; авт. вступ. ст.: В. Александрович [та ін.]. – 2-ге вид. – Хмельницький: Галерея ; Київ: Артанія Нова, 2006. – 351 с. : іл. С. 10 - 11.
87. Філевська Т. Перша амазонка авангарду // Український тиждень. 2017. 21 січня [Електронний ресурс] URL: <https://tyzhden.ua/persha-amazonka-avanhardu/> (дата звернення 09.05.2024)
88. Хайло П. Що постає з повітря, що в ньому розчиняється // Creating ruin. 2020. 30 жовт. [Електронний ресурс] URL: https://creatingruin.net/project/what_emerges_from_the_airukr (дата звернення 10.05.2024).
89. Художній музей запрошує на кураторські екскурсії виставкою «Спецфонд. Графіка» // Музейний простір. 2016. 23 серп. [Електронний ресурс] URL: <http://prostir.museum.ua/post/37810> (дата звернення: 06.02.2024).
90. Шапіро О. Київ 1910—30-х років був Меккою «лівих художників» // День. 2006. 22 червн. [Електронний ресурс] URL: <https://day.kyiv.ua/article/kultura/kyuiv-1910-30-kh-rokiv-buv-mekkoju-livykh-khudozhnykiv> (дата публікації: 09.05.2024).

СПИСОК ІЛЮСТРАЦІЙ

2. 1. Онуфрій Бізюков. Моряк із гвинтівкою. 1932. Полотно, олія. Національний художній музей України. Авторське фото.
2. 2. Іван Лисенко. Відкатники. 1927. Полотно, олія. Національний художній музей України. Авторське фото.
2. 3. Євген Горбач. На склозаводі. Середина - друга половина 1920-х рр. Полотно, олія. Національний художній музей України. Авторське фото.
2. 4. Ісахар-Бер Рибак. Містечко. 1917. Полотно, олія. 57х70 см Національний художній музей України. Авторське фото.
2. 5. Марко Епштейн. Молочарка. Початок 1920-х рр. Туш, акварель. 44,8х33 см Національний художній музей України. Авторське фото.
2. 6. Марко Епштейн. Віолончеліст. Початок 1920-х рр. Туш, акварель. 41х27 см Національний художній музей України. Авторське фото.
2. 7. Марко Епштейн. Родина. Початок 1920-х рр. Туш, тонований папір. 46,5х32,5см Національний художній музей України. Авторське фото.
3. 8. Валерія Трубіна. Цар-риба. 1989. Полотно, олія, темпера. 300 х 200 см НХМУ. Скріншот.
3. 9. Юрій Соломко. Галантна пара - 2. 1991. Офсетна ламінована карта на полотні, олія. 244 х 244 см НХМУ. Скріншот.
3. 10. Сергій Панич. Поранений птах. 1988. Полотно, олія. 170 х 160 см НХМУ. Авторське фото. Скріншот.

ІЛЮСТРАЦІЇ

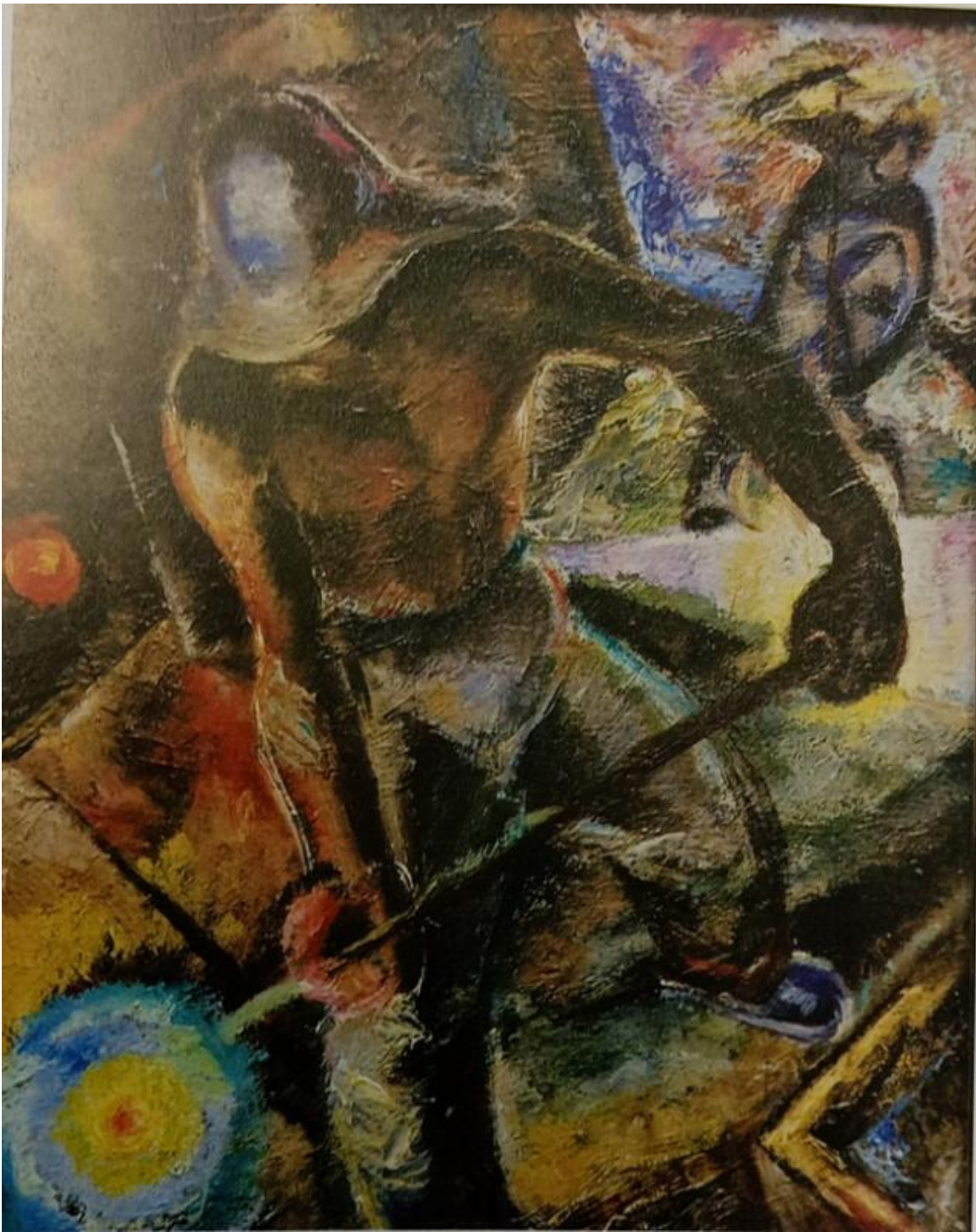
Іл. 2. 1. Онуфрій Бізюков. Моряк із гвинтівкою. 1932. Полотно, олія. Національний художній музей України.

Ілюстрація з каталогу: Спецфонд 1937–1939 років. З колекції НХМУ : каталог / авт.-упоряд. Ю. Литвинець. Київ : Фенікс, 2016. С. 21. Авторське фото.

Іл. 2. 2. Іван Лисенко. Відкатники. 1927. Полотно, олія. Національний художній музей України.

Ілюстрація з каталогу: Спецфонд 1937–1939 років. З колекції НХМУ : каталог / авт.-упоряд. Ю. Литвинець. Київ : Фенікс, 2016. С. 104. Авторське фото.

Іл. 2. 3. Євген Горбач. На склозаводі. Середина - друга половина 1920-х рр. Полотно, олія. Національний художній музей України.

Ілюстрація з каталогу: Спецфонд 1937–1939 років. З колекції НХМУ : каталог / авт.-упоряд. Ю. Литвинець. Київ : Фенікс, 2016. С. 47. Авторське фото.

Іл. 2. 4. Ісахар-Бер Рибак. Містечко. 1917. Полотно, олія. 57х70. Національний художній музей України.

Ілюстрація з каталогу: *In the Eye of the Storm. Modernism in der Ukraine: katalog.* Wien, Belvedere. 2024. p. 127. Авторське фото.

Іл. 2. 5. Марко Епштейн. Молочарка. Початок 1920-х рр. Туш, акварель. 44,8x33. Національний художній музей України.

Ілюстрація з каталогу: Марк Епштейн. Повернення майстра : альбом-каталог / уклад. Д. Нікітін. Київ : Дух і Літера, 2010. С. 19. Авторське фото.

Іл. 2. 6. Марко Епштейн. Віолончеліст. Початок 1920-х рр. Туш, акварель. 41x27
Національний художній музей України.

Ілюстрація з каталогу: Марк Епштейн. Повернення майстра : альбом-каталог /
уклад. Д. Нікітін. Київ : Дух і Літера, 2010. С. 20. Авторське фото.

Іл. 2. 7. Марко Епштейн. Родина. Початок 1920-х рр. Туш, тонований папір. 46,5x32,5. Національний художній музей України. Авторське фото.

Ілюстрація з каталогу: In the Eye of the Storm. Modernismen in der Ukraine: katalog. Wien, Belvedere. 2024. p. 135. Авторське фото.

Іл. 3. 8. Валерія Трубіна. Цар-риба. 1989. Полотно, олія, темпера. 300x200.
Національний художній музей України.

Ілюстрацію подано з: Валерія Трубіна. Цар-риба // Дослідницька платформа
Pinchukartcentre [Електронний ресурс]. Режим доступу:

<https://archive.pinchukartcentre.org/works/valeriya-trubina-1989-tsar-riba-polotno-oli>

Скріншот. Дата звернення: 25.05.2024.

Іл. 3. 9. Юрій Соломко. Галантна пара - 2. 1991. Офсетна ламінована карта на полотні, олія. 244x244. Національний художній музей України.

Ілюстрацію подано з: Юрій Соломко. Галантна пара - 2 // Дослідницька платформа Pinchukartcentre [Електронний ресурс]. Режим доступу:

<https://archive.pinchukartcentre.org/works/yuriy-solomko-galantna-para-2-ofsetna-1>

Скріншот. Дата звернення: 25.05.2024.

Іл. 3. 10. Сергій Панич. Поранений птах. 1988. Полотно, олія. 170х160.
Національний художній музей України.

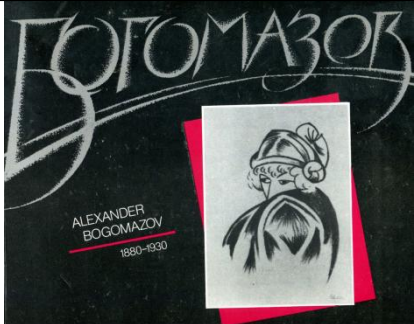

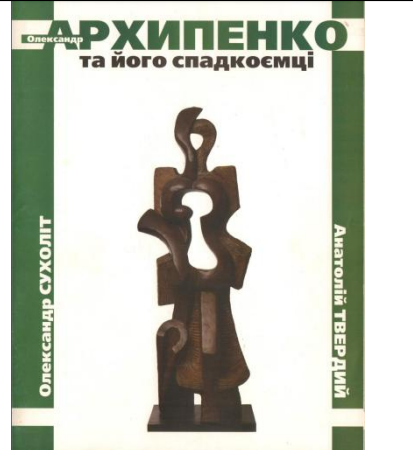
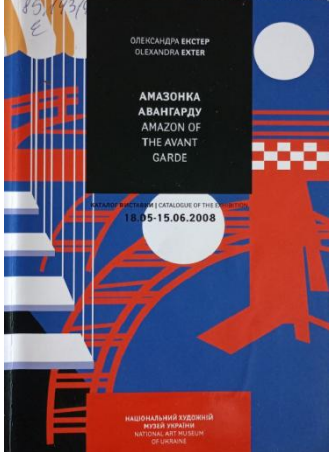

Ілюстрацію подано з: Сергій Панич. Поранений птах // Дослідницька
платформа Pinchukartcentre [Електронний ресурс]. Режим доступу:

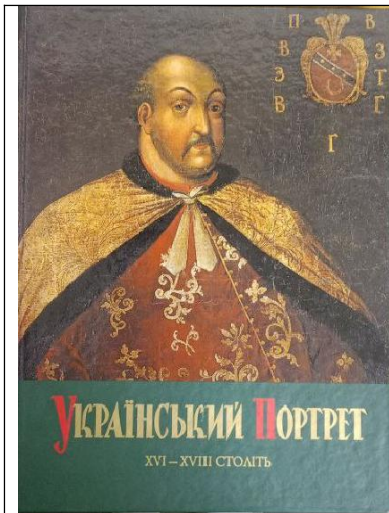
<https://archive.pinchukartcentre.org/works/sergij-panich-1988-poranenij-ptah-polotno>

Скріншот. Дата звернення: 25.05.2024.

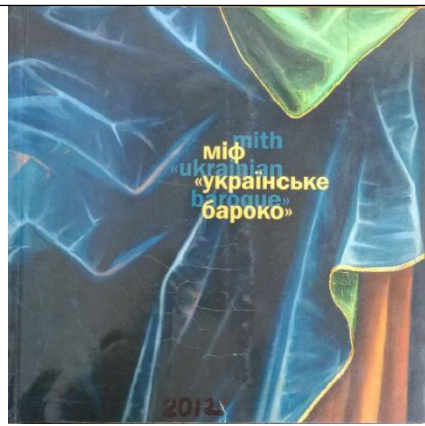
Каталоги до виставкових проєктів НХМУ

 <p>Дух України. 500-ліття малярства: каталог виставки. Вінніпег : Видання Мистецької Галереї Вінніпегу, 1991. 333 с. Авторське фото.</p>	 <p>Український модернізм 1910 - 1930 / Альбом. Хм. : Галерея, 2006. 288 с. Авторське фото.</p>	 <p>«Спецфонд» Національного художнього музею України : кат. вист. / авт.-упоряд. С. Рябічева. Київ : ІНСІТ, 1998. 62 с. : іл. Авторське фото.</p>
 <p>Спецфонд 1937-1939 років. З колекції НХМУ : каталог / авт.-упоряд. Ю. Литвінець. Київ : Фенікс, 2016. 408 с. : іл. Авторське фото.</p>	 <p>Культур-Ліга: художній авангард 1910-1920-х років : альбом-каталог. Київ : Дух і Літера, 2007. 216 с. : іл. Авторське фото.</p>	 <p>Марк Епштейн. Повернення майстра : альбом-каталог / уклад. Д. Нікітін. Київ : Дух і Літера, 2010. 72 с. Авторське фото.</p>

		
<p>Олександр Богомазов: каталог творів / вступ. ст. Е. Димшиц. Київ : Гарант, 1991. Авторське фото.</p>	<p>Олександр Архипенко: каталог виставки / Нац. художній музей України, вступ. стаття І. Горбачова. Київ, 2001. 15 с. Авторське фото.</p>	<p>Олександр Архипенко. Збережено в Україні: мат. міжн. наук. конф. "О. Архипенко і світова культура ХХ століття". Київ. 2001. Авторське фото.</p>
		
<p>Олександра Екстер. Амазонка авангарду: каталог виставки /18.05 - 15.06.2008/ Нац. художній музей України. Київ, 64 с. Авторське фото.</p>	<p>Українська нова хвиля. Друга пол. 1980-х – поч. 1990-х.: каталог виставки / Упоряд.: О. Баршинова. Авт. статей: А. Мельник, Г. Скляренко, О. Баршинова. Київ : Оранта, 2009. 224 с.: іл. Авторське фото.</p>	<p>Велика несподіванка. 24.03 - 23.05.2010 / Нац. художній музей України, група Р.Е.П., кур. О. Островська-Люта. Київ : 2010. Авторське фото.</p>

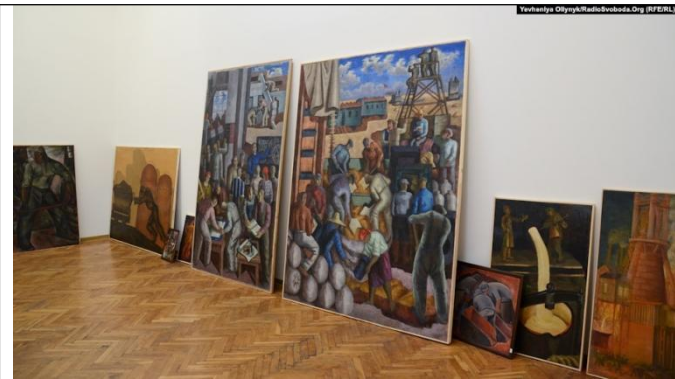

Український портрет XVII-XX ст.:
каталог виставки / авт.
Д. Щербаківський, Ф. Ернст.
Київ, 1925 рік, 64 с. Авторське
фото.

Міф «Українське Бароко»: каталог
виставки / авт. статей:
Г. Скляренко, О. Баршинова. Київ :
2012. 192 с.: іл. Авторське фото.

Фотографії з виставкових проєктів щодо повернення “забороненого мистецтва”.

Фотографія. Монтаж виставкового проєкту “Спецфонд в НХМУ. 1937 - 1939”. 2015 р. Фото подано з: <https://www.radiosvoboda.org/a/26809879.html> Скріншот. Дата звернення: 25.05.2024

Фотографія. Монтаж виставкового проєкту “Спецфонд в НХМУ. 1937 - 1939”. 2015 р. Фото подано з: <https://www.radiosvoboda.org/a/26809879.html> Скріншот. Дата звернення: 25.05.2024

Фотографія. На відкритті виставки “Спецфонд в НХМУ. 1937 - 1939”. 2015 р. Фото подано з: https://arhive.com/uk/news/717~Iskusstvo_v_massy_v_Ukraine_otkryli_Spetsfond_1937_1939 Скріншот. Дата звернення: 25.05.2024

Фотографія. На відкритті виставки “Спецфонд в НХМУ. 1937 - 1939”. 2015 р. Фото подано з: https://arhive.com/uk/news/717~Iskusstvo_v_massy_v_Ukraine_otkryli_Spetsfond_1937_1939 Скріншот. Дата звернення: 25.05.2024

Відкриття виставки “Марк Епштейн. Повернення майстра”. 2010 р. Архів Д. Нікітіна.

Відкриття виставки “Марк Епштейн. Повернення майстра”. 2010 р. Архів Д. Нікітіна.

Відкриття виставки “Марк Епштейн. Повернення майстра”. 2010 р. Архів Д. Нікітіна.

Відкриття виставки “Марк Епштейн. Повернення майстра”. 2010 р. Архів Д. Нікітіна.

Знакові проекти НХМУ із новаторськими підходами у виставковій діяльності.

Фотографія. Кураторська екскурсія О. Баршинової виставкою “Українська нова хвиля. Живопис, фото, відео. Друга половина 1980 - початок 1990-х рр.”. 19.09/01.11.2009 р. Фото подано з фейсбук-сторінки НХМУ:
<https://www.facebook.com/photo?fbid=10158966145848144&set=pcb.10158966147488144> Дата звернення: 25.05.2024

Афіша виставки “Українська нова хвиля. Живопис, фото, відео. Друга половина 1980 - початок 1990-х рр.”. 19.09/01.11.2009 р. Фото подано з фейсбук-сторінки НХМУ:

<https://www.facebook.com/photo/?fbid=10158966145848144&set=pcb.10158966147488144> Дата звернення: 25.05.2024

Фотографія. Експозиція виставки “Велика несподіванка”. 2010 р. Фото подано з фейсбук-сторінки НХМУ:
<https://www.facebook.com/photo/?fbid=105229909498466&set=a.105226626165461> Дата звернення: 25.05.2024

Фотографія. Експозиція виставки “Велика несподіванка”. 2010 р. Фото подано з фейсбук-сторінки НХМУ:
<https://www.facebook.com/photo/?fbid=105323756155748&set=a.105226626165461> Дата звернення: 25.05.2024

Фотографія з виставки-події “Конгрес рисувальників”. 2013 р. Фото подано з фейсбук-сторінки НХМУ:
<https://www.facebook.com/photo/?fbid=10151444243918144&set=a.10151444242868144> Дата звернення: 25.05.2024

Фотографія з виставки-події “Конгрес рисувальників”. 2013 р. Фото подано з фейсбук-сторінки НХМУ.
<https://www.facebook.com/photo/?fbid=746013018795319&set=gm.553146208127025> Дата звернення: 25.05.2024

Фотографія з виставки-події “Конгрес рисувальників”. 2013 р. Фото подано з фейсбук-сторінки НХМУ:
<https://www.facebook.com/photo/?fbid=7715974891774923&set=pcb.7715990228440056> Дата звернення: 25.05.2024

Фотографія з виставки-події “Конгрес рисувальників”. 2013 р. Фото подано з фейсбук-сторінки НХМУ:
<https://www.facebook.com/photo/?fbid=10151451294538144&set=a.434627048143> Дата звернення: 25.05.2024

Експозиція виставки “Герої. Спроба інвентаризації”. 2015 р. Фото подано з фейсбук-сторінки НХМУ:
<https://www.facebook.com/photo?fbid=10152821228198144&set=pcb.10152821240698144> Дата звернення: 25.05.2024

Експозиція виставки “Герої. Спроба інвентаризації”. 2015 р. Фото подано з фейсбук-сторінки НХМУ:
<https://www.facebook.com/photo?fbid=10152821228148144&set=pcb.10152821240698144> Дата звернення: 25.05.2024

Експозиція виставки “Герої. Спроба інвентаризації”. 2015 р. Фото подано з фейсбук-сторінки НХМУ:
<https://www.facebook.com/photo/?fbid=10152821228218144&set=pcb.10152821240698144> Дата звернення: 25.05.2024

Експозиція виставки “Герої. Спроба інвентаризації”. 2015 р. Фото подано з фейсбук-сторінки НХМУ:
<https://www.facebook.com/photo?fbid=718965841550761&set=a.718964701550875> Дата звернення: 25.05.2024

Експозиція виставки “Герої. Спроба інвентаризації”. 2015 р. Фото подано з фейсбук-сторінки НХМУ:
<https://www.facebook.com/photo/?fbid=718966408217371&set=a.718964701550875> Дата звернення:
25.05.2024